

Національний університет «Львівська політехніка»
Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОЛІБРУХ НАТАЛІЯ БОРИСІВНА

УДК 343.541

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗАКЛАДУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИЙ
ЗЛОЧИН ПРОТИ ВЛАСНОСТІ**

081 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Н. Б. Болібрух

Науковий керівник: **Якимова Світлана Валентинівна**, кандидат юридичних
наук, доцент

Львів–2019

АНОТАЦІЯ

Болібрux Н.Б. Кримінологічна модель особистості студента закладу вищої освіти, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (081-«Право»).– Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2019.

Дисертація присвячена розробленню кримінологічної моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, а також розвитку можливостей її практичного використання в цілях вирішення нагальних завдань запобігання цьому виду злочинів. У результаті виконаної роботи отримано наукові результати, які мають значення для подальшого розвитку кримінологічної теорії, а також модернізації сучасної системи запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

У процесі дослідження проаналізовано наукові підходи щодо визначення кримінологічного змісту поняття особистості злочинця. Зокрема, з'ясовано, що в кримінологічних джерелах проблематика особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, розроблена фрагментарно, переважно, у площині кримінологічної характеристики так званого «злочинця молодіжного віку» та типології корисливо-насильницького злочинця. При цьому в більшості досліджень, недостатньо використовувалися можливості системного аналізу. Це не сприяло консолідації сучасних теоретичних знань про особистість студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, а також можливостям їх використання, як наукового підґрунтя, для удосконалення системи запобігання цьому виду злочинів. Доведено доцільність модельної кримінологічної інтерпретації особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності.

За результатами дослідження генезису поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняють студенти ЗВО, визначено їх сутнісні ознаки. Доведено, що агресивно-корисливу мотивацію доцільно розглядати як первинну

характеристику, що відображає кримінологічний зміст поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

У роботі проаналізовано співвідношення понять «методологія», «методика» і «техніка» стосовно вирішення дослідницьких завдань цієї дисертаційної роботи. Проаналізовано кримінологічний зміст основних принципів системного аналізу. Доведено переваги використання моделювання в цілях кримінологічного пізнання феномену особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Кримінологічне пізнання позиціонується як дискретне моделювання, де пізнавальні образи (поняття, судження, умовиводи) розглядаються як своєрідні моделі, та, зокрема щодо особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. За підсумками наукового аналізу розкрито зміст поняття моделювання особистості такого студента ЗВО, а також виведено специфічні ознаки цього виду кримінологічного моделювання.

Розвинуто положення, що корисливо-насильницька антисуспільна спрямованість є інтегративною ознакою, ядром структурної моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Корисливо-насильницька антисуспільна спрямованість віддзеркалює ступінь сформованості антисуспільних поглядів, деформацію та зміст морально-психологічних, морально-етичних якостей і властивостей особистості такого студента ЗВО.

Структурну модель особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, представлено як формальну модель системного аналізу, що береться за основу для розробки його кримінологічного портрета.

У рамках кримінологічного портретування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, передусім, акцентується увага на змістовому наповненні соціально-психологічних, соціально-рольових, кримінально-правових ознак та характеристик тощо. За результатами соціологічного дослідження, зокрема, з'ясовано, що студент ЗВО,

зазвичай вчиняє корисливо-насильницький злочин задля можливості підтримувати розгульний спосіб проведення дозвілля (95 %) чи у зв'язку з набутою хворобливою потребою у немедичному вживанні наркотиків, комп'ютерною залежністю від азартних ігор (83 %); а часом – щоб похизуватися перед однолітками престижними у молодіжному середовищі речами (53 %). Переважно – це так звані «маловартісні» корисливі злочини проти власності, що поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я особи (понад 70 %). Студенти ЗВО, частіше, ніж інші категорії повнолітніх осіб, вчиняють злочини у стані сприяння (50 %), групою осіб (майже ½), зазвичай, змішаного типу (82 %). Акцентується увага на домінуванні в особистості студента ЗВО антисуспільної корисливо-насильницької спрямованості нестійкого й суперечливого характеру (83 %).

У дисертації розроблено кримінологічну модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Обґрунтовано, що це динамічна модель його взаємодії, передусім, з середовищем безпосередньої дії (навчальний колектив, неформальні молодіжні групи, родина тощо) в результаті чого виникають негативні зміни його особистості, що визначають мотивацію вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності.

У дисертації розвинуто наукову позицію, щодо доцільності розглядати загальносоціальне запобігання, як фундамент для ефективної реалізації результатів кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності.

Зважаючи на предмет дослідження, виявлено доцільність пріоритетності розвитку загальносоціальних засад запобігання у таких напрямках: формування сфери інформаційної безпеки молоді; забезпечення належної її соціалізації у період навчання у ЗВО; модернізація підходів до гармонійного розвитку мотиваційних соціальних потреб сучасної молоді, й зокрема, студентської; активізація участі молоді у формуванні національного ринку праці;

удосконалення методик соціальної роботи з молоддю в умовах функціонування ЗВО.

Обґрунтовано необхідність у посиленні ролі та значення правовиховної складової в організації освітньої діяльності ЗВО. З цією метою, зокрема, запропоновано низку змін і доповнень до чинного законодавства.

У контексті дослідження особливостей спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності, зокрема, акцентується увага на недоліках у діяльності спеціальних суб'єктів запобігання, особливо поліцейських (відсутність належних знань щодо кримінологічного портрету студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності (35 %); недостатній рівень володіння методикою запобіжної діяльності в умовах функціонування ЗВО (24 %); нерозвиненість механізмів обміну інформацією з наставниками-кураторами академічних груп стосовно студентів, які перебувають у зоні ризику, зважаючи на підвищену ймовірність учинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності (15 %) тощо).

За результатами кримінологічного моделювання уточнено основні цілі, завдання та умови ефективності виховно-профілактичної впливу на студентів ЗВО у напрямку недопущення вчинення ними корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Визначено найдієвіші педагогічні методи та прийоми спеціально-кримінологічного запобігання.

Обґрунтовано, що ефективна індивідуальна профілактика має спиратися на кримінологічну інформацію, що якнайкраще систематизована у формі типологічної моделі особистості, зокрема студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Використання типологічної моделі дає змогу з'ясувати та пояснити, чому студент ЗВО обрав саме насильницький спосіб задоволення своїх корисливих цілей, індивідуальних потреб, а також, саме злочинний спосіб вирішення суперечності, «виходу» з міжособистісного конфлікту, що саме спонукало його до цього? У такий спосіб типологічна модель особистості злочинця сприяє уточненню індивідуально-профілактичної роботи та

розробці комплексних заходів профілактики злочинів. Розроблено процедуру використання типологічної моделі студента ЗВО в цілях індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Удосконалено тактичну схему індивідуальної профілактики, зважаючи на особливості характеристики так званого «зухвало», «ситуативного», «нестійкого», «занедбаного» агресивно-корисливого типів особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.

Ключові слова: особистість студента ЗВО, корисливо-насильницькі злочини проти власності, кримінологічний портрет, структурна модель, типологічна модель, модель формування особистості, запобігання злочинам, кримінологічні рекомендації.

ANNOTATION

Bolibrukh N.B. Criminological model of the personality of the student of higher education institution, who commits a violent acquisitive crime against property. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy (081 - "Law"). - Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2019.

The dissertation is devoted to the development of a criminological model of the personality of a student of higher education institution, who commits a violent acquisitive crime against property, as well as the development of opportunities for its practical use in order to solve urgent problems of preventing this type of crime. As a result of the work, scientific results have been obtained that are relevant for the further development of criminological theory, as well as for the modernization of the modern system of preventing the students of higher education institutions from committing violent acquisitive crimes against property.

In the course of the research, scientific approaches to determining the criminological content of the concept of the offender's personality were analyzed. In particular, it has been found out that in criminological sources the problem of the identity of a student of higher education institution committing a violent acquisitive crime against property is developed fragmentarily, mainly in the area of criminological

characteristics of the so-called “youth offender” and the typology of a violent acquisitive criminal. At the same time, in most studies, the possibilities of system analysis have not been used enough. This did not contribute to the consolidation of current theoretical knowledge about the identity of the student of higher education institution, who commits a violent acquisitive crime against property, as well as the possibility of using them as a scientific basis, to improve the system of prevention of this type of crime. The expediency of a model criminological interpretation of the personality of a student of higher education institution who commits a violent acquisitive crime against property is proved.

According to the results of the genesis of the notion of a violent acquisitive crime against property committed by students of higher education institution study, their essential features were determined. It is proved that aggressive selfish motivation should be considered as a primary characteristic, which reflects the criminological content of the notion of violent acquisitive crimes against property.

The paper analyzes the correlation between the concepts of "methodology", "method" and "technique" in relation to solving the research problems of this dissertation. The criminological content of the basic principles of system analysis is analyzed. The advantages of using simulation for the purpose of criminological knowledge of the phenomenon of the personality of a student of higher education institution committing a violent acquisitive crime against property are proved. Criminological cognition is positioned as discrete modeling, where cognitive images (concepts, judgments, inferences) are considered as peculiar models, and in particular with regard to the personality of a student at higher education institution who commits a violent acquisitive crime against property. Based on the results of the scientific analysis, the content of the concept of modeling of personality of such a student is revealed, as well as specific features of this type of criminological modeling are deduced.

It has been developed that the violent acquisitive anti-social orientation is an integrative feature, the core of the structural model of the personality of the student of higher education institution, who commits a violent acquisitive crime against property. Violent acquisitive antisocial orientation reflects the degree of formation of antisocial

views, deformation and content of the moral-psychological, moral-ethical qualities and personality traits of such a student of a higher education institution.

The structural model of the personality of the student of higher education institution committing a violent acquisitive crime against property is presented as a formal model of systematic analysis, which is taken as the basis for the development of his criminological portrait.

In the context of criminological portraiture of the student of higher education institution, who commits a violent acquisitive crime against property, the emphasis is placed on the content of the content of socio-psychological, social-role, criminal-legal features and characteristics, etc. According to the results of a sociological survey, it is found out that a student of higher education institution usually commits a violent acquisitive crime for the sake of maintaining a leisurely way of free time (95%) or in connection with the acquired painful need for non-medical drug use, computer addiction from gambling (83%); and sometimes - to sway their peers in things that are prestigious in the youth environment (53%). Mostly, these are so-called "low-value" acquisitive crimes against property, which are combined with violence, which is not dangerous to the life or health of the individual (over 70%). Students, more often than other categories of adults, commit offenses in a favored state (50%), with a group of persons (almost 1/2), usually of mixed type (82%). The focus is on the dominance of the student of higher education institution antisocial acquisitive and violent orientation of unstable and contradictory character (83%).

In the dissertation the criminological model of formation of personality of the student of higher education institution, which commits a violent acquisitive crime against property, is developed. It is substantiated that it is a dynamic model of its interaction, first, with the environment of direct action (training team, informal youth groups, family, etc.), resulting in negative changes in his personality, which determine the motivation for committing a crime of violence against property.

The dissertation has developed a scientific position on the expediency of considering social prevention as a basis for the effective implementation of the results

of criminological modeling of the personality of a student of higher education institution who commits a violent acquisitive crime against property.

Considering the subject of the research, the expediency of priority development of general social principles of prevention is revealed in the following areas: formation of the sphere of youth information security; ensuring its proper socialization during the period of training in the higher education institution; modernization of approaches to the harmonious development of the motivational social needs of modern youth, and in particular the student; intensification of youth participation in the formation of the national labor market; improvement of methods of social work with young people in the conditions of functioning of higher education institution.

The necessity to strengthen the role and importance of the legal education component in the organization of educational activities of higher education institution is substantiated. To this end, a number of amendments to the current legislation have been proposed.

In the context of the study of peculiarities of special criminological prevention of the students of higher education institution from committing a violent acquisitive crime against property, in particular, the attention is paid to the shortcomings in the activities of special subjects of prevention, especially police officers (lack of proper knowledge of the criminological portrait of a student who is a villain against the property (35%); insufficient level of ownership of the method of preventive activity in the conditions of functioning of higher education institution (24%); underdeveloped mechanisms of exchange of information with mentors, curators academic groups about students who are at risk, because of the increased likelihood of committing a violent acquisitive crime against property (15%), etc.).

According to the results of criminological modeling, the main goals, objectives and conditions of the effectiveness of educational and preventive influence on students of higher education institution in the direction of preventing them from committing selfish and violent crimes against property are specified. The most effective pedagogical methods and techniques of special criminological prevention have been identified.

It is substantiated that effective individual prevention should be based on criminological information, which is best systematized in the form of a typological model of personality, in particular, a student of higher education institution who commits a violent acquisitive crime against property. Using a typological model, it is possible to find out and explain why a student at higher education institution chose the most violent way of satisfying his or her selfish goals, individual needs, as well as the most criminal way of solving the contradiction, the “way out” of the interpersonal conflict, which prompted him / her to do so.

In this way, the typological model of the offender's personality contributes to the refinement of individual preventive work and the development of comprehensive measures for crime prevention. The procedure of using the typological model of the student of higher education institution for the purpose of individual prevention of selfish and violent crimes against property is developed. The tactical scheme of individual prevention has been improved, taking into account the peculiarities of the characteristics of the so-called "daring", "situational", "unstable", "neglected" aggressive-selfish types of personality of the student of higher education institution, who commits a violent acquisitive crime against property.

Keywords: higher education institution student personality, a violent acquisitive crime against property, criminological portrait, structural model, typological model, a model of personality formation, crime prevention, criminological recommendations.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1.1. Праці у наукових фахових виданнях:

1. Болібрух Н.Б. Поняття та види кримінологічного моделювання студента ВНЗ як суб'єкта корисливо-насильницького злочину проти власності: методологічний аспект дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 239-242.

2. Болібрух Н.Б. Особливості кримінологічного моделювання як методу дослідження особистості студентів ВНЗ, у зв'язку з учиненням корисливо-

наси́льницьких злочинів. Вісник Національного університету «Львівська політехніка. Серія Юридичні науки. 2017. Вип. 861. С. 417-422.

3. Болібрух Н.Б. Використання кримінологічної моделі студента закладу вищої освіти з метою індивідуальної профілактики корисливо-наси́льницьких злочинів проти власності. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч.2. С. 127-131.

4. Bolibrukh Nataliya Criminological model of a personality forming of a higher education student that committed a self-serving crime against property. *European Science*. 2019. № 1. P. 61-66.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Болібрух Н.Б. Кримінологічні ознаки корисливого насильства, у зв'язку з вчиненням злочинів студентами ВНЗ. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2017 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 91-94.

2. Болібрух Н.Б. Про сутнісний зміст поняття корисливо-наси́льницьких злочинів, вчинених студентами ВНЗ. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства*: зб. матеріалів конференції (м. Львів, 28 жовтня 2016 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 27-31.

3. Болібрух Н.Б. Корисливе чи економічне насильство студентів ВНЗ, які вчиняють злочини: кримінологічний аспект. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства*: зб. матеріалів міжнародної конференції (м. Львів, 28 лютого 2017 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 67-69.

4. Болібрух Н.Б., Якимова С.В. Про кримінологічний зміст окремих соціально-демографічних ознак структурної моделі студента ВНЗ, у зв'язку з учиненням корисливо-наси́льницьких злочинів. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції* : зб. матеріалів Всеукраїнської конференції (м. Львів, 27 березня 2018 р.). Львів:

ННПП НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 87-91. – (Персональний внесок автора: на підставі сучасних кримінологічних концепцій з'ясовано роль та значення соціально-демографічних ознак у структурній моделі особистості студента ЗВО, як учасника корисливо-насильницьких злочинів, а також проведено їх наповнення конкретним емпіричним змістом).

5. Болібрух Н. Про шляхи використання кримінологічної моделі студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір: міжнародна науково-практична конференція* (м. Львів, 25 жовтня 2018 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 92-95.

6. Болібрух Н.Б. Галузеві ознаки кримінологічної моделі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції: міжнародна науково-практична конференція* (м. Львів, 29 березня 2019 р.); кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка». Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 41-42.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗВО, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИЙ ЗЛОЧИН ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	27
1.1 Стан дослідження у кримінологічній теорії особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.....	27
1.2 Генезис поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняють студенти ЗВО.....	40
1.3 Методологія кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.....	56
Висновки до розділу 1.....	73
РОЗДІЛ 2 МОДЕЛЬНА КРИМІНОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗВО, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ КОРИСЛИВО- НАСИЛЬНИЦЬКИЙ ЗЛОЧИН ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	75
2.1 Структурна модель і кримінологічний портрет особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.....	75
2.2 Типологічна модель особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо- насильницький злочин проти власності.....	96
2.3 Кримінологічна модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності	112
Висновки до розділу 2.....	124
РОЗДІЛ 3 РЕАЛІЗАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КРИМІНОЛОГІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗВО В ЦІЛЯХ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ КОРИСЛИВО- НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	126

3.1 Загальносоціальні засади реалізації кримінологічної моделі особистості студента ЗВО в системі запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності.....	126
3.2 Спеціально-кримінологічне запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності.....	138
3.3 Використання кримінологічної моделі особистості студента ЗВО у напрямку вдосконалення індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності.....	161
Висновки до розділу 3.....	177
ВИСНОВКИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	190
ДОДАТКИ.....	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗВО	– заклад вищої освіти
ЗМІ	– засоби масової інформації
КК України	– Кримінальний кодекс України
НП України	– Національна поліція України
МВС	– Міністерство внутрішніх справ
МОН	– Міністерство освіти і науки
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
ПТУ	– професійно-технічне училище
ПВ	– питома вага
США	– Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Молодь, зокрема студентська, – це важливий соціальний ресурс і капітал держави, що визначає суспільну перспективу розвитку громадянського суспільства. Як засвідчує історичний досвід, студенти завжди постають як активні учасники демократичних перетворень, прагнуть реконструювати суспільство на нових прогресивних засадах. Активне залучення свідомої та фахово підготовленої молоді до державотворчих процесів є пріоритетною складовою реалізації своєчасних і якісних реформ в Україні на шляху до європейської інтеграції.

Разом з тим, як зазначається у Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки, в нашій країні досі не сформувалася стійка тенденція до зниження рівня злочинності у молодіжному середовищі, значну частину якого становлять студенти¹. Певною мірою це пов'язано з тим, що сучасна перебудова найважливіших соціальних інституцій в Україні нерідко супроводжується соціальною напругою, загостренням кризових явищ в економіці, посиленням соціальних протиріч, підвищенням рівня агресії і конфліктності у суспільстві тощо. Все це негативно впливає на найбільш соціально незахищені прошарки населення, а також на поведінку молоді, яка, через особливості вікової психології, а також незавершеність процесу формування особистості, може вдаватися до вчинення злочинних проявів і, зокрема корисливо-насильницьких проти власності.

Недосконалою також є сучасна юридична практика. Так, зокрема, правоохоронні органи не володіють достатнім обсягом кримінологічних знань, необхідних для ефективного запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності, які учиняються студентами ЗВО. Дотепер існує дещо застаріле сприйняття особи злочинця в основному лише крізь призму його незайнятості суспільно корисною працею. До того ж, профілактика правопорушень у

¹ Концепція Державної цільової соціальної програми “ Молодь України ” на 2016-2020 роки: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 1018-р. Офіційний вісник України . 2015. № 80. Ст. 2683.

середовищі студентської молоді зазвичай сприймається правоохоронними органами виключно як прерогатива освітніх закладів, у тому числі закладів вищої освіти. Профілактичні заходи зі студентами, як правило, проводяться формально, періодично та без урахування специфіки їх реалізації в умовах організації навчального процесу.

Зрештою все це сприяє подальшому деструктивному розвитку поведінки студентів ЗВО та вчиненню ними злочинів, у тому числі корисливо-насильницьких проти власності. Так, за даними Генеральної прокуратури України² за останніх п'ятнадцять років, питома вага студентів ЗВО, з числа усіх осіб, які на момент вчинення злочину здобували освіту, зросла з 9,1 % (2004 р.) до 23,5 % (2018 р.), а саме: 2004 р. – 9,1 % (984 особи); 2005 – 11,1 (1059); 2006 – 12,7 (921); 2007 – 12,1 (803); 2008 – 11,2 (653); 2009 – 11,9 (668); 2010 – 14,3 (1110); 2011 – 12,9 (1024); 2012 р. – 12,9 (1024); 2013 – 15,5 (1156); 2014 – 16,1 (1000); 2015 – 16,8 (1007); 2016 – 18,2 (831); 2017 – 22,3 (1094); 2018 р. – 23,5 % (1934 особи).

Переважна більшість студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, обирали відкритий спосіб викрадення чужого майна, у поєднанні з насильством, яке не було небезпечним для життя чи здоров'я особи (чи погрожували його застосуванням): 2004 р. – 72,4 % (144 особи); 2005 – 79,5 (171); 2006 – 74,8 (175); 2007 – 73,0 (103); 2008 – 85 (653); 2009 – 79,5 (89); 2010 – 72,8 (110); 2011 – 65,8 (104); 2012 р. – 59,2 (45); 2013 – 72,0 (72); 2014 – 69,1 (56); 2015 – 76,7 (69); 2016 – 62,2 (46); 2017 – 63,2 (55); 2018 р. – 71,4 % (55 осіб). Разом з тим, частка студентів ЗВО, які впродовж 2004-2018 рр. вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, застосовуючи небезпечне для життя чи здоров'я особи насильство (чи погрожували його застосуванням), залишається істотною та становить 22,8 % (433 особи). Зважаючи на підвищену латентність, фактичні прояви корисливо-насильницьких злочинів студентів ЗВО проти власності значно перевищують дані офіційної статистики.

² Узагальнено на підставі статистичних відомостей Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2004–2018 рр. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

Отже, в сучасних умовах ефективна молодіжна політика в Україні має зокрема, включати й кримінологічну складову. Такий комплексний підхід забезпечить всебічну підготовку молоді, як суспільно активних громадян, здатних до життя у самоорганізованій громаді та суспільстві. Їх високий рівень правосвідомості забезпечить можливість утримання від протиправних форм поведінки, у тому числі корисливо-насильницького характеру проти власності. Важливою умовою ефективності запобігання злочинам у молодіжному середовищі є використання належним чином систематизованих кримінологічних знань про особистість студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності.

Теоретичною основою роботи стали праці, присвячені кримінологічному аналізу особистості злочинця молодіжного віку та, зокрема таких провідних вітчизняних і зарубіжних учених, як Б.Г. Ананьєв, М.М. Бабаєв, Р. Берон, Б.С. Волков, С.Ф. Денисов, Н.С. Єфімов, Т.С. Жукова, К.Е. Ігошев, Н. Керр, А.Г. Ковальов, М.М. Коченов, Є.С. Кузьмін, І.Ю. Кулагін, А.В. Літвинова, Н. Е. Міллер, М.Г. Міненко, О.М. Молчанова, Б.Д. Паригін, М.О. Полянін, А.Р. Ратінов, Д. Річардсон Н. І. Сподарик, Ю.Д. Блувштейн, Н.В. Яницька та ін.

У контексті кримінологічного вивчення мотиваційної характеристики щодо студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, особливостей їх поведінкових проявів, у дисертації були використані наукові доробки багатьох провідних учених, зокрема таких, як Ю.М. Антонян, С.В. Абдул, Б.М. Головкін, В.П. Голубєв, О.М. Гумін, В.В. Василевич, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.М. Джужа, І.М. Даньшин, С.А. Єлісеєв, О.Г. Кальман, В.М. Кудрявцев, М.Й. Коржанський, М.Г. Колодяжний, О.М. Литвак, В.В. Лунєєв, Ю.Й. Селятицькій, С.В. Нікітенко, Овчинський, В.В. Петров, А.В. Савченко, М.С. Тацій, В.В. Тіщенко, В.Б. Харченко, С.В. Якімова та ін.

Особлива увага у дисертації приділялась науковим працям, що присвячені окремим аспектам кримінологічного моделювання соціально-правових явищ і процесів (О. Білоусова, С. Віцин, Т. Варчук, С. Корецький, М. Ларченко, К. Утаров, Н. Сметаніна, А. Яценко та ін.).

Разом з тим, у кримінологічній теорії особистість студента ЗВО, зокрема того, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, розроблена фрагментарно. Наукове знання про особистість студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, залишатися належним чином неконсолідоване й, передусім, на рівні кримінологічної моделі. Виникає нагальна потреба не лише в одержанні сучасної кримінологічної інформації про особистість такого студента ЗВО, але й у розвитку наукових підходів до її пошуку, узагальнення й інтерпретації.

Отже, актуальність і доцільність дисертаційної роботи визначається нагальною потребою одержання якісно нового теоретичного знання у формі кримінологічної моделі особистості студента ЗВО, що забезпечує можливості впровадження сучасних технологій запобігання вчиненню корисливо-насильницьких злочинів проти власності цією категорією молоді.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної діяльності кафедри кримінального права і процесу ННППО Національного університету «Львівська політехніка» у межах тем «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0112U001217), «Шляхи вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0117U004015), а також згідно з пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затвердженими НАПрН України 3 березня 2016 р.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в одержанні комплексного наукового знання, систематизованого у формі кримінологічної моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, що має практичне застосування в цілях удосконалення запобігання цьому виду злочинів.

Для досягнення окресленої мети було поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати ступінь розроблення у кримінологічній теорії особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності;
- дослідити генезис поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняють студенти ЗВО;
- розглянути методологію кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності;
- уточнити структурну модель і кримінологічний портрет особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності;
- запропонувати типологічну модель студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності;
- розробити кримінологічну модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності;
- окреслити загальносоціальні засади реалізації кримінологічної моделі особистості студента ЗВО у системі запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності;
- за результатами кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, розробити напрями вдосконалення спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню цієї категорією молоді корисливо-насильницьких злочинів проти власності;
- удосконалити тактичну схему індивідуальної профілактики за результатами кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності.

Об'єктом дослідження є особистість студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.

Предмет дослідження – кримінологічна модель особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, що дав змогу розглядати кримінологічні засади моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, у їх розвитку, взаємозв'язку та

взаємовпливі; переході кількісних змін у якісні; категорійних співвідношеннях (загального, особливого, одиничного; змісту і форми; необхідного та випадкового й ін.).

На цьому методологічному фундаменті у дисертації застосовуються окремі наукові методи пізнання. За допомогою логіко-семантичного методу розглянуто сутність, особливості та значення моделювання як методу системного пізнання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності (підрозділи 1.1., 1.3; 2.1-2.3.). Метод моделювання перебуває в основі розроблення видових кримінологічних моделей щодо особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності (підрозділи 2.1-2.3). Логіко-нормативний метод – для визначення сутнісного змісту поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняють студенти ЗВО, а також аналізу функцій, завдань і повноважень суб'єктів, діяльність яких співвідноситься із запобіганням вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності (підрозділи 1.2; 3.1-3.3). Метод структурного аналізу використано для обґрунтування доцільності системного підходу до кримінологічного дослідження особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, а також виявлення елементів структуризації, що забезпечує цілісність об'єкта дослідження (підрозділи 1.1, 1.2; 2.1-2.3). Системно-функціональний метод забезпечив ретельне пізнання властивостей і якостей особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності (підрозділи 2.1.-2.3). Його застосування також мало місце в процесі виявлення недоліків організаційного й інформаційно-аналітичного характеру щодо кримінологічного супроводу запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності (підрозділи 3.1-3.3). Соціологічні методи дослідження (анкетування, опитування) використано в процесі уточнення змістового наповнення кримінологічної моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, а також шляхів її реалізації в процесі запобігання злочинам молоді (підрозділи 2.1-2.3; 3.1-3.3; додатки). Метод контрольної групи використовувався в процесі

пізнання відмінностей в особистості студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, порівно з правослухняними студентами ЗВО (підрозділи 1.1; 2.1-2.3).

Науково-теоретичним підґрунтям для виконання дисертації були наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі філософії, соціальної психології, педагогіки, кримінології та кримінального права, теорії управління та інших суміжних з предметом дослідження наук.

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні дані МВС України, Генеральної прокуратури України щодо студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності за 2004–2018 рр.; результати анкетування з проблем формування особистості студента ЗВО та удосконалення шляхів запобігання вчиненню цієї категорією молоді корисливо-насильницьких злочинів проти власності (усього опитано: 483 студенти ЗВО та 127 працівників Національної поліції України); огляди юридичної практики з питань протидії корисливо-насильницьким злочинним проявам проти власності, які вчиняються студентами ЗВО.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним із перших в Україні комплексних досліджень, що передбачає одержання якісно нового наукового знання у формі кримінологічної моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. У дисертації обґрунтовано низку нових положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– концептуально обґрунтовано доцільність використання модельного підходу до визначення кримінологічного змісту поняття особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності;

– сконструйовано теоретичну модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Ця динамічна модель системного аналізу, зокрема, відображає джерела та шляхи прямого й опосередкованого десоціалізуючого впливу на особистість студента

ЗВО, що в кінцевому підсумку призводить до набуття нею агресивно-корисливої мотивації вчинення злочину проти власності із застосуванням насильства;

– обґрунтовано наукове положення про те, що структурна модель особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є формальною моделлю системного аналізу, що береться за основу для побудови його кримінологічного портрета;

– розроблено типологічну модель особистості студента ЗВО за комплексним критерієм: «співвідношення корисливої цілі та актуальної потреби»; «рівень агресії»; «вид життєвої ситуації, що має кримінологічне значення», а також надано кримінологічну характеристику «зухвалою», «ситуативною»; «нестійкою»; «соціально занедбаного» типів особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності;

– на загальнотеоретичному рівні систематизовано та з'ясовано зміст галузевих ознак (об'єкт, предмет, функціональне призначення, джерела інформації, засоби моделювання тощо), які визначають особливості кримінологічного моделювання особистості злочинця, у тому числі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності;

удосконалено:

– наукове знання про десоціалізуючі компоненти конкретного освітньо-виховного середовища, які чинять безпосередній криміногенний вплив на формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності (недоліки в організації освітньо-виховного процесу в ЗВО; неналежний морально-психологічний клімат в академічній групі студентів; слабкий контроль за дотриманням правил поведінки студентів тощо);

– науковий підхід щодо визначення антисуспільної корисливо-насильницької спрямованості, як інтегрального параметра структурної моделі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності; а також обґрунтування доцільності розробки такого виду кримінологічної моделі в розгорнутому вигляді, з урахуванням дробових характеристик (стан розвитку освітніх і побутових навичок, ставлення до майбутнього фаху, рівень

дисциплінованості, зміст духовних потреб, характер взаємин з одногрупниками тощо), які відображають дефекти попередніх періодів соціалізації студента ЗВО;

– методика використання типологічної моделі студента ЗВО в цілях індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності, зважаючи на виявлену доцільність проведення низки послідовних кримінологічних процедур, а саме: діагностування й узагальнення системних характеристик студента ЗВО; ідентифікація та систематизація основних та додаткових ознак у межах попередньо визначеного типу; планування форм, заходів і методів, зважаючи на типові особливості поведінкових проявів; уточнення типової схеми індивідуальної профілактики у рамках конкретного корисливо-насильницького типу особистості студента ЗВО, що вчиняє злочин проти власності;

– науковий інструментарій кримінологічної інтерпретації сутнісного змісту поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності;

– правові й організаційні основи діяльності, зокрема підрозділів Національної поліції, учасників освітнього процесу, у напрямку запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності;

дістали подальший розвиток:

– кримінологічна характеристика студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, зважаючи на результати його кримінологічного портретування та виявлені особливості, які, зокрема, пов'язані з неналежним засвоєнням соціальної ролі студента, десоціалізуючим характером проведення дозвілля у позанавчальний час, дисгармонією у розвитку культурних потреб й інтересів, низьким рівнем правосвідомості тощо;

– положення про нагальну потребу подальшої модернізації загальносоціальних засад запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності, зокрема у таких напрямках: посилення виховної складової в організації освітньої діяльності ЗВО; впровадження збалансованого підходу до формування сучасної молодіжної політики; інституалізація діяльності суб'єктів, які на різних рівнях і в межах наданих

повноважень забезпечують соціалізацію, духовний розвиток молоді, здійснюють виховну та превентивну роботу зі студентською молоддю;

– система спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності, зважаючи на виявлену доцільність: посилення інформаційної, організаційної, консультативної взаємодії правоохоронних органів з учасниками освітнього процесу та керівництвом ЗВО; розвитку педагогічної складової у системі заходів, форм, методів кримінологічного запобігання; формування належних організаційно-правових та методичних засад діяльності кураторів-наставників, як суб'єктів запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності; розбудови мережі студентських громадських формувань правоохоронного спрямування; доповнення статистичної звітності правоохоронних органів показниками щодо злочинності студентів, у тому числі корисливо-насильницької проти власності;

– визначення змісту та співвідношення понять «структурування», «портретування», «типологізація», як окремих видів кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності;

– тактика проведення індивідуальної профілактики з огляду на узагальнені типологічні особливості студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення проблематики особистості злочинця молодіжного віку, корисливо-насильницького типу; правотворчості – з метою удосконалення організаційно-правових засад запобігання вчиненню злочинів студентами ЗВО, у тому числі корисливо-насильницьких проти власності; юридичній практиці – у рамках удосконалення кримінологічного планування та комплексної реалізації заходів запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності; навчальному процесі – під час вивчення навчальної дисципліни

«Кримінологія» та суміжних спецкурсів, підготовки навчально-методичних комплексів, мультимедійного забезпечення, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників й, зокрема, щодо правового виховання студентів ЗВО (Довідка про впровадження результатів дисертації у навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» № 67-01-15-37 від 08.08.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно, є особистим дослідженням. У праці, написаній у співавторстві, персональний внесок становить обсяг, визначений у списку наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи оприлюднені на науково-практичних заходах різного рівня, зокрема: «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2017 р.); «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства» (м. Львів, 28 жовтня 2016 р.; м. Львів, 28 лютого 2017 р.); «Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір» (м. Львів, 25 жовтня 2018 р.); «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 27 березня 2018 р.; м. Львів, 29 березня 2019 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 10 наукових праць, із яких 4 наукові статі у фахових виданнях, у тому числі одна – у науковому періодичному виданні іноземної держави, а також 6 тез доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації українською й англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, із них основного тексту – 152 сторінки. Список використаних джерел (307 найменувань) викладено на 27 сторінках; 7 додатків – на 29 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ОСОБИТОСТІ СТУДЕНТА ЗВО, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ КОРИСЛИВО- НАСИЛЬНИЦЬКИЙ ЗЛОЧИН ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

1.1 Стан дослідження у кримінологічній теорії особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності

Сучасна кримінологічна теорія постає як сукупність консолідованих, зведених до спільного начала знань (ідей, поглядів, концепцій, вчень, уявлень), про об'єкти соціальної дійсності, пов'язані зі злочинністю й, зокрема особу злочинця [94, с. 97-100]. В основі базисних кримінологічних знань про феномен особи злочинця перебувають фундаментальні праці В.Г. Андросюка, Ю.М. Антоняна, Ю.Д., Блувштейна, І.М. Даньшина, А.І. Долгової, А.Ф. Зелінського, І.І. Карпеця, В.М. Кудрявцева, Г.М. Резніка, А.Б. Сахарова та інших видатних учених. Зокрема, Ю.В. Александров, А.П. Гель, Г.С. Семаков зазначають, що поняття особи злочинця формується шляхом поєднання загальносоціологічного поняття «особа» і юридичного «злочинець» [8, с. 75]. Її зовнішній (інтеріндивідуальний) рівень утворюють соціальний статус і соціальні функції; внутрішній (інтраіндивідуальний) – морально-психологічні установки, соціальна спрямованість, що визначає ставлення до основних видів своєї діяльності. На зовнішньому рівні відмінність особи злочинця від особи, яка не вчиняє злочинів, полягає лише у констатації факту вчинення злочину. Натомість відмінність між цими категоріями осіб на так званому «внутрішньому рівні» проявляється у наявності у злочинця антисуспільної спрямованості [8, с. 77]. Як уточнюють Е.В. Кім та П.Г. Рі, антисуспільна спрямованість відображає сукупність негативних соціально значимих властивостей психіки людини, що розвинулися в процесі багатоманітної та систематичної взаємодії з людьми [137, с. 403].

У переважній більшості наукових праць кримінологічний аспект особи злочинця розкривається шляхом з'ясування змісту ознак, якостей, властивостей,

які, на особисте переконання дослідника, слід віднести до найбільш знакових (соціально-демографічні, психологічні, моральні, біологічні, кримінально-правові тощо) [120, с. 56; 8, с. 77; 160; 162; 163].

А.П. Закалюк, у своїй фундаментальній праці «Курс сучасної української кримінології» обґрунтовує доцільність кримінологічного підходу до дослідження особи, яка вчинила злочин, як особливого соціального типу особистості. Відтак, провідний учений оперує терміном «особистість злочинця» та визначає її як «... сукупність соціально-типових ознак, які сформувалися у процесі неблагополучного соціального розвитку особи, відрізняються своєю суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, обумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи, безпосередньо спричиняють вчинення злочину» [112, с. 239].

У сучасних кримінологічних джерелах паралельно використовуються два терміни – «особа злочинця» та «особистість злочинця». Зважаючи на тотожність семантики, терміни «особа злочинця» та «особистість злочинця» часто використовуються як синонімічні. Однак при ретельнішому підході можна виявити відмінності у використанні відповідної термінології. У більшості випадків термін «особистість злочинця» використовується задля того, щоб підкреслити пріоритетність соціально-психологічного начала у кримінологічному підході до дослідження людини, яка вчинила злочин. При цьому акцентується увага на тому, що людина вчиняє злочин, здебільшого, у зв'язку з дефектом її соціалізації.

Як відзначає Н.Ф. Кузнецова, особистість, у тому числі злочинця, є цілісністю у єдності притаманних їй соціально-психологічних рис, як носія суспільних відносин [155, с. 117]. У кримінологічних джерелах особистість злочинця також визначається, як сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, які в різною мірою типово притаманні винним у злочинній поведінці певного типу [120, с. 67].

На противагу цій позиції існує твердження, що у кримінологічному дослідженні не має применшуватися роль і значення біологічних начал у

вибірковості поведінки особи, у тому числі злочинної корисливо-насильницького спрямування проти власності. До того ж термін «особистість злочинця» опосередковано може вказувати на наявність у такої людини специфічних властивостей, які її «програмують» на злочинну поведінку, що неприпустимо, зважаючи на сучасний стан розвитку вчення про особу, яка вчинила злочин. З іншого боку, набагато коректніше говорити про підвищену частоту фіксації тих чи інших ознак, негативних якостей, властивостей чи рис в осіб, які вчинили злочини та певні їх види, на відміну від тих, які не вчиняли злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності.

Зважаючи на вище наведене, більш прийнятним і компромісним видається підхід, коли про «особистість злочинця» згадується у контексті її типологічного вивчення. У таких випадках акцентується увага на сукупності психологічних і моральних характеристик, які різною мірою типово притаманні людям, що вдаються до злочинної діяльності певного типу (виду), у тому числі корисливо-насильницького проти власності. Натомість термін «особа злочинця» має використовуватись у дослідженнях, що мають на меті встановити та з'ясувати найпоширеніші (у статистичному вимірі) кримінологічні характеристики та сформулювати на цій основі загальне уявлення про комплекс рис, властивостей, що найчастіше проявляються в осіб, у тому числі студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності. Таким чином, при розробці типологічної моделі у цьому дослідженні буде використовуватись термін «особистість злочинця». Натомість при побудові відповідної описової кримінологічної моделі буде надаватися перевага терміну «особа злочинця».

У наукових джерелах кримінологічна проблематика щодо студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, зазвичай, розглядалась крізь призму так званого «злочинця молодіжного віку», у тому числі неповнолітнього, а також «злочинця корисливо-насильницького типу». Це, передусім, пояснюється тим, що студенти ЗВО становлять ліву частку осіб молодіжного віку, які в переважній більшості вчиняють, зокрема й корисливо-насильницькі злочини проти власності.

До прикладу, про злочинця молодіжного віку, у тому числі студента ЗВО, частково згадувалось у дисертаціях, присвячених розробці актуальних питань запобігання діяльності організованих злочинних груп корисливо-насильницького спрямування (В.В. Василевич, 1998 р.) [61]; кримінологічної характеристики розбоїв, поєднаних із проникненням у житло (В.С. Батиргареева, 2002 р.) [28], а також корисливо-насильницьких злочинів відносно іноземних громадян (С.В. Албул, 2005 р.) [6; 7]; профілактики корисливих та корисливо-насильницьких злочинів, вчинених жінками на тлі наркоманії (С.В. Нікітенко, 2004 р.) [202] тощо.

Зокрема, Н.В. Яницька у дисертації «Групова корисливо-насильницька злочинність молоді та її попередження» (2000 р.) вказувала на підвищену небезпечність формування молодіжних кримінальних угруповань, діяльність яких слід розглядати як початковий етап формування організованої злочинної поведінки. З-поміж багатьох чинників, які детермінують групову корисливо-насильницьку злочинність молоді, автор, зокрема відзначала: труднощі в оволодінні професією та працевлаштуванні молоді; незлагодженість функціонування системи культурного дозвілля молоді; десоціалізацію особи в процесі негативного сімейного виховання; криміногенний вплив на підлітків неформальних груп молоді; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність дорослими особами з кримінальним досвідом тощо. Більше половини злочинів (54,0 %) вчиняється молоддю вперше, проте їх рівень залишається достатньо високий. У даній дисертації, зокрема, акцентувалося на вимаганні, як одному з найпоширеніших видів злочинів, які вчиняють молодіжні угруповання корисливо-насильницької спрямованості. При цьому відзначається підвищена латентність грабежів і розбоїв [302, с. 5].

На зростанні рівня злочинності серед студентства акцентує увагу О.М. Ільчікова (дисертація «Злочинна поведінка осіб молодіжного віку», 2004). При цьому науковець доводить, що зростання чисельності студентів, які вчинили злочини, відбулося, зокрема, через зростання частки особливо тяжких злочинів (в

2 рази), а також злочинів проти власності (на 53,9 %), та особливо грабежів (на 90,3 %) і розбоїв (на 72,2 %) [130, с. 29].

Переважно груповий характер злочинної діяльності молоді відзначила Т.С. Жукова у дисертації «Соціальні засади запобігання злочинності молоді в Україні та Італії (порівняльне дослідження)» (2011 р.). При цьому доведено, що молодіжна злочинність найбільш тісно корелює зі станом соціального контролю, а її динаміка чутливо реагує на зміни в соціальному середовищі [109].

М.С. Тацій у дисертації «Кримінологічний аналіз агресивної корисливо-насильницької злочинності та запобігання їй» (2011 р.) обґрунтував твердження, що чимало осіб молодого віку, які вчинили корисливо-насильницькі злочини, замінили особисті прагнення до досягнення успіху в навчальній чи виробничій діяльності на антигромадський спосіб життя, спілкування з асоціальним середовищем та задоволення ситуативних потреб й інтересів [260].

Б.М. Головкін провів ретельне кримінологічне дослідження особи корисливого насильницького злочинця крізь призму його соціально-демографічних ознак, морально-психологічних характеристик (дисертація на тему «Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні», 2011 р.). Автором акцентувалася увага на характерних рисах корисливої спрямованості насильницького прояву, а також була надана кримінологічна характеристика корисливого насильницького злочинця, як соціально невлаштованої особи віком 14–35 років, не зайнятої трудовою чи навчальною діяльністю, без постійних джерел доходів [81].

Важливе значення для з'ясування профільних ознак злочинця молодіжного віку мають результати дисертаційного дослідження С.Ф. Денисова («Злочинність кримінально активної частини молоді та її запобігання в Україні», 2011р.). Автор, зокрема зазначає, що серед представників соціально влаштованих молодих злочинців домінують інфантильні характери (40 %). Відзначається, що молодь у будь-якому суспільстві, зазвичай, має певні вікові переваги, пов'язані з надлишком психічної енергії. Зважаючи на це, окрема частина представників цієї соціальної групи осіб знаходить для себе нові моделі адаптації до кримінально-

правової аномії й загальної нормативно-правової розбалансованості. Все це сприяє приєднанню частини молоді до складу кримінальних структур [92].

О.І. Напиральська у дисертаційному дослідженні «Вплив засобів масової комунікації на формування злочинної поведінки молоді» (2010 р.) визначає особистість злочинця, як інтеграцію свідомого та підсвідомого. Автор, зокрема, обґрунтувала положення про те, що одним з основних чинників, які сприяють формуванню злочинної поведінки молоді, є негативний вплив ЗМІ [196].

М.Г. Колодяжний («Кримінологічна характеристика та запобігання вимаганням, поєднаним із насильством», 2010 р.) запропонував авторський кримінологічний портрет особи, яка вчиняє насильницьке вимагання. Як і більшість дослідників, він вважає, що це, як правило, особа чоловічої статі, віком від 21 до 30 років, раніше не судимий, з середньою освітою, неодружений, який не працює і не навчається. При цьому доповнює, що такі молоді люди достатньо активні, ініціативні, однак цей «креатив» спрямовують на вчинення корисливо-насильницьких злочинів. Специфічною якістю вимагача вважає його прагнення підвищити свій авторитет у мікросередовищі та набути престижних атрибутів сучасного життя. З-поміж численних особистісних характеристик, передусім, відзначає: дратівливість; агресивність; жорстокість, особливо у випадках, коли жертва вимагання чинить опір. Однак такі риси можуть поєднуватися зі стриманістю, врівноваженістю задля «психологічного вивчення» потенційної жертви вимагання, його оточення, статків, наявності охорони тощо [143, с. 132].

Про особливості осіб молодіжного віку частково згадується й у дослідженнях, присвячених загальній проблематиці насильства. Так, зокрема, за результатами анкетування О.М. Гуміна доведено наявність практично однакового співвідношення фізичного та вербального видів насильства, а також його переважне застосування особами молодіжного віку, у тому числі в цілях заволодіння чужим майном [72, с. 151].

О.М. Храмцов, характеризуючи особу вербального агресора, відзначав, що ця категорія осіб за своїми психологічними якостями майже не відрізняється від пересічних громадян. Отож не варто акцентувати увагу на їх надзвичайно

негативних особистісних якостях. Суб'єктивні причини агресивної поведінки завжди вступають у взаємодію з об'єктивними умовами [279, с.16]. Ми з цим висновком про наявність зв'язку між суб'єктивними причинами та об'єктивними умовами, які сприяють вчиненню корисливо-насильницьких злочинів, у тому числі студентами ЗВО, цілком погоджуємося і надалі будемо розвивати це у рамках дисертації.

Окрім цього, доцільно згадати про констатацію окремими дослідниками зв'язків між віком особи та структурою вчинених злочинів (М.І. Ветров, В.І. Муравйов); між статтю осіб молодіжного віку та видами вчинених злочинів (О.М. Ільяшенко, А.Б. Кашелкін); між характером вчинених злочинів та родом занять осіб молодіжного віку (В.М. Корміщков, Н.Ф. Кузнєцова) тощо.

Не вдаючись до поглибленого аналізу досліджень, які побіжно стосуються проблематики цієї дисертації, варто відзначити, що у кримінологічній теорії проблематиці студента ЗВО, який вчиняє злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, приділено вкрай недостатньо уваги. Передусім це пов'язано з тим, що особа, яка вчиняє злочини, зазвичай, ідентифікується з особою, яка не займається суспільно корисною діяльністю. До того ж у суспільній свідомості соціальний портрет студента завжди асоціюється з позитивом. Через підвищену латентність злочинів студентів (до прикладу, коефіцієнт латентності грабежів становить 2,9; а розбійних нападів відповідно – 2,6) [147, с. 16], а також недооцінку важливості профілактичної роботи з цією категорією осіб, злочинність студентів не виправдано залишалась поза межами кримінологічного аналізу, попри зростання її окремих показників (Дод. А.1)

Зважаючи на реалії сьогодення, варто погодитися з Г.О. Корсантією (дисертація «Запобігання крадіжкам, грабежам і розбоям, які вчинені студентами», 2004 р.), яка вважає студентів тією категорією осіб, які вкрай чутливо реагують на кризові явища у суспільстві. Це призводить не лише до поширення негативних психоемоційних станів серед цієї категорії осіб (розгубленість, песимізм, зневіра у майбутньому, агресивність тощо), але й частіше спонукає студентів до вчинення злочинів, здебільшого, корисливих і

корисливо-насильницьких [147, с. 12]. Також варто погодитися з дослідницею, що в системі криміногенних факторів, що детермінують вчинення студентами крадіжок, грабежів та розбоїв, провідна роль відводиться економічному спаду в державі; руйнуванню сімейних зв'язків; втраті виховної функції системи освіти; алкоголізації й наркотизації молоді тощо. Розроблена типологія студентів (за мотивацією поведінки) спонукає до поглибленого аналізу їх особистості в цілях удосконалення профілактики з цією категорією осіб. У дисертації запропоновано відповідні доповнення до типового статуту професійних навчальних закладів; розроблена концепція діяльності педагога-куратора; запропонована теоретична модель Служби соціально-психологічної та правової допомоги студентам тощо. Разом з тим, дане дослідження стосується студентів в цілому, а не лише студентів ЗВО. Відтак, специфіка студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочинів проти власності належним чином не з'ясована, зокрема, не проведено їх порівняльної кримінологічної характеристики з іншими категоріями осіб молодіжного віку, які на момент вчинення злочинів, навчалися в закладах освіти.

Натомість дослідження Т.О. Нечаєвої було присвячене саме тим студентам, які на момент вчинення злочину навчалися у ЗВО («Профілактика злочинів у студентському середовищі вищих навчальних закладів», 2002 р.). Однак при цьому предметом її дослідження була не особа студента ЗВО, а профілактика злочинів у студентському середовищі. До того ж автор акцентувала увагу на найбільш поширених видах злочинів, які вчиняють студенти, як насильницьких, так і не насильницьких. Студент ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, у рамках згаданої дисертації досліджувався фрагментарно та здебільшого в контексті вирішення завдань, пов'язаних з правовими, організаційними й тактичними основами профілактики злочинів в закладі освіти. Разом з тим, низка результатів дисертації Т.О. Нечаєвої є актуальними й для кримінологічного пізнання студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності (типологія студентів за кримінальною спрямованістю й ціннісними орієнтаціями; окремі кримінологічні характеристики студента ЗВО; узагальнені зразки позитивні співпраці

правоохоронних органів з адміністраціями ЗВО в цілях профілактики злочинів у студентському середовищі тощо) [199, с. 15].

Не втрачає своєї актуальності дослідження О.Ю. Нікіфорової «Попередження злочинності учнів професійно-технічних училищ», 1991 р. За результатами соціологічного дослідження автор отримала кримінологічні відомості щодо істотних характеристик учнів професійно-технічних училищ (надалі – ПТУ), які вчинили злочини. Так, зокрема з'ясовано, що в культурно-естетичному плані, лише 4,6 % – учнів ПТУ, які вчинили злочини, захоплювалися технічною творчістю; відповідно 6,8 % – художньою самодіяльністю; 19,8 % – відвідували спортивні секції. Учні ПТУ, які вчинили злочини, як правило, не намагались узгодити свої потреби з об'єктивними обставинами конкретних життєвих ситуацій, особистими нахилами, здібностями, задатками, життєвим досвідом, морально-психологічними установками, що домінують у суспільстві. Їм притаманні однобічність й примітивність потреб, утилітарне їх розуміння, аморальність способів й антисуспільний характер їх задоволення. Аналізуючи ступінь сформованості рис, автор дійшла висновку про те, що учням ПТУ, які вчинили злочини, притаманні емоційна невірноваженість, підвищена дратівливість, дефектованість вольових якостей. Їх правосвідомість свідчить про слабку обізнаність з правовими приписами, що регулюють поведінку у суспільстві. Учні ПТУ, які вчинили злочини, надавали перевагу одержанню правової інформації з неофіційних джерел. Окрім цього, у дисертації відзначено, що учні ПТУ вчиняють злочини переважно у віці 16-17 років (68,43 %). Більшість з них проживали у повних сім'ях (66,3 %). Злочини вчиняли переважно в групі. В 20,3 % випадків злочинні групи представлені учнями одного й того ж ПТУ; переважно з однієї навчальної групи – 13,3 %; з особами, які не навчалися в системі ПТУ – 18,5 %. О.Ю. Нікіфорова виявила цікаву особливість, що 58,7 % учнів ПТУ, які вчинили злочини, не переривають своїх попередніх асоціальних зв'язків, що існували до вступу в ПТУ [200, с. 13]. Дані відомості хоч безпосередньо й не стосуються особи студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, однак їх використання сприяє виявленню

особливостей досліджуваної у цій дисертації категорії осіб, у порівнянні з відповідними характеристиками учнів ПТУ. До того ж практичні рекомендації щодо профілактики в умовах навчального закладу можуть посісти чільне місце й у системі профілактики в умовах організації навчально-виховного процесу ЗВО.

Разом з тим, наведений короткий огляд результатів кримінологічних досліджень щодо учасників освітнього процесу, які вчиняють злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, спирається на емпіричні дані іноземної держави. Отже, можливість їх використання в цілях удосконалення вітчизняної юридичної практики є не безумовною, оскільки відповідні кримінологічні рекомендації розроблені без урахування реалій українського суспільства.

З-поміж вітчизняних розробок, в розрізі заявленої тематики, варто згадати дослідження Н.І. Сподарик «Кримінологічне запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ», 2018 р. За його результатами, зокрема, було виявлено: переважно побутовий характер насильницької злочинної активності студентів ЗВО; зростання частки злочинів із заздалегідь продуманим умислом (32,5 % злоч.) та вчинених з особливою жорстокістю чи зухвалістю. В контексті дослідження узагальнено кримінологічну характеристику студента ЗВО, який вчиняє насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи як особи чоловічої статі, не одруженої з такими домінуючими рисами характеру, як грубість (55,7 %), агресивність (87,7 %), жорстокість (65,4 %), зухвалість (77,5 %), нахабність (67,8 %), конфліктність (45,7 %). Виявлено тенденцію до зростання частки тяжких насильницьких злочинів у стані алкогольного (44,5 %) та наркотичного сп'яніння (33,7 %). Вказувалося на підвищення кримінальної активності студентів ЗВО медичного спрямування, також студентів заочної форми, які навчаються на контрактній основі [249, с. 10]. Одержані результати в цілому розвивають уявлення про студента ЗВО, який вчиняє злочин, однак у дисертації не висвітлено специфіки кримінологічних ознак, що визначають можливість учинення студентом ЗВО

корисливо-насильницьких злочинів проти власності. До того ж метод моделювання не був домінуючий у даному дослідженні.

Частково кримінологічні аспекти щодо особистості студента ЗВО, розроблялася на рівні окремих публікацій, зокрема в контексті причин та умов, які сприяють вчиненню студентами злочинів; окремих особистісних характеристик студентів, як учасників злочинів, у тому числі корисливо-насильницьких проти власності [140, с. 108-111; 139, с. 32-34].

Попри важливість кримінологічних напрацювань з досліджуваної проблематики, слід погодитися з Ю.М. Антоняном, який акцентує увагу на тому, що вузькогалузевий підхід породжує однобічність результатів і призводить до обмежених висновків. Отже, кримінологічне вивчення особи злочинця, потребує міждисциплінарного підходу [12, с. 214]. Відтак, у рамках нашого дослідження, було проведено огляд суміжних з кримінологією досліджень, які пов'язані з заявленою тематикою та сприяють комплексному розвитку знання про особливості студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності. За результатами такого огляду варто виокремити дослідження щодо динаміки характеристик ціннісних орієнтацій студентської молоді протягом професійної підготовки (Н.І. Іванцев, 2001р.) [133, с. 12]; пріоритетності розвитку почуття довіри як чинника соціально-психологічної адаптації студентів (С.А. Ворожбит, 2011 р.) [69, с. 17]; соціально-психологічного аналізу конфліктів студентів у період навчання у ЗВО (Г.М. Дубчак, 2000 р.; Т.Ю. Гущина, 2008 р.) [100, с. 12; 86, с.13], а також педагогічних засад їх запобігання у навчально-виховному середовищі ЗВО (Г.В. Антонов, 2006 р.) [11]. У контексті комплексного дослідження проблематики формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, неабиякого значення набувають дослідження різних аспектів виховання у студентській молоді, у тому числі виховання культури користування кіберпростором (О.О. Шайкіна, 2010 р.) [286, с. 15]; забезпечення ефективного функціонування окремих соціальних інституції, передусім освітніх закладів [215] тощо. Результати цих та низки інших суміжних з кримінологією досліджень істотно збагачують та

розвивають кримінологічну інформацію про студентів ЗВО в цілях розробки ефективних заходів запобігання вчиненню ними корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

Розкриваючи загальнотеоретичні засади дослідження особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, варто зазначити, що цей феномен є системним утворенням. Як слушно зауважили Е.В. Кім і П.Г. Рі, при кримінологічному підході особу злочинця та окремих її видів варто розглядати, як певну модель у комплексі її специфічних рис/ознак (антисуспільні погляди, негативне ставлення до моральних цінностей, надання переваги злочинному способу задоволення своїх нагальних потреб тощо) [137, с. 403]. В юриспруденції окремі аспекти моделювання, як прийому чи методу наукового пізнання, розкрито у наукових працях Ю.М. Антоняна, Ю.Д. Блувштейна, С.Є. Віцина, О.О. Гаврилова, Ю.М. Гаврильця, К.К. Горяїнова, В.П. Казимирчука, Л.В. Кондратюка, Л.Л. Кругликова, В.О. Мінаєва, А.Я. Мініна, В.С. Овчинського, В.Д. Рудашевського, О.Є. Спиридонової, М.М. Тарасова, О.Ф., Черданцева та інших провідних вітчизняних і зарубіжних учених. При цьому, зокрема, у кандидатській дисертації Утарова Каната Алімтаєвича (2004 р.) наголошувалося на продуктивності використання математичного моделювання у кримінологічній науці [269]. На проблемних аспектах та перспективності використання моделювання у праві наголошувалося і у однойменній публікації Є.М. Салигін (2013 р.) [235, с. 12-28]. З числа останніх досліджень і публікацій варто відзначити праці, де розглядалися можливості застосування кримінологічного моделювання в цілях розробки таких моделей: злочинності (Н.В. Сметаніна, 2013 р.) [239]; віктимологічних явищ і процесів (Т.В. Варчук, 2013 р.) [60]; віктимологічної протидії (А.В. Майоров, 2014 р.) [183]; економічної безпеки (А.Г. Сачек, 2015 р.) [237]; процесу формування мотивації (С.М. Корецький, 2016 р.) [146]; механізму злочинної поведінки та кримінологічної взаємодії макроекономічних, соціальних та демографічних показників; тенденцій латентності (М.О. Ларченко, 2013 р.) [172; 170]; детерміністичного комплексу злочинності та кримінологічної превенції (С.Ф. Денисов, 2010 р.) [91]; протидії

злочинності (О.О. Білоусова, 2012 р.) [35], її окремим видам, зокрема, організованій злочинності (Ю.Г. Васін, 2015 р.) [62]; злочинності неповнолітніх (С.Я. Лихова, Н.С. Юзікова, 2015 р.) [179]; детермінаційно-регулятивної моделі злочинної поведінки неповнолітніх (В.М. Косарєв, 2008 р.) [179] тощо.

Разом з тим, моделюванню особистості злочинця, зокрема студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, до цього часу належної уваги не приділялося [42, с. 239-242].

Як наслідок, спостерігаються непоодинокі випадки некоректного використання термінології у кримінологічних дослідженнях щодо особи злочинця, а саме: коли типологія злочинця ототожнюється з класифікацією осіб, які вчинили злочини; поняття кримінологічної характеристики підміняється поняттям структури особи злочинця чи її кримінологічним портретом; терміни «психологічний портрет», «загальний портрет», «психолого-кримінологічний портрет» та ін. використовуються як рівнозначні, що нівелює кримінологічний зміст поняття особи злочинця та її видів тощо.

Натомість у суміжних з кримінологією науках про людину використання методу моделювання особистості є більш поширеним [30, с. 139-143]. Так, до прикладу, в розрізі досліджуваної тематики варто відзначити численні наукові розробки соціально-психологічних, педагогічних моделей, зокрема: особистості школяра й способів його подальшого розвитку в середовищі організації навчального процесу (О.Ф. Турянская, А.І. Уман) [265]; соціалізації особистості студента в освітньому просторі іншомовної культури (Р.Л. Валітова) [57]; освітньої моделі та моделей освітніх систем (А.Н. Дахін, Е.А. Лодатко, Е.А. Солодова, Ю.П. Антонов) [300, с. 139-143; 11] та ін.

Окрім цього, в контексті загальнотеоретичного аспекту, залишилися не дослідженими шляхи можливого практичного використання кримінологічних моделей в цілях удосконалення практики запобігання злочинним проявам. Специфіка кримінологічного моделювання у сфері запобігання злочинності та злочинам, здебільшого, розглядалася у площині створення описової моделі державної програми запобігання злочинності в Україні (С.В. Бородін, А.П.

Закалюк, В.В. Голіна, С.Ю. Лукашевич, М.Г. Колодяжний) з уточненням структурних частин і змісту цього типового документа [52, с. 24; 114, с. 184-188; 78, с. 233-262].

Підсумовуючи огляд наукових джерел крізь призму предмета цього дослідження, варто вказати на відсутність комплексних кримінологічних напрацювань щодо студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, особливо з використанням методу моделювання. Це не сприяє розвитку сучасних кримінологічних знань щодо осіб молодіжного віку, які вчиняють злочини. Окрім цього, відсутність комплексної, відповідним чином систематизованої кримінологічної інформації, не відповідає сучасним потребам юридичної практики щодо організації ефективного запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності, які вчиняють студенти ЗВО.

1.2 Генезис поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняють студенти ЗВО

Як зазначається у кримінологічних джерелах, саме у злочинах найбільш яскраво проявляється феномен особистості злочинця, його так звані «кримінальні властивості» [2, с. 3]. Спостерігається певний зв'язок між особистістю злочинця, у комплексі її істотних характеристик та видом учиненого нею злочину. До того ж розкриття сутнісного змісту відповідних понять й, зокрема поняття корисливо-насильницьких злочинів, є однією з ключових вимог філософської теорії пізнання [161, с. 15-16]. Таким чином, з'ясування кримінологічного змісту поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності, є важливим етапом на шляху до подальшого з'ясування специфіки особистості студента ЗВО, що вчиняє злочин цього виду.

Поняття, як стверджує Є. Шугріна, використовується для чіткого, правильного й короткого найменування явища об'єктивної дійсності. З іншого боку, існує нагальна потреба в їх адекватному змістовому наповненні. Поняття має визначатися крізь призму сукупності складових ознак і властивостей.

Синонімом визначення конкретного поняття – є його дефініція [292, с. 64], яка може бути законодавчою та (чи) науковою. Поняттю корисливо-насильницьких злочинів відповідає його наукова дефініція. Попри численні дослідження, з'ясування кримінологічного змісту поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності, у тому числі, які вчиняються студентами ЗВО, потребує подальшого уточнення.

Корисливо-насильницькі злочини проти власності відносяться до найпоширеніших видів. Окремі автори пов'язують цю тенденцію із набуттям злочинністю ознак професіоналізації [84, с. 55]. У наукових джерелах розробка кримінологічного змісту поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності, зазвичай, відбувається шляхом інтеграції знань про етимологічний зміст понять «користь» і «насильство».

Семантика слова “користь” історично походить від давньоруського – здобич, надбання переваги [102, с. 16]. До XIX століття цей термін наповнився якісно новим змістом: прагнення до наживи, жадібність до грошей [87, с. 437], матеріальна вигода, прибуток, що й дотепер визначає його зміст [65, с. 455; 166, с. 28-29], у тому числі юридичний.

Зокрема, у кримінальному праві України акцентується увага на “користі” як мотиві злочину, що виражається у прагненні до матеріальної вигоди, іншої матеріальної переваги злочинним шляхом. Разом з тим, необхідно зважати, що мотив, у тому числі корисливий, – це передусім, психологічна категорія. При цьому у психології, поняття мотиву визначається неоднозначно, з огляду на розмаїття численних концепцій, теорій та психологічних шкіл.

Спираючись на психологічну природу мотиву, як суб'єктивної ознаки складу злочину, у тому числі проти власності, правники визначали мотив: а) як спонукання, що спрямоване на задоволення значимої для суб'єкта потреби [122, с. 123]; б) як предмет задоволення потреби [176, с. 190]; в) як психологічний утвір, що «визначає потрібнісне ставлення до предмета» [116, с. 34] тощо. Специфіка корисливих спонукань, як уточнюють М.Й. Коржанський та А.Ф. Зелінський, перебуває в площині індивідуальної, а не суспільної потреби, а також особистого

інтересу [122, с. 42]. С.В. Албул, розвиваючи ці твердження дійшов висновку, що корисливий мотив – це прагнення задовольнити індивідуальну життєву потребу винного або іншої особи (групи осіб) шляхом завідомо протиправного, передбаченого кримінальним законом, заволодіння чужим майном чи чужими майновими правами, або шляхом звільнення від майнових зобов'язань та зменшення витрат [6, с. 23-25].

Як влучно висловився А.В. Савчено, у дефініції мотиву злочину, у тому числі корисливого, необхідно вказувати на його спонукальну й сенсоутворюючу функції, оскільки мотив слід вважати спонукою до злочину, його причиною. Розкриваючи його сенс, одержуємо відповідь на запитання: навіщо й для чого відбувається спонукання до злочину [234, с. 15]?

Цілком обґрунтованим видається підхід до тлумачення змісту корисливого мотиву, з огляду на специфіку його мети, яку дослідники, як правило, називають корисливою. Адже, якщо доведена корислива мета, то мотив злочину не може бути некорисливим. Найбільш виразно усвідомлення мотиву-мети відбувається у випадках, коли мотив і мета збігаються [121, с.48-51; 122, с. 39, 23].

Як відзначають, Б.Ф. Ломов і В.К. Кочисов, мотив і мета утворюють «вектор» діяльності, її спрямованість, а також величину зусиль, що розвиває суб'єкт при її реалізації. Такий вектор, як системоутворюючий фактор, організовує систему психологічних процесів й станів, які формуються й розвиваються у ході діяльності [150, с. 191-193; 151, с. 192-193]. А.Ф. Зелінський уточнює, що поведінка спрямовується мотивом, який реалізується через постановку й досягнення мети [122, с. 45].

Як стверджує Д.В. Петров, корислива мета, зокрема щодо корисливо-насильницьких злочинів проти власності, полягає у заволодінні чужим майном й збагаченні у такий спосіб. На думку автора, саме таке її формулювання відображає безпосередній зв'язок між корисливим мотивом і метою, оскільки усвідомлення корисливого спонукання збігається з визначенням кінцевої мети й надає поведінці злочинця цілеспрямованості в досягненні бажаного результату [211, с. 132].

На діях, що призводять до бажаного результату, акцентується в окремих інтерпретаціях визначення поняття корисливої мети. Корисливий мотив пов'язується з метою протиправного вилучення чужого майна на користь винного [124, с. 514].

Зокрема, В.І. Борисов і В.М. Куц виокремлюють чотири альтернативні види корисливої мети: отримання матеріальних благ; уникнення обов'язків майнового характеру; набуття майнових прав; одержання іншої матеріальної вигоди [51, с. 9].

Мета підпорядковується мотиву. У сучасній теорії кримінального права «мета злочину – це той уявний і бажаний кінцевий результат, якого прагне досягнути суб'єкт злочину, вчиняючи суспільно небезпечне діяння [83, с. 294]. В юридичній психології мета й ціль діяльності ототожнюються й визначаються аналогічно, як усвідомлений, запланований результат діяльності, суб'єктивний образ, модель майбутнього продукту діяльності. У співвідношенні «мотив (ціль) – мета», мотиву відведена роль причини (спонуки) щодо постановки цілей, у тому числі конкретних проміжних і загальної кінцевої мети [117, с. 10-11].

Мотив і мета взаємозалежні та взаємопов'язані між собою і лише у своїй єдності можуть давати повне уявлення про спрямованість злочинної поведінки, у тому числі корисливо-насильницької проти власності, яку демонструє студент ЗВО [158, с. 183]. Мотив дозволяє з'ясувати, чому особа вчиняє злочин; а мета – до якого кінцевого результату спрямовується діяльність. Застосовуючи діяльнісний підхід, злочин, як діяння, не завжди охоплюється однією дією (бездіяльністю) та підпорядковується єдиній меті. З позиції діялісного підходу злочин – це певного роду діяльність, а відповідні діяння, які її складають, підпорядковуються програмі цілей та дій, де провідна роль відводиться саме користі як результату. Відтак, варто розрізняти мету злочинного діяння, як окремої ланки в рамках цілісної корисливої злочинної діяльності, а також остаточну мету, якій підпорядковані другорядні цілі й усі попередні діяльнісні акти. Так наприклад, досягненню корисливої мети може передувати не лише

корислива ціль. Адже позбавлення спадкоємцем життя спадкодавця не означає автоматичне збагачення спадкоємця у такий злочинний спосіб.

У злочинах з прямим умислом мета є свідченням бажання певного наслідку (результату) [158, с. 182-183]. Преважною більшістю науковців, мета корисливих злочинів, у тому числі поєднаних з насильством, ототожнюється не з діями, а з результатом, що асоціюється зі змістом поняття матеріальної вигоди. Відтак, зокрема, С.В. Бородін, Б.С. Волков, Н.Й. Загородніков, С.В. Зам'ятіна, І.Н. Іванова, В.І. Шакун, С.С. Яценко під “матеріальною вигодою” розуміють одержання грошей, цінностей, майнових прав, майна потерпілого чи інших осіб, а також права на більш високооплачувану роботу, звільнення від майнових обов'язків, набуття права на житлову площу, збереження певних майнових прав, уникнення матеріальних втрат (повернення майна, сплати аліментів, оплати послуг та ін.) [198, с. 276; 266, с. 169; 111, с. 136; 68, с. 45-46]. С.О. Єлісеєв, апелюючи до антисоціальної сутності корисливого мотиву, застерігає, що не кожна матеріальна вигода характеризує корисливий мотив злочину, а лише та, що є нетрудовою [104, с. 61]. Відтак, учений не погоджується з твердженням М.І. Загороднікова та Б.В. Харизашвілі, що безпідставне одержання можливості більш високооплачуваної роботи чи призначення на більш високооплачувану посаду, може розглядатися як матеріальна вигода, у контексті корисливого мотиву злочину [102, с. 20-21; 103, с. 60].

Л.А. Андреева, П.М. Бузало, С.Ф. Денисов, О.В. Кириченко, А.А. Растегаєв уточнюють, що мета одержання матеріальних благ свідчить про корисливі спонукання, лише у випадку наживи, особистого збагачення, зокрема із застосуванням насильства [10, с. 37-76; 54, с. 121; 226, с. 59].

О.В. Сосніна пропонує законодавчо закріпити дефініцію поняття корисливого мотиву, як прагнення протиправного отримання матеріальної вигоди для себе чи інших осіб, набуття чи збереження майнових прав, звільнення від матеріальних витрат чи обов'язків або досягнення іншої матеріальної вигоди за рахунок чужого чи нічийного майна у незаконний спосіб, у тому числі насильницький [247, с. 90-91].

Відповідно до розвитку теоретичних уявлень щодо тлумачення поняття корисливого мотиву сформувалося аналогічне його розуміння у судовій і правоохоронній практиці, як прагнення протиправно задовольнити потребу винного в набутті майнових цінностей, майнових прав або в звільненні від майнових зобов'язань для особистої вигоди або наживи [134, с. 207].

У сучасних дослідженнях і, зокрема, В.Б. Харченка, В.П. Олійник, Ю.А. Дорохіної та ін., все частіше наголошується на доцільності відмовитися від ретельної деталізації матеріальної вигоди як предмета корисливих злочинів проти власності, у тому числі із застосуванням насильства. При цьому пропонують обмежитися вказівкою на майно у його цивільно-правовому значенні [277, с. 130-131]; посиленням на об'єктивні явища матеріального світу, що характеризуються єдністю фізичних, економічних, соціальних і юридичних ознак та є об'єктами економічних відносин власності [206, с. 36].

Підсумовуючи викладене, можна зауважити, що попри окремі відмінності у визначенні користі як мотиву злочину, учені зрештою погоджуються з тим, що сутнісний зміст корисливого мотиву зводиться до протиправного збагачення за рахунок іншої особи, а відповідно тлумачення поняття корисливого мотиву злочину – з незаконною матеріальною вигодою. Разом з тим, як засвідчують реалії правової дійсності, у сучасному науковому обігу перебуває відносно новий термін «неправомірна вигода» предметом якої можуть бути: грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру [197, с. 33]. Попри використання словесної конструкції «нематеріальні активи негрошового характеру», як уточнює М.І. Хавронюк, їх зміст зрештою зводиться до матеріального [276, с. 38]. До того ж і соціальні потреби сучасної особистості мають матеріальне підґрунтя. Таким чином, у контексті з'ясування змістового наповнення поняття користі, як мотиву злочину, використання словесної конструкції «неправомірна вигода» замість «незаконна матеріальна вигода» видається більш досконалим, адже в більшій мірі узгоджується з сучасним станом розвитку суспільних відносин та чинною юридичною практикою. Зокрема, щодо корисливо-насильницьких злочинів проти

власності, неправомірна вигода стосується чужого майна у його цивільно-правовому розумінні, що включає право володіння, користування та розпорядження таким майном, а також дії майнового характеру.

Характеризуючи зміст поняття насильства у словесній конструкції «корисливо-насильницькі злочини проти власності» слід зауважити, що у найширшому філософському сенсі будь-який злочин – це завжди насильство. Термін «насильство» походить від латинського слова *violentia* й означає стихійний та некерований прояв сили [307, с. 35-36]. «Попри те, що поняття «сила» й «насильство» наділені певними спільними ознаками, їх вирізняє те, що, зокрема, під насильством завжди розуміється застосування сили до об'єкта не лише всупереч його волі та бажання, але й у порушення закону» [307, с. 35-36]. Аналогічне тлумачення споріднених термінів міститься в довідкових джерелах [30, с. 579]. У сучасних юридичних енциклопедичних виданнях, насильство визначається як “умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння шкоди зі злочинною метою” [298, с. 68].

В.В. Іванова узагальнила перелік юридично значимих ознак щодо злочинного насильства, а саме: протиправність, суспільна небезпечність, умисний характер, вплив на іншу людину всупереч чи ігноруючи її волю; небезпека для життя чи здоров'я, обмеження волі; дії, що можуть заподіяти шкоду здоров'ю чи смерть [125, с. 46].

У сучасній доктрині кримінального права України та судово-слідчій практиці, домінує поділ злочинного насильства на два види: 1 – фізичне, яке полягає у протиправному впливі на організм людини всупереч або ігноруючи її волю; 2 – психічне, як погроза застосуванням фізичного насильства, тобто вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз (зокрема, фізичної розправи), шантажу щодо заподіяння шкоди життю чи здоров'ю людини [287, с. 58].

В наукових джерелах акцентується увага на проблемі деякої невизначеності щодо кримінально-правової оцінки психічного насильства у складі злочинів проти власності [64, с. 16-17]. Окрім цього, вбачається потреба в осучасненні

кримінально-правового змісту поняття психічного насильства, як різного роду погроз й, зокрема не лише життю чи здоров'ю особи, її вільному пересуванню, але й честі, гідності, майновим інтересам [64, с. 17]. У контексті злочинів проти власності погрози можуть стосуватися фізичного насильства; обмеження прав, свобод або законних інтересів; пошкодження чи знищення майна; розголошення відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці. До того ж, відповідні погрози можуть бути адресовані як потерпілому (грабіж, розбій, вимагання), так і його близьким родичам (вимагання).

В контексті корисливо-насильницьких злочинів проти власності фізичне насильство розглядається як спосіб заволодіння чужим майном [135, с. 251]. Його особливістю, як зазначає В.С. Петров, «... є наявність прямого причинного зв'язку між застосуванням насильства і вилученням майна» [211, с. 32]; на відміну від насильницьких некорисливих злочинів, де діє інший прямий причинний зв'язок – між застосуванням насильства і заподіянням шкоди життю чи здоров'ю потерпілого [211, с. 33].

Окрім цього, у теорії кримінального права висловлювалася пропозиція розрізняти бінарні форми насильства, як симбіоз фізичного й психічного насильства з домінуванням відповідного його виду [5, с. 139]. В.М. Кудрявцев, обґрунтовує вибір злочинцем способу вчинення кримінально караного діяння зі спроможністю суб'єкта досягти бажаної мети, його можливостями, а також з урахуванням обставин місця і часу, безпечності реалізації способу [164, с. 113]. До цього ми б додали, що застосування способу заволодіння чужим майном також пов'язане з особистісними моральними психологічними деформаціями особистості злочинця й, зокрема студента ЗВО. За результатами сучасних досліджень, у переважній більшості випадків при вчиненні корисливо-насильницьких злочинів домінує фізичне насильство, як найефективніший засіб досягнення фінансово опосередкованої мети (фізичне насильство співвідноситься з психічним як 62 % до 38 %) [80, с. 99].

Сутність насильства, в контексті вчинення злочинів проти власності, полягає у фізичному чи психічному впливі на іншу особу з метою заволодіння чужою власністю. Отже, таке насильство – інструментальне.

Для вирішення кримінологічних завдань тлумачення насильства не обмежується його кримінально-правовим змістом. Так, зокрема, певний науково-практичний інтерес становить тлумачення насильства з позицій конфліктології. Зважаючи на це, учинення корисливо-насильницького злочину можна розглядати як своєрідний результат конфлікту, в центрі якого перебувають матеріальні цінності, що водночас належать потерпілому та становлять предмет злочинного інтересу суб'єкта корисливо-насильницької злочинної поведінки [165, с. 12].

Поняття насильства певною мірою співвідноситься з поняттям агресії (з латині - «напад»), яка ототожнюється з негативними емоціями чи мотивами (наприклад, бажання заподіяти шкоду), руйнівними діями, негативними установками. А. Бандура і Р. Уолтере пов'язують агресію з діями соціально-деструктивного характеру, що можуть заподіювати шкоду іншій особі чи майну. Таку агресію називають асоціальною [22, с. 8]. Зокрема, С. Фешбах пропонує розрізняти ворожу й інструментальну агресію. Мета ворожої агресії, зазвичай, ототожнюється з заподіянням шкоди іншій людині. Натомість інструментальну відносить до так званої «цілераціональної» [63, с. 628-629], що використовується лише як засіб досягнення іншої цілі, в тому числі корисливої) [55, с. 31;], а також поділяє її на антисоціальну й просоціальну. Антисоціальною агресією, наприклад, буде насильницький грабіж, коли суб'єкт злочину, у тому числі студент ЗВО, застосовує насильство (інструментальне), щоб заволодіти гаманцем власника. Натомість випадок, коли власник застосує силу до злодія, щоб повернути свій гаманець, буде просоціальною агресією. При цьому, якщо власник гаманця, сповнений морального обурення, завдасть удару (побоїв) особі, яка викрала його гаманець, то таке буде свідчити про ворожу агресію. Агресія – це можливий формопрояв насильства [23, с. 445]. З іншого боку, насильство відноситься до найнебезпечніших форм агресивної поведінки, що забороняється законом і контролюється державою [123, с. 111].

Таким чином, для корисливо-насильницьких злочинів проти власності характерна зовнішня інструментальна антисоціальна агресія, що використовується як засіб досягнення корисливої мети.

Важливим етапом подальшого розвитку кримінологічного пізнання у межах цього підрозділу є безпосередньо конструювання визнання поняття корисливо-насильницьких злочинів з огляду на виокремлення найістотніших, сутнісних ознак, що відображають специфіку даного виду суспільно небезпечних діянь.

Так, наприклад, Н.В. Яницька визначає поняття корисливо-насильницьких злочинів як таких, що спрямовані на вилучення чужого майна з корисливих спонукань при використанні насильства (фізичного чи психічного), що посягає на життя і здоров'я людини [302]. Разом з тим, це визначення в більшій мірі має прикладний, аніж гносеологічний характер. Сформульована таким чином дефініція може розглядатися як можливий засіб, що полегшує систематизацію статистичних відомостей про види злочинів корисливо-насильницького характеру. Отже, до переліку корисливо-насильницьких злочинів проти власності, у тому числі, які вчиняються студентами ЗВО, слід віднести: насильницький грабiж, розбiй та вимагання. Зважаючи на формально-юридичний зміст наведеної дефініції, додаткового уточнення потребує словесна конструкція «корисливі спонукання». Адже з позиції формальної логіки дефініція, що визначає невідоме через невідоме, порушує так зване «правило ясності» [138, с. 4].

В.О. Казміренко, визначаючи поняття корисливо-насильницьких злочинів, зосереджує увагу на насильстві (фізичному та психічному) як основній складовій механізмі вчинення такого виду злочинів та водночас як засобі досягнення корисливої мети [135, с. 251].

На корисливому цілепокладанні та насильницькому ціле досягненні, як істотних ознаках, що визначають специфіку корисливо-насильницьких злочинів (корисливих насильницьких злочинів) акцентує Б.М. Головкін. При цьому, на переконання автора, корисливе цілепокладання визначає характер, зміст і природу цього виду злочинів. Натомість насильницька форма реалізації цілі

конкретизує спрямованість цього специфічного виду злочинної діяльності [80, с. 18].

Отже, в основі наведених та низки інших визначень перебуває та сутнісна ознака чи група ознак, що за результатами конкретних досліджень найбільш повно й об'єктивно розкриває специфіку феномена корисливо-насильницьких злочинів.

У наукових джерелах також набула поширення теза про те, що за конкретно-предметним змістом, мотивацію будь-якого злочину можна звести до одного з двох основних її типів: корисливої чи насильницької. Зважаючи на це, у кримінологічній теорії паралельно сформувалися дві основні тенденції, коли одні учені відносять корисливо-насильницькі злочини до категорії насильницьких (С.М. Абельцев, Ю.М. Антонян, Л.Д. Гаухман, А.Е. Жалінський, В.О. Казміренко, С.О. Овчинський, М.І. Панов та ін.); інші – схильні їх вважати різновидом корисливих (Е.О. Алауханов, В.О. Володимиров, С.Б. Головкін, С.О. Єлисеєв, Л.М. Кривоченко, В.І. Литвинов, Г.М. Міненко, Ю.І. Ляпунов, П.С. Матишевський, Б.С. Нікіфоров, Л.М. Презументов та ін.).

Так, наприклад, Ю.М. Антонян переконаний у тому, що корисливо-насильницькі злочини у більшій мірі співвідносяться з насильницькими, а ніж з корисливими. Відомий кримінолог обґрунтовує свій висновок тим, що, незважаючи на двооб'єктність корисливо-насильницьких злочинів, пріоритетність захисту, зокрема кримінально-правовими засобами, в першу чергу має відводитися саме таким соціальним цінностям як життя, здоров'я, особиста свобода, гідність, честь особи, а лише після цього, у другу чергу – власності. Як з цього випливає, найбільш інформативним критерієм щодо сутнісного змісту злочинів корисливо-насильницького спрямування слід вважати спосіб їх учинення – насильницький [12].

Аналогічної наукової позиції дотримується й С.С. Овчинський. На переконання ученого внаслідок вчинення корисливо-насильницьких злочинів більшої шкоди зазнає особистість, ніж її майнові інтереси. Ця теза цілком підтверджується результатами сучасних досліджень, які засвідчують, що

ймовірність настання тяжких наслідків для життя та здоров'я, наприклад, при розбої, дуже висока. Натомість розміри матеріальних збитків, зазвичай, мізерні. Так, наприклад, матеріальна шкода щодо розбійних нападів, вчинених у стані алкогольного сп'яніння (80,0 %), практично, завжди незначна [135, с. 250]. Задля досягнення корисливих цілей та задоволення особистого інтересу злочинці можуть вдаватися до найжорсткіших проявів фізичного насильства, аж до позбавлення життя потерпілого. Як відзначає С.С. Овчинський, корисливо-насильницьким злочинам, на відміну від корисливих, притаманні агресивність і зухвалість дій [205, с. 123].

С.М. Іншаков виділяє два типи насильницьких злочинів: 1 – насильницько-егоїстичні, де насильство виступає елементом мотивації; 2 – корисливо-насильницькі, де насильство розглядається як спосіб досягнення певного результату [131, с. 67]. Тим самим корисливо-насильницькі злочини відносять до злочинів насильницького типу. Аналогічну тезу обстоює у монографії «Кримінально-насильницька поведінка проти особи» О.М. Гумін, зазначаючи, що «різновидів насильницьких злочинів багато (за об'єктовим принципом), а видів мотивації лише два [72, с. 68].

Представники другого напрямку, які відносять корисливо-насильницькі злочини до категорії корисливих, у своїх переконаннях спираються на наявність корисливої мети, що реалістично відображає предметну сутність, природу цього виду злочинів і є критерієм їх класифікації [80, с. 17]. Саме користь, як порівняно стійкий зміст феномену корисливо-насильницьких злочинів, виявляє їх природу й сукупність найбільш значущих властивостей і відносин [96, с. 192-193; 264, с. 130; 30, с. 35]. Даний підхід видається достатньо конструктивним для вирішення кримінологічних завдань. У площині юридичної проблематики специфіка корисливо-насильницьких злочинів найбільш адекватно втілюється у змісті мотивації злочинної поведінки цього виду. В основі мотивації корисливо-насильницьких злочинів перебуває користь, а не прагнення заподіяти фізичну шкоду особі. Корисливий мотив може означати неоднорідні спонукання: 1) задоволення потреби виживання в умовах бідності; 2) задоволення соціалізованих

матеріальних потреб, 3) прагнення до матеріального комфорту; 4) досягнення більш високого життєвого рівня; 5) прагнення до лідерства в соціальному оточенні [290, с. 218; 187]. За цільовим призначенням корисливі мотиви можуть бути: здирницькі, пов'язані із буттям багатства; утилітарні, що полягають у пошуку поточної вигоди, додаткових матеріальних засобів для субкультурного дозвілля, розваг; престижні, що пов'язані з прагненням володіти предметами розкоші, які відповідають певному соціальному статусу; споживацькі, пов'язані із забезпеченням побутового матеріального комфорту; здирницькі, пов'язані з набуттям багатства. Не виключається нагальна потреба вирішення скрутної матеріальної ситуації тощо [187]. Разом з тим, у корисливо-насильницьких злочинах завжди наявна агресивна користь.

З метою уникнення гострих дискусій, з приводу місця корисливо-насильницьких злочинів у системі злочинності, було запропоновано їх розглядати у структурі корисливих та у структурі насильницьких злочинів одночасно [182, с. 461; 120, с. 173, 193]. Однак, такий підхід по-перше, унеможливорює адекватний аналіз статистичних даних щодо оцінки стану злочинності, виявлення її тенденцій; по-друге, предметна сутність явища, у тому числі правової діяльності, завжди одна. Відтак, визнання подвійної сутності корисливо-насильницьких злочинів суперечить логіко-гносеологічним законам і категоріям пізнання. Варто погодитися з Б.С. Головкіним, що невірно визначена сутність певного виду злочинності чи злочинів призводить до помилкових суджень стосовно її причинного походження, закономірностей існування та відтворення, а отже, не дає змоги чітко визначити основні напрямки запобігання [80, с. 18].

Для з'ясування сутності корисливо-насильницьких злочинів, у тому числі студентів ЗВО, слід уточнити їх властивості та ознаки, що є нетотожними поняттями. Так, у філософських ученнях властивість розглядається як внутрішня якість об'єкта пізнання, що складає його конкретне існування. Натомість ознака – це така властивість, за якою розпізнають явище, що досліджується [272, с.407, 362; 36, с. 32]. Свого часу ще Арістотель визначав категорію якості, як видову

властивість, що відрізняє одну сутність, в її видовій своєрідності, від іншої, що належить до того ж роду [272, с. 483].

Як відзначається у сучасних філософських джерелах, ознака може бути проявом властивості, що містить інформацію про об'єкт. Відтак, корисливе цілепокладання та насильницька форма цілереалізації, хоч і конкретизують спрямованість досліджуваного виду злочинної поведінки, проте є лише її ознакою. Натомість властивістю корисливо-насильницьких злочинів варто вважати специфічний характер їх мотивації. Адже завдяки мотивації досягається цілеспрямованість і осмисленість дій у цілісному поведінковому акті. Саме дослідження специфіки мотивації дозволяє осмислити сутність феномену корисливо-насильницьких злочинів, у тому числі студентів ЗВО. Мотивація чинить спонукальний вплив на усіх ланках розгортання корисливо-насильницької злочинної поведінки [234, с. 36], у тому числі студентів ЗВО та є її своєрідним регулятором. Мотивація корисливо-насильницьких злочинів має свій початок, розвиток і завершення, що охоплює аналіз наслідків, у тому числі проміжних. Уявлення про мотивацію, яка одномоментно завершується етапом формування мотиву, як про це вказується в окремих кримінологічних джерелах [164, с.35], видається надто спрощеним. Як справедливо, зауважують А.Ф. Зелінський і М.Й. Коржанський, мотиваційний процес продовжується й після прийняття рішення [122, с. 28]. Такий підхід більшою мірою узгоджується з реальністю, адже багато у чому пояснює злочинну поведінку, яка, наприклад, розпочиналася як крадіжка, а згодом «трансформувалася» у насильницький грабіж. До того ж мотивація більшою мірою тяжіє до вирішення кримінологічних завдань, оскільки відображає «...процес формування, розвитку і реалізації мотиву у суспільно небезпечному діянні» [234, с. 36]. Попри те, мотивація не охоплює усього механізму вчинення злочину та, зокрема, конкретну життєву ситуацію, умови вчинення злочину тощо. Якщо механізм учинення злочину дає змогу зрозуміти як суспільно небезпечна поведінка відбувається; то мотивація – чому особа вчиняє так, а не інакше [204, с. 20].

В наукових джерелах наголошується на мотивацію, як на виключно індивідуальну величину, суб'єктивний формальний критерій класифікації, що не спонукає до переходу на порівняно вищий щабель узагальнення [80, с. 15]. Однак, А.В. Савченко, провівши спеціальне ґрунтовне дослідження мотивації в однойменній монографії «Мотив і мотивація злочину», довів, що мотивація може розглядатися не лише як внутрішній процес, як правило, щодо того, хто вчиняє злочин; але й як зовнішній, зокрема для тих, хто її досліджує [234, с. 37].

Таким чином, специфічну мотивацію слід вважати властивістю, що відображає первинну характеристику та істотну визначеність корисливо-насильницьких злочинів, у тому числі студентів ЗВО. Зважаючи на це, даний вид злочинів доцільно відносити до розряду корисливих.

О.М. Литвак одним з перших вітчизняних науковців запропонував ввести у науковий обіг термін «корисливе насильство», під яким розумів поєднання корисливих спонукань з агресивним способом їх задоволення [177, с. 48-50].

О.Б. Головкін визначає мотивацію корисливих насильницьких злочинів — як процес виникнення і оформлення корисливого мотиву, втіленого у рішенні отримати матеріальну вигоду насильницькими засобами [80, с. 172].

Мотиваційна сфера корисливо-насильницьких злочинів, у тому числі студентів ЗВО, включає: актуалізацію потреби, більш-менш адекватне усвідомлення корисливого мотиву, цілепокладання й утворення корисливої мети, що полягає в одержанні неправомірної вигоди, вибір насильницького способу її досягнення, прогнозування можливого результату, виконання прийнятого рішення, корекцію дій чи бездіяльності й аналіз наслідків, що настали. Зважаючи на результати проведеного теоретичного аналізу, мотивацію корисливо-насильницьких злочинів можна вважати агресивно-корисливою: корисливість полягає у досягненні мети неправомірної вигоди; агресія – зовнішня, антисоціальна, спрямована на іншу особу (чи осіб) і має винятково інструментальний характер. Об'єктом такої агресії, у формі фізичного/психічного насильства, виступає людина, як найвища соціальна цінність. Цинізм агресивно-корисливої мотивації злочинної поведінки проти власності виявляється у тому,

що інша людина, використовується агресором, як засіб чи джерело одержання неправомірної вигоди заради набуття матеріальних та/чи пов'язаних з ними соціальних благ.

Як зазначалося вище, до ознак-проявів сутності відносяться такі, що містять інформацію про об'єкт, у тому числі корисливо-насильницькі злочини проти власності, які вчиняються студентами ЗВО. Зокрема, у філософських джерелах про такі ознаки зазначається, що «... ознака, як носій деякої інформації, може бути фальсифікованою та лише імітувати певні властивості» [273, с. 95; 36, с. 34]. Цим, зокрема, можна пояснити, що, до прикладу, за результатами дослідження, А.Ф. Зелінського, кожен третій з засуджених за корисливо-насильницькі злочини заперечував корисливий характер своїх дій [121, с. 49]. За результатами опитування А.М. Цалієва, третина осіб різного віку, які вчинили насильницький грабіж та розбій, заперечували користь, обґрунтовуючи свою корисливо-насильницьку поведінку так званими «престижними міркуваннями» [281, с. 27]. За уточненими даними К.Є. Ігошева, лише 18 % засуджених за грабежі та розбої вказували на корисливий мотив [129, с. 65]. На відміну від корисливої цілі, мотив, зазвичай, усвідомлюється частково, а сама корисливо-насильницька злочинна поведінка – полімотивна. І лише у рамках дослідження корисливо-насильницької (агресивно-корисливої) мотивації можна найбільш повно спостерігати її неоднорідність.

Отже, формальними ознаками, що дають змогу відмежувати корисливо-насильницькі злочини проти власності від суміжних – є корислива мета (ціль) і насильницький спосіб її досягнення.

Кожне поняття, у тому числі корисливо-насильницьких злочинів проти власності, які вчиняються студентами ЗВО, характеризується не лише змістом, але й обсягом. Загалом в основі формування переліку корисливо-насильницьких злочинів перебуває поєднання корисливої цілі та насильницького способу її досягнення [302; 122; 80; 209]. Зокрема, щодо корисливо-насильницьких злочинів проти власності, науковці, як правило, одностайні й відносять до цього виду насильницький грабіж, розбій та вимагання.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що у площині вирішення кримінологічних завдань, специфіка корисливо-насильницьких злочинів проти власності, у тому числі, які вчиняються студентами ЗВО, втілюється у змісті їх мотивації – агресивно-корисливій. Натомість корислива ціль (мета) та насильницький спосіб сприяють систематизації таких видів злочинів.

1.3 Методологія кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності

Кримінологічне дослідження, як прояв пізнавальної функції наукової діяльності, має спиратися на адекватну методологію, що узгоджується з вирішенням його конкретних завдань. У сучасному науковому обігу перебуває чимало визначень методології та суміжних з нею понять. Так, зокрема, у філософії, методологія, зазвичай, розглядається як філософське вчення про загальнонауковий метод пізнання та його практичне застосування [209, с. 85]. Філософська основа методології не зводиться до суми певних прийомів і способів дослідження, передбачає розробку цілісної системи особливих принципів вивчення об'єкта пізнання (об'єктивність, активність, історизм, детермінізм, системність, сходження від абстрактного до конкретного й навпаки тощо) [141, с. 18]). Під методологією юридичної науки, як правило, розуміють складне утворення, що ґрунтується на діалектичному методі, спрямованому на з'ясування протиріч в об'єкті пізнання, виявлення закономірностей його існування та розвитку. Для цього використовується широкий арсенал загальнонаукових і спеціально-наукових методів дослідження [154, с. 123]. Аналогічно тлумачиться методологія кримінологічної, що відноситься до розряду юридичних наук. Її методологія «...складається: із загальнонаукових принципів, вимог, критеріїв наукового пізнання загалом; методологічних особливостей ... кримінологічної науки; методологічних і методичних положень, методів способів кримінологічного опрацювання, що знаходяться у діалектичному зв'язку» [112, с. 91]. Крім цього, не варто ототожнювати методологію кримінологічної науки та

методологію кримінологічного дослідження. Сучасна кримінологічна наука є багатофункціональною, а відтак, її методологія не може зводитися лише до пізнавальної функції, характерної для кримінологічного дослідження [112, с. 91].

Методологія забезпечує чіткість встановлення меж кримінологічного дослідження, можливості використання його результатів для подальшого розвитку кримінологічної теорії й удосконалення практики протидії злочинним проявам. Завдяки належній методології забезпечується правильний і дієвий науковий підхід до організації кримінологічного дослідження, досягається мета вирішення поставлених завдань. Методологія запобігає спрощеному підходу до вирішення проблемного завдання кримінологічного дослідження. Вона не лише забезпечує одержання нового знання, але й сприяє розумінню сутності досліджуваних явищ [154, с. 24].

Невід'ємною складовою методології дослідження є його методика. При цьому, якщо методологія виконує логіко-гносеологічну функцію теорії; то відповідно методика – це система правил, які визначають підпорядкованість, послідовність проведення відповідних операцій, а також застосування певних методів і технічних прийомів збору й обробки інформації [218, с. 131-132]. Методика дослідження визначає порядок і послідовність виконання вимог методології; а також використання процедурних принципів дослідження. Якщо методологія теоретична, то методика (як і техніка) — практична [4, с. 100]. Методика дослідження диференціюється за рівнями, а саме: загальна методика дослідження; методика конкретного типу дослідження (теоретичного, емпіричного, прикладного тощо); ретельний опис послідовності реалізації окремого засобу, способу дослідження [208].

Співвідношення понять методології та методики певною мірою проаналізовано у кримінологічній літературі. Так, зокрема, Б.М. Головкін зазначає, що «методологія, метод і методика співвідносяться як філософські категорії загального, спеціального і конкретного та перебувають у діалектичних зв'язках та залежностях» [81, с. 27]. Авторитетний учений Г.А. Аванесов, з думкою якого погоджується й провідний вітчизняний кримінолог А.П. Закалюк

[112, с. 98-99], вказував на наявність тісного взаємозв'язку методології та методики – з технікою дослідження, що забезпечується завдяки методам дослідження. Останнім відводиться роль «з'єднувальної ланки». Відтак, як образно висловився А.Г. Аванесов, якщо методологія – це стратегія, то методика – є тактикою, а техніка – своєрідним маневром у вирішенні дослідницьких задач [4, с. 100].

Теоретичним підґрунтям кримінологічного дослідження студента ЗВО, який вчинив корисливо-насильницький злочин проти власності, є сучасні філософські концепції й, передусім, щодо взаємодії особи, суспільства та його інституцій. Зважаючи на це, найбільш продуктивним для вирішення завдань цієї дисертації, видається підхід, що спирається на діяльнісний модус особистості, як суб'єкта, що розвивається [200, с. 9,10]. У зв'язку з цим концептуального значення набувають такі філософські положення: 1) людина є біосоціальною істотою, де біологічне і соціальне взаємно детерміновані та за умови домінування останнього; 2) особистість є системним утворенням, зі своєю внутрішньою структурою (С. Рубінштейн, Г. Олпорт, Б. Ананьєв, А. Леонтьєв, В. Сержантов, Г. Гребеньков та ін.); 3) розвиток особистості – це процес закономірних змін її внутрішніх станів, що проявляється крізь якісні зміни у її внутрішній структурі; а також закономірності її розвитку та закони переходу від одного стану до іншого; 4) особистість, як цілісність не зводиться до абсолютної суми її складових частин; 5) форми реалізації особистості відповідним чином упорядковані, однак «вивести» властивості особистості спираючись виключно на якусь одну з форм реалізації її суспільної активності – практично неможливо; 6) особистість, що розвивається, взаємодіє з ієрархічним соціальним середовищем, а характер цього зв'язку – різноплановий.

Окрім цього, у нашій дисертації буде застосовуватися методологія системного пізнання особистості, що «... передбачає не лише формування переліку її параметрів..., але й дозволяє представити їх у взаємодії «особистість-соціальне середовище, вказавши на спряження їх із відповідними матеріальними та інформаційно-ідеальними цінностями середовища» [282, с. 123].

Системний аналіз забезпечує цілісність підходу до об'єкта дослідження. Його основними принципами є: взаємозв'язок, багатоплановість, багатомірність, ієрархічність, різнопорядковість [207, с. 14]. Інтерпретуючи відповідні базові положення щодо кримінологічного дослідження студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, варто уточнити бодай окремі з них. Так, зокрема, принцип взаємозв'язку означає, що студент ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є системним цілісним утворенням та невід'ємною складовою зовнішньої системи (освітній простір, економіка, політика, ідеологія тощо), що забезпечує його соціалізацію. При цьому, система, що вивчається, взаємодіє з зовнішніми системами та існує в єдності з ними. Принцип багатомірності, полягає у вивченні різних характеристик (ознак), які об'єднані у відповідні групи (соціальні, психологічні, кримінально-правові та ін.), що в єдності та взаємозв'язку характеризують студента ЗВО, який вчинив корисливо-насильницький злочин проти власності. Принцип динамічності означає, що особистість студента ЗВО, який вчинив корисливо-насильницький злочин проти власності, перебуває у реальних умовах простору й часу, взаємодіє з соціумом, а відтак, володіє властивістю до змін. Як наслідок, змінюються зв'язки як у середині системи, що досліджується, так і поза нею.

Таким чином, студент ЗВО, який вчинив корисливо-насильницький злочин проти власності, є системним цілісним утворенням.

Як задекларовано у положеннях Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття, одним з основних її сучасних пріоритетів є подальша розробка ефективних методик, процедур пошуку якісно нових кримінологічних знань на системному рівні [144, с. 4-33]. Таким чином, завдання кримінологічного вивчення студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, полягає в отриманні комплексного та синтезованого знання про об'єкт пізнання. Використання кримінологічного моделювання відкриває нові можливості для розвитку системних знань про особистість студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Одержана в такий спосіб кримінологічна інформація сприятиме подальшій

модернізації сучасної системи протидії злочинним проявам, зокрема студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності.

У своїй методичній частині моделювання є основним способом системного дослідження [35, с. 273]. Моделювання є синтетичною формою елементарної логіки та загальнонаукових методів пізнання (порівняння, аналіз, синтез, аналогія т. ін.), що поєднує різні прийоми (відбір та використання інформації відповідного напрямку, формування суджень про реальний об'єкт дослідження; одержання нового знання та ін.) [303]. При цьому, як відзначає А. Ященко, застосування моделювання у кримінологічній теорії та практиці є суворо лімітоване. Його використання доцільне у таких випадках: 1 – коли об'єкт пізнання існував у минулому і його вже немає на момент дослідження; 2 – коли об'єкт пізнання ще тільки буде існувати в майбутньому; 3 – коли об'єкт існує реально на момент дослідження, однак він або надскладний, або не зовсім доступний для пізнання; 4 – коли пізнаваний процес протікає або занадто швидко, або ж навпаки, занадто повільно (окремі види експериментів) [303]. У контексті предмета цього дослідження варто зауважити, що у своєрідному статусі «особа злочинця», у тому числі студент ЗВО, перебуває у чітко визначених часових рамках. У площині формально-юридичного підходу про особу, яка вчинила злочин, доцільно говорити з моменту, коли законний вирок суду набрав чинності й до того часу поки судимість щодо такої особи не буде знята чи погашена. Відтак, зі зняттям чи погашенням судимості особа, втрачається так званий «статус» особи злочинця. До того ж особа стає на злочинний шлях не одразу. Зазвичай цьому передують порушення моральних норм, правил поведінки у соціумі, вчинення правопорушень не злочинного характеру тощо.

У класифікації методів, моделювання відноситься до категорії загальнонаукових методів теоретичного аналізу [4; 208, с. 91]. Окрім цього, існує думка, що моделювання слід відносити до математичних методів, які разом з іншими використовуються у соціально-правових дослідженнях [218, с. 146]. Так, зокрема, у психологічних дослідженнях широко практикується використання

методу математичного моделювання у поєднанні з методом математичної статистики [208].

На відміну від явищ і процесів, які вивчаються точними науками, соціальні явища вирізняються значною кількістю різнорідних елементів, ознак, ймовірнісною природою більшості властивостей, різноманітністю характеру внутрішніх і зовнішніх зв'язків тощо. До того ж люди та колективи наділені власною волею, здатністю приймати самостійні рішення. Відтак, як зауважує С.Е. Віцин, застосування моделювання у кримінології є можливим лише за умови належної змістової насиченості відповідних соціальних моделей конкретним історичним, соціологічним та юридичним матеріалом [66, с. 50-53].

Модель об'єкта соціальної дійсності, зокрема кримінологічна щодо студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, має на меті розкрити механізм і логіку відповідного явища соціальної дійсності, його структуру та взаємозв'язок складових [66, с. 172]. З допомогою таких моделей відбувається тлумачення явищ, їх внутрішньої динамічної і статистичної структури, оскільки відповідна модель є демонстрацією певної структури [238, с. 249; 240, с. 328].

Соціально-правова модель в будь-якій інтерпретації – це створена у результаті абстракції, ідеалізації або спостереження форма системного віддзеркалення соціально-правової дійсності, що відносно відповідає соціальній дійсності, служить засобом вираження внутрішньої структури і змісту цієї реальності, несе інформацію щодо системи, яка досліджується, або виконує демонстраційне завдання.

Завдяки використанню моделювання у процесі теоретичного пізнання виявляється цілісність явища. Предмет дослідження розглядається не лише як абстрактна визначеність його окремих властивостей чи сторін, але й зв'язку та співвідношенні з іншими предметами, як елемент іншої, значно ширшої системи. Реалізація цього завдання забезпечується таким методом пізнання як сходження від абстрактного до конкретного в рамках діалектичного методу пізнання [258, с. 140].

Базовими методами, що використовуються в процесі кримінологічного моделювання студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є діалектичний аналіз і синтез. Зокрема, діалектичний аналіз передбачає розділення досліджуваного явища на характерні складові частини та їх вивчення, як складових єдиного цілого. Його основною процедурою є декомпозиція, що полягає у розбитті системи на відповідні підсистеми з метою їх ретельного вивчення [259, с. 155]. Як уточнює А.Д. Шеремет, за допомогою аналізу досліджують так званій «первинний матеріал», що підлягає подальшому вивченню [289, с. 21]. Особливості кримінологічного аналізу, на переконання А.П. Закалюка, визначаються такими дослідницькими підходами: 1 – аналізу підлягає інформація щодо тих об'єктів моделювання, які складають предмет кримінології; 2 – цільова спрямованість даного виду аналізу полягає у з'ясуванні кримінологічного змісту та значення об'єкта [114, с. 55]. У рамках кримінологічного аналізу студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, досліджується різного змісту інформація, що відображає соціально-демографічні, кримінально-правові, морально-психологічні та інші якості, властивості, що найхарактерніші для осіб цієї категорії та які пов'язані з учиненням злочину даного виду. Цільова спрямованість кримінологічного аналізу, передусім, полягає у з'ясуванні (діагностиці) з одного боку – тих суб'єктивних та об'єктивних чинників, які на різних рівнях детермінують корисливо-насильницьку злочинну поведінку студентів ЗВО; а з іншого – виявленні, пошуку, тих якостей, властивостей, які можуть перешкодити розвитку агресивно-корисливої мотивації та можливості її реалізації у формі вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності.

Разом з тим, діалектичний аналіз стає засобом пізнання сутності речей лише тоді, коли буде не механічною операцією розділення, а виокремлюватиме суттєве, що становить основу зв'язку всіх частин досліджуваного об'єкта. Такий аналіз має на меті виділення основних елементів або ланок складного явища, що є його основою і визначають інші сторони досліджуваного явища. Попри те даний метод дослідження не дає достатнього знання про об'єкт дослідження, як єдності

різноманітного. Для вирішення цього завдання необхідне поєднання аналізу і синтезу. Під синтезом розуміється об'єднання раніше виділених частин в єдине ціле. Основною процедурою синтезу є агрегація – об'єднання частин у єдине ціле. Аналіз і синтез – діалектично суперечливі, проте взаємозумовлені методи наукового дослідження [306; 39, с. 57], у тому числі щодо особисті студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Не лише аналітичний метод неможливий без синтезу (на цьому етапі частини агрегують у структуру), але й синтетичний метод не уявляється без аналізу (потрібна дезагрегація цілого для пояснення функцій частин) [304; 39, с. 58].

Окремо варто наголосити на важливості використання у кримінологічному моделюванні логічного методу, що за сутністю полягає у побудові логічних конструкцій й безпосередньо моделей. Зважаючи на залежність поведінки студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, від значного числа взаємопов'язаних факторів різної етіології, у кримінологічному дослідженні будуть використовуватися процедури абстрагування й ідеалізації.

Об'єктом кримінологічного пізнання, у рамках нашого дослідження, є студент ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Результатом кримінологічного пізнання є розробка так званої «базисної» особи злочинця, що є втіленням комплексу рис, ознак, властивостей, характеристик, які відносно частіше спостерігаються у осіб, що вчиняють злочини, зокрема, студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності. Отже, під базисною особою злочинця у кримінологічних дослідженнях розуміється так званий «прообраз» середньостатистичного злочинця певного виду чи типу (зокрема, студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності). В цілому, базисна особа злочинця – це уявна інформаційна модель, що розроблена за результатами статистичного спостереження об'єктивної дійсності щодо значного масиву осіб, які вчинили злочини, зокрема, студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності. Застосовуючи прийом екстраполяції, відповідним чином узагальнена кримінологічна інформація, у комплексі істотних характеристик щодо осіб, які в

минулому вчинили злочини, «переноситься» на їхній своєрідний теоретичний прообраз – ідеалізовану базисну особистість, яка в пізнавальних цілях розглядається в реальних умовах часу та місця.

У кримінологічному розумінні особа злочинця, зазвичай, не ототожнюється з конкретним індивідом, а постає в науковому уявленні як абстракція, узагальнений прообраз осіб, які вчинили злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності. Це результат процедури реконструювання змістового та структурного відтворення істотних ознак, які були притаманні особам їй, зокрема студентам ЗВО на момент вчинення ними корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

Моделювання, як метод теоретичного аналізу, передбачає використання відповідних технік і, зокрема:

- «моделювання як відтворення змісту» сутнісних ознак, що полягає у побудові інформаційного «образу-моделі», що за цільовим призначенням – пояснювальна, а за сутністю – багатозмістова та міжрівнева;
- «моделювання за аналогією», що споріднене з кібернетичним і комп'ютерним баченням логіки взаємопереходів та взаємозв'язків явищ;
- «моделювання як відтворення логіки пізнання», що спрямоване на поступове відтворення динамічних характеристик досліджуваного явища у його функціонуванні та розвитку, а також побудову адекватного способу його пізнання. Основний механізм цієї техніки моделювання полягає у подвійній рефлексії (самопізнання суб'єктом внутрішніх психологічних станів і моделювання цього процесу в експериментальній ситуації), що потребує належної кваліфікації дослідника [208].

Зважаючи на завдання цього дослідження, ми переважно будемо застосовувати техніку «моделювання як відтворення змісту» сутнісних ознак.

У сучасній теорії розрізняють два основні підходи до розуміння моделювання, як методу пізнання соціально-правових явищ. З одного боку, моделювання визначається як різновид методу абстрагування, що ґрунтується на мисленнєвому виділенні сутності предмета, з відносним залишенням поза увагою

інших несуттєвих властивостей, ознак, зв'язків тощо. Результатом абстрагування є абстрактна модель (абстракція) [112, с. 100-101]. На ключовій ролі абстрагування в ході моделювання у праві та психології, зокрема, наполягають Д.В. Ланде, В.М. Фурашев, К.В. Юдкова [169, с. 9].

Інший підхід передбачає визначення моделювання як форми експерименту, коли досліджується не сам об'єкт, а його аналог (модель). При цьому об'єкт-оригінал, який вивчається, перебуває у певній відповідності з іншим об'єктом – моделлю, яка наділена властивістю заміщувати оригінал на певних стадіях пізнавального процесу [234, с. 5-6].

Однак, останнім часом, й зокрема в межах галузевих досліджень, намітилася тенденція до визначення моделювання шляхом розкриття специфічного змісту такого виду інтелектуальної діяльності (так званий «вузькогалузевий» підхід). Відтак, зокрема, під соціально-правовим моделюванням розуміється опис соціологічних і правових процесів з допомогою оптимальної кількості значущих щодо них чинників [169, с. 9].

Г.М. Гетьман у дисертації «Моделювання особи невідомого злочинця (криміналістичні засоби, методи та технології», 2015 р.) під моделюванням у галузі криміналістики пропонує розуміти процес побудови та визначення об'єктів, явищ, дій чи подій з метою встановлення причин їх виникнення й існування, зв'язків між ними, а також надає можливість відповідному суб'єкту самостійно обирати й реалізовувати допустимі прийоми побудови моделей, і зокрема особи невідомого злочинця, під час дослідження кримінального правопорушення [73, с. 4].

Кримінологічне моделювання відноситься до категорії соціально-правового моделювання [60, с. 11]. Цілями останнього, зокрема є: відображення стану об'єкта пізнання; виявлення системних протиріч; визначення тенденцій розвитку, а також чинників, завдяки яким можна скорегувати небажаний розвиток об'єкта дослідження; активізація діяльності державних, громадських та інших організацій та осіб в пошуках оптимальних варіантів вирішення соціальних задач, у тому числі й у сфері протидії злочинності [169, с. 10; 274].

С.Е. Віцин, визначає кримінологічне моделювання як формування та використання логіко-математичних моделей-узагальнень у цілях забезпечення основних функцій кримінологічного дослідження (описова, пояснювальна, прогностична та критеріальна) [66, с. 20-23].

Т.В. Варчук, розвиваючи можливості застосування кримінологічного моделювання в площині віктимологічної проблематики, запропоновувала галузеве визначення віктимологічного моделювання. На переконання дослідниці, віктимологічне кримінологічне моделювання – це створення моделей віктимності та віктимізації, віктимологічних детермінант злочинності та віктимологічного запобігання злочинності шляхом відбору наукової та іншої кримінологічної інформації; використання цих віктимологічних моделей; проведення наукового експерименту (за необхідністю); формування суджень про об'єкт вивчення; отримання нового кримінологічного знання в цілях запобігання злочинності [60, с. 7].

На наше переконання, галузеві особливості кримінологічного моделювання, передусім, визначаються специфікою предмета кримінології та завдання пошуку нових можливостей для креативного використання кримінологічних знань в цілях запобігання злочинам. Зважаючи на це, можна виокремити такі основні види кримінологічного моделювання:

- кримінологічне моделювання злочинності, злочинної поведінки та їх видів;
- кримінологічне моделювання особи злочинця;
- кримінологічне моделювання детерміністичного комплексу злочинності, злочинної поведінки та їх видів;
- кримінологічне моделювання системи протидії злочинності (її видам), а також типовим проявам злочинної поведінки, у тому числі у віктимологічному напрямку.

Зважаючи на предмет цього дослідження, більш детально зупинимося на ознаках, що визначають специфіку кримінологічного моделювання особи

злочинця, у тому числі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Це, зокрема:

1 – об'єкт кримінологічного моделювання – так звана «базова» інформаційна модель особи, яка вчиняє злочин, у тому числі студент ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності;

2 – предмет кримінологічного моделювання – це система ознак, властивостей, якостей, зв'язків, характеристик, а також їх відповідне поєднання, що забезпечує формування цілісного наукового уявлення про особу, яка вчинила злочин (структуру, змістове наповнення, критеріїв систематизації відомостей, що пояснюють злочинну поведінку певного виду тощо);

3 – засоби кримінологічного моделювання – це кримінологічна інформація про особу, яка вчинила злочин (статистичні відомості, результати анкетування, положення вчення про особу злочинця, теоретичні результати кримінологічних та суміжних до даної науки досліджень, що стосуються комплексного аналізу особи злочинця тощо), прийоми, техніки тощо;

4 – цільове призначення, що полягає в одержанні нової якості кримінологічної інформації, яка може бути використана для удосконалення запобігання злочинам, у тому числі корисливо-насильницьким проти власності, які вчиняються студентами ЗВО.

Під кримінологічним моделюванням особи злочинця пропонується розуміти інтелектуальну діяльність щодо пошуку, узагальнення, систематизації, інтерпретації кримінологічної інформації відносно особи, яка вчинила злочин, що передбачає побудову структурної, описової, пояснювальної інформаційної моделі (чи їх комбінації) з метою ефективного вирішення завдань запобігання злочинам.

Залежно від специфіки наукових підходів до опрацювання кримінологічної інформації, а також цільового призначення, доцільно розрізняти такі види кримінологічного моделювання особи злочинця, у тому числі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин:

– кримінологічне структурування особи злочинця – це інтелектуальна діяльність, що спрямована на інформаційне відображення, формалізацію

структурних елементів, у комплексі важливіших ознак, властивостей, рис і зв'язків, що пов'язані зі злочинною поведінкою та відображають об'єкт дослідження як цілісність;

– кримінологічне портретування особи злочинця – це інтелектуальна діяльність, що полягає у змістовому наповненні емпіричною інформацією кримінологічного змісту комплексу важливіших ознак, властивостей, рис, характеристик і зв'язків, пов'язаних зі злочинною поведінкою особи, а також їх інтерпретація шляхом переходу від кількісної до якісної оцінки стану системи;

– кримінологічна типологізація особи злочинця – це інтелектуальна діяльність, що передбачає пошук критерію систематизації осіб, які вчинили злочини, з метою пояснення специфіки їх злочинної поведінки (так званий «сутнісний критерій»), а також проведення, у межах цього критерію, їх розподілу на однорідні групи-типи у рамках цілісності, тобто типології;

– кримінологічне моделювання генезису особи злочинця відображає складний процес взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів, що продукують формування якостей і властивостей, які визначають мотивацію вчинити злочин.

Моделювання, у тому числі кримінологічне, виділяється з-поміж інших методів пізнання тим, що між дослідником і об'єктом дослідження перебуває проміжна ланка – модель [239, с. 600]. Термін «модель» походить від латинського слова «modulus», може означати «міру», «зразок», «макет», «схему» [240, с. 327; 34]. У широкому розумінні модель визначається як будь-який пізнавальний образ. Теоретичне пізнання виступає як дискретне моделювання, в якому пізнавальні образи (поняття, судження, умовиводи) розглядаються як своєрідні моделі. У теорії системного аналізу модель – це матеріальна, знакова або уявна система, що відтворює, імітує чи відображає принципи внутрішньої організації, функціонування, ознаки, характеристики об'єкта дослідження, безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене чи недоцільне [246].

В.О. Леванський визначає поняття моделі як цілісної системи уявлень про сутнісні ознаки і характеристики деякої іншої системи, що називається оригіналом. При цьому модель характеризується низкою ознак, а саме: втілена у

формі матеріальних конструкцій чи інформаційних (графічних, статистичних, математичних тощо) композиціях; виділена з довкілля відповідно до цілей, завдань і можливостей дослідника; наділяється властивістю надавати нове знання про систему – оригінал і/або сприяти перетворенню (удосконаленню) оригіналу чи довкілля [174, с. 39-43].

А.Ф. Черданцев зазначає, що «модель може виконувати різні функції, в тому числі і не пов'язану з отриманням нової інформації, наприклад описову, демонстративну функцію» [283, с. 19]. В якості характерних рис моделей він виділяє такі: 1) модель є формою відображення дійсності; 2) модель створюється в результаті абстракції, ідеалізації; 3) модель і досліджуваний об'єкт перебувають між собою у відношенні відповідності; 4) модель слугує засобом відволікання і вираження внутрішньої структури складного явища; 5) модель, виступаючи в якості заміника об'єкта, дає інформацію про об'єкт, є проміжною ланкою між теорією і дійсністю, має змістовний характер [169, с. 10].

О.О. Білоусова пропонує універсальне визначення кримінологічної моделі як штучно створеної матеріальної чи ідеальної системи, яка відтворює і замінює досліджувану подію, процес, стан або окремі ситуації та обставини таким чином, що її вивчення дасть змогу одержати про оригінал інформацію, необхідну для успішного вирішення практичних, наукових і дидактичних кримінологічних завдань [34, с. 5]. Таке визначення є вкрай цінним для наукових досліджень, проте не в повній мірі відображає специфіку кримінологічної моделі, оскільки автор обмежується лише посиланням на кримінологічні завдання, не розкриваючи їх зміст. Окрім цього, запропоноване визначення кримінологічної моделі потребує уточнення, зважаючи на особливості моделювання особи, яка вчиняє злочин.

Г.А. Атанов пропонує визначення моделі особистості як сукупності істотних властивостей і якостей, необхідних для існування особистості в сучасному світі [20, с. 121].

У дослідженні соціально-правових явищ можуть використовуватися матеріальні чи ідеальні (уявні) моделі. Разом з тим, у випадку дослідження складних системних явищ, превалює використання саме ідеальних інформаційних

моделей з-поміж яких – кримінологічна модель студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. В цілому інформаційні моделі:

- 1) створюються у результаті процесу абстракції (абстрагуючись від численної кількості властивостей, ознак, відносин, відволікаючись від окремих, часткових ознак, виокремлюються лише ті, що стосуються предмета дослідження);
- 2) перебувають у відповідності, а не тотожності з досліджуваним об'єктом;
- 3) можуть бути «прообразом» лише складного і структурованого типового явища чи процесу [193, с. 45];
- 4) націлені на виконання описового чи демонстративного завдання [274, с. 249; с. 328];
- 5) є «.. маломірним уявленням про багатоманітний інформаційний простір» [290, с. 326; 35, с. 272-277];
- 6) за засобами побудови розподіляються на:
 - а) семантичні, що містять знаки та співвідношення між ними, записуються і зберігаються у вигляді сукупності знаків (математичні, логічні, графічні чи поєднання їх елементів);
 - б) інтуїтивні – будуються на вербальному (описовому) рівні та мають характер гіпотез, загальних характеристик об'єктів.

Зокрема, кримінологічна модель особи злочинця, як правило, інтуїтивна (до прикладу, типи злочинців, у тому числі корисливо-насильницьких) або ж комбінована, що містить схематично оформлено відповідні умовиводи (наприклад, типова модель структури особи злочинця, розроблена авторським колективом під керівництвом О.М. Джужи [160, с. 17]).

Розвитку наукових уявлень про особливості моделей. у тому числі кримінологічних, сприяє розробка їх класифікацій. Так, зокрема, за критерієм інструментального призначення виділяються: соціально перетворюючі та гносеологічні соціально-правові моделі. Залежно від природи відображуваного оригіналу, моделі поділяються на філософсько-методологічні та природничо-наукові. За станом оригіналу відповідно: моделі ідеального стану оригіналу, моделі належного (передбаченого правовими нормами) стану оригіналу, моделі реального стану оригіналу.

За часом зміни процесів, що відбуваються в системі-оригіналі: моделі генезису, моделі функціонування та розвитку оригіналу, моделі бажаного стану майбутнього.

За цілями моделювання: моделі пізнання; моделі перетворення оригіналу і навколишнього середовища (зокрема, моделі прийняття державно-правових рішень).

За характером відображення: цілісні (інтегративні) та теоретико-множинні моделі.

За способом відображення: моделі, що засновані на трьох видах аналогії (схожості, ізоморфізмі та гомоморфізмі); моделі способу виділення з навколишнього середовища (природні і штучно створені).

За етапом моделювання: концептуальні, інформаційні, моделі оригіналу, моделі збору вихідних даних, моделі обробки вихідних даних, конкретні робочі моделі, моделі подання інформації.

За предметом моделювання: моделі суспільних відносин (правовідносин), соціально-правових процесів (модель дії права, здійснюваного по різних каналах), юридичних механізмів (моделі механізму забезпечення прав людини, механізму тощо).

За формами відображення: матеріальні, теоретичні (об'єктивовані); мета-теоретичні (ідеальні).

За об'єктом моделювання: правові моделі, орієнтовані на пізнання соціальних явищ; правові моделі, спрямовані на пізнання власне правових явищ [169, с. 37-38].

Окрім цього, моделі системного аналізу розподіляються на такі типи : – формальні (моделі-шаблони), які містять головні ознаки, за якими ця модель суто відрізняється від інших; змістові, що розробляються на основі формальних шляхом наповнення останніх конкретним змістом моделі [207, с. 74].

Абстрагуючись від подальших численних наукових і науково-практичних класифікацій, доцільно визначити загальні та спеціальні ознаки кримінологічної моделі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Так, зокрема, до переділку загальних ознак, що притаманні даній кримінологічній моделі, як і іншим моделям системного аналізу, передусім варто віднести:

– обмеженість, що означає факт існування прототипу моделі, тобто студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, в реальних умовах місця та часу. Відповідний стан об'єкта моделювання, так зване змістове наповнення моделі «фіксується» на момент вчинення злочину. При цьому, зважають на те, що де-юре злочинцем визнається особа, у тому числі студент ЗВО, з моменту набуття сили вироком суду і до часу, коли судимість буде знята чи погашена. Хоча, в ході ретроспективного вивчення часто з'ясовується, що така особа до моменту вчинення злочину порушувала норми моралі, правила співжиття, вчиняла правопорушення незлочинного характеру, а тому представляла певний кримінологічний інтерес як криміногенна особа;

– спрощеність – у відповідній моделі відкидається усе другорядне, несуттєве, що не має кримінологічного значення. Натомість фіксується, виділяється головне, тобто ті елементи особистості студента ЗВО (ознаки, властивості, характерні якості тощо), які беруть участь у детермінації його корисливо-насильницької злочинної поведінки проти власності;

– адекватність, вірність – означає неупередженість при розробці кримінологічної відповідної кримінологічної моделі, а також її побудову на підставі розроблених наукою та перевірених на практиці наукових методів дослідження, ключових положень кримінологічної теорії особи злочинця, а також офіційних статистичних та соціологічних даних, результатів досліджень суміжних з кримінологією наук про людину та її поведінку, тощо;

– динамічність – передбачає можливість змін об'єкта кримінологічного моделювання, у зв'язку із зовнішнім впливом, що, в свою чергу висуває доцільність такого вивчення в цілях розробки ефективних заходів запобігання вчиненню студентом ЗВО корисливо-насильницького злочину проти власності.

У своїй видовій різноманітності, кримінологічна модель студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, характеризується такими галузевими ознаками:

– за формою подачі – це інформаційна модель, що описує інформаційні процеси, містить кримінологічну інформацію щодо властивостей, якостей, ознак,

які характеризують студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини, або ж відображають стан цієї інформаційної системи;

– за формою виразу – це абстрактна модель у формі опису, схеми, таблиці тощо. Абстрактні моделі, отримані внаслідок висновків, висловів називають вербальними;

– за цільовим призначенням – це описові, пояснювальні моделі, що розвивають теоретичне знання про специфіку студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Зокрема, їх практичне застосування полягає у використанні одержаної нової якості кримінологічної інформації у цілях удосконалення системи запобігання злочинам, у тому числі корисливо-насильницьким проти власності, які вчиняють студенти ЗВО;

– за типом побудови – це змістова чи формальна модель. Зокрема, формальною можна вважати структурну модель студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, що використовується як шаблон для побудови відповідної змістової моделі – кримінологічного портрета;

– за особливостями теоретичного узагальнення кримінологічної інформації: структурна модель; кримінологічний портрет; модель формування особистості.

Підсумовуючи викладе, можна зазначити, що використання методу моделювання істотно збагачує методологію сучасної кримінологічної науки, а також сприяє одержанню нових знань про сучасний феномен особи злочинця, зокрема студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.

Висновки до розділу 1

У кримінологічній теорії аналіз особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, проведено фрагментарно, здебільшого в контексті дослідження особи молодіжного віку, у тому числі неповнолітнього, який вчиняє злочин, або ж у контексті корисливо-насильницького типу злочинця.

У методології сучасних кримінологічних досліджень, присвячених особі злочинця, спостерігається недостатнє використання методу моделювання, що не сприяє одержанню консолідованих знань.

Наявність агресивно-корисливої мотивації злочинної поведінки відображає кримінологічний зміст поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності, у тому числі тих, які вчиняються студентами ЗВО.

Формальними ознаками, що дають змогу відмежувати корисливо-насильницькі злочини проти власності від суміжних, є корислива мета (ціль) і насильницький спосіб її досягнення.

Галузеві особливості кримінологічного моделювання, зокрема, студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, передусім визначається особливостями об'єкта й предмета кримінологічного дослідження, джерелами інформації, що використовуються в процесі моделювання, а також цільовим використанням результатів моделювання.

До переділку загальних ознак, що притаманні кримінологічній моделі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, як моделі системного аналізу, передусім, варто віднести: обмеженість; спрощеність; адекватність; вірогідність; динамічність тощо.

Галузеві ознаки, що характеризують кримінологічну модель студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, зокрема такі: форма подачі – інформаційна; форма виразу – абстракція; характер моделі – описова, пояснювальна чи комбінована; тип побудови – змістова/формальна; цільове використання – пізнання, перетворення оригіналу і навколишнього середовища тощо.

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛЬНА КРИМІНОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗВО, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИЙ ЗЛОЧИН ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

2.1 Структурна модель і кримінологічний портрет особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності

Інтерпретація (від лат. *interpretatio*) у гуманітарному розумінні означає тлумачення, пояснення, розкриття змісту явища об'єктивної дійсності. Зокрема, Ф. Ніцше, відзначав, що так звана «схематизація в цілях взаємного розуміння», у поєднанні з логікою, забезпечують можливість доступності пізнання та оцінок об'єктивної дійсності [272]. Семантика поняття інтерпретації значною мірою спирається на визначення поняття моделі [271]. Зважаючи на це, зокрема, В.О. Штофф запропонував поняття модельної інтерпретації, як тлумачення явищ, що вивчаються, за допомогою моделей. На переконання ученого, модель – це, передусім, демонстрація певної структури [291, с. 112].

На рівні кримінологічного вивчення особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, акцентується увага на дослідженні його структурної та змістової характеристик. Попри те, що у кримінологічній конструкції формулювання «особа злочинця» наводиться в однині, його змістове наповнення відображає найістотніші параметри, що найчастіше трапляються чи питома вага яких є найбільшою, порівно як з усіма іншими, що характеризують осіб, які вчинили злочини [293, с. 65].

Отже, комплексне дослідження кримінологічних аспектів особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, як біосоціальної абстрактної цілісності, доцільно розпочати з її структурного вивчення.

У філософії термін «структура» визначається як будова, взаємне розташування та зв'язок складових частин; організація системи, єдність стійких

взаємозв'язків між її елементами, а також законів цих взаємозв'язків [271, с. 354-355].

У кримінологічних джерелах структура визначається аналогічно, як певним чином упорядковане співвідношення складових її елементів, що вказують на характер зв'язку між ними. Ці складові у своїй сукупності утворюють якісну єдність, інтегральну властивість, що не притаманна жодній з них окремо взятій. Цілісність особистості злочинця, як відзначають Ю.М. Антонян, В.Е. Емінов, знаходить своє втілення у відносній сталості мотивів, способі життя й поведінкових проявах осіб, які вчиняють злочин [294, с. 109].

М.Г. Миненок і Д.М. Миненок, досліджуючи принципи побудови структури особистості злочинця, звертали увагу на взаємній підпорядкованості окремих структурних частин цілісності, взаємодії соціальних властивостей та якостей [192, с. 66].

Розробка структурної моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, спирається на такі базові положення:

– структуризація – це різновид розподілення об'єктів за так званою «однопорядковою диференціацією», в основі якої перебуває класифікація, як розподіл елементів сукупності за будь-якою формальною ознакою чи їх сукупністю на однорідні групи [95, с. 20];

– структуризація – це системне утворення, складові елементи якого пов'язані зв'язками взаємозалежності та взаємодії;

– цільове призначення структуризації полягає в інформаційному забезпеченні потреб удосконалення запобігання злочинам, у тому числі корисливо-насильницьким проти власності, які вчиняють студенти ЗВО;

– результат структуризації – це предметна структура ознак, властивостей, рис, які придатні для інформаційного відображення та надалі наповнюються реальним змістом [112, с. 256-257].

У кримінологічній теорії розрізняють чимало модифікацій структурних моделей особистості злочинця, що можуть складатися з підструктур, блоків, груп

ознак чи елементів тощо. На загал, структурна модель особистості, зазвичай, представлена єдністю двох підструктур: 1 – психологічної, що визначається рисами особистості, вказуючи на її індивідуальність; 2 – соціальної, що визначається соціальними ролями, досвідом діяльності у певному соціальному середовищі [112, с. 250]. Зважаючи на це, структурна модель особистості злочинця, як визначає В.В. Лунєєв, має передбачати єдність двох інтегрованих соціальних характеристик: соціально-демографічної та соціально-психологічної [181, с. 622]. На переконання автора, подальша їх деталізація є недоцільною, адже більшість дробових характеристик практично не наповнюються конкретним емпіричним змістом [181, с. 622].

Протилежну позицію представляє А.П. Закалюк, який доводить доцільність розробки структурної моделі особи, яка вчинила злочин, у комплексі усіх її дробових характеристик і не лише тих, що визначають її соціальний зміст [112, с. 253]. Відтак, відомий вітчизняний кримінолог пропонує розгорнуту формальну модель структури особистості злочинця, що охоплює дев'ять блоків ознак: 1 – ознаки формування, соціалізації особи; 2 – ознаки соціального статусу та соціальних ролей; 3 – безпосередні ознаки спрямованості особистості або біосоціальні ознаки; 4 – демографічні ознаки, що мають соціальне і психологічне значення; 5 – психофізіологічні особливості; 6 – показники фізичного здоров'я; 7 – показники психічного здоров'я (патології у межах осудності); 8 – індивідуальні психологічні риси; 9 – ознаки, пов'язані з вчиненням злочину [112, с. 257-262].

Така розгорнута структурна модель особистості злочинця істотно розвиває інформаційне підґрунтя для удосконалення практики запобігання злочинам, а також спонукає до пошуку нової важливої кримінологічної інформації. До того ж, варто зауважити, що в окремих випадках певна дробова характеристика, що на загал оцінюється як другорядна, може виявитися істотною для окремої категорії осіб, які вчиняють злочини. До прикладу, Т.А. Нечаєва наголошує на важливості кримінологічного вивчення особистості студента ЗВО у єдності таких дробових характеристик: ступінь розвитку рис громадянина; вікові особливості, освітні та побутові навички; оцінка професійних рис – ступінь розвитку моральних якостей

(дисциплінованість, духовні потреби, коло друзів, стосунки й авторитет у колективі), фізичних якостей, психологічної готовності та стійкості, характеристика соціальних зв'язків, життєвого досвіду, психологічних особливостей [199, с. 16].

Таким чином, у рамках цього дослідження буде акцентуватися увага на розгорнутій структурній кримінологічній моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, у комплексі дробових характеристик. При цьому запропонована А.П. Закалюком типова структура особистості злочинця буде розглядатися як базова.

Аналогічні модифікації розгорнутої структури особистості злочинця простежуються у більшості сучасних кримінологічних розробок [173, с. 6; 168, с. 93; 195, с. 100; 152, с. 117; 186, с. 10; 159, с. 75-79; 89, с. 75-76].

Авторський колектив Національної академії внутрішніх справ у складі О.М. Джужи, Є.М. Моїсеєва та В.В. Василевича, одними з перших в історії розвитку вітчизняної кримінологічної науки, не лише схематично представили структурну модель особистості злочинця, але й виокремили так зване структурне «ядро» – суб'єкта складу злочину [160, с. 73].

При цьому існує й інший підхід – коли основним «будівельним» матеріалом структури особистості злочинця вважається його морально-психологічна спрямованість. Її зміст визначають: 1 – потребнісно-мотиваційна сфера (потреби, інтереси, мотиви); 2 – ціннісно-орієнтуючі ознаки (погляди, прагнення, ціннісні орієнтації, переконання); 3 – ознаки, що характеризують готовність, рішучість вчинити злочин – установки (спрямованість) [256, с. 548; 192, с. 55; 213, с. 75]. Прихильники цієї тези обґрунтовують, що центральною ланкою у структурі особистості слід вважати «... елементи, що становлять психологічні передумови злочинної поведінки» [191, с. 190] (слабка адаптованість, агресивність, імпульсивність, відчуженість тощо) [191, с. 190]. У осіб, які вчинили злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, домінують такі морально-психологічні риси як внутрішня несвобода, завищений рівень тривожності, а також невпинне бажання самоствердитися, покращити самооцінку шляхом

приниження честі й гідності іншої особи чи в такий спосіб реалізувати свій самозахист. Формування цих негативних морально-психологічних рис і поведінкових проявів відбувається з дитячих років, у колі сім'ї, шкільного оточення, в середовищі референтних груп [37, с. 161].

На психологічних особливостях, як внутрішній стійкій компоненті у структурі особистості злочинця, що забезпечує її активну діяльність, акцентують увагу Ю.М. Антонян, М.І. Єнікєєв, В.Е. Емінов [16]. Разом з тим, зокрема, Н.Ф. Кузнєцова і Г.М. Міньковський у підсистемі психологічних особливостей пропонують виокремлювати лише ціннісні орієнтації, домінуючі інтереси та саме їх вважати «будівельним матеріалом», так званім «ядром» структурної моделі особистості злочинця [155, с. 134].

Як сукупність стійких етично-психологічних властивостей, притаманних особі, яка вчинила злочин, визначається структурне ядро особистості злочинця у словнику кримінологічних термінів [95, с. 13].

Зважаючи на вище наведене, можна підсумувати, що у сучасній кримінологічній теорії відсутнє чітке наукове уявлення про ідентифікацію структурного ядра особистості злочинця. Кожен з наведених підходів у певній мірі видається виправданим. Так, зокрема, не викликає жодних застережень аргументація, авторів, які ототожнюють структурне ядро особистості злочинця з суб'єктом складу злочину, оскільки кримінологічне вивчення особи злочинця стосується саме суб'єкта складу злочину [160, с. 73].

Також, можна погодитися і з тим, що особам, які вчиняють злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, притаманні окремі негативні етично-психологічні властивості та морально-психологічні риси. Відтак, структурне ядро особистості злочинця ототожнюється з його негативною морально-психологічною спрямованістю. Однак з іншого боку, не можна відкидати того, що окремі негативні морально-етичні та морально-психологічні риси також можуть бути притаманні й особам з криміногенними нахилами, які порушують норми моралі, не дотримуються правил співжиття, проте злочинів не вчиняють. Відмінність полягає лише у ступені деформації морально-

психологічної спрямованості особи. До того ж стан розвитку сучасної психологічної науки доводить неможливість однозначного визначення тієї чи іншої психологічної ознаки як криміногенної для усіх без винятку осіб.

Таким чином, не викликає жодного сумніву твердження про те, що в центрі структурного кримінологічного вивчення особистості злочинця перебуває суб'єкт складу злочину. Разом з тим, формально-юридичний підхід видається таким, що не в повній мірі сприяє вирішенню кримінологічних завдань дослідження особистості злочинця. В зв'язку з цим більш аргументованим видається висновок К.Е. Ігошева про те, що установка (спрямованість) відображає внутрішню структуру поведінки особи. Установка передує об'єктивації рис людини в конкретному діянні. Це духовне утворення, що дає змогу з'ясувати сутність психологічного механізму злочинної поведінки [128, с. 148-149]. Базове визначення установки було сформульоване З.Н. Узнадже, як специфічного стану, що полягає у схильності, спрямованості, готовності особи до відповідної поведінки, що в конкретній ситуації може задовольнити її нагальну потребу [128, с. 167]. У наукових джерелах спрямованість особистості, зазвичай, розподіляється на такі види: просоціальна, що характерна для осіб, які дотримуються норм моралі, правил співжиття та є законослухняним членами суспільства; асоціальна – притаманна особам, які порушують норми моралі, правила співжиття, інші правові норми, за винятком норм кримінального закону; антисоціальна, що відповідає особистості злочинця.

Отже, підтримуємо висновок про те, що антисуспільна спрямованість є тією головною системно-структурною властивістю, що виконує інтегративну функцію структури, фіксує стійкість біосоціальної системи «особистість злочинця», визначає її самоорганізацію, саморегуляцію та взаємодію з соціальною дійсністю. Спрямованість особи, яка вчинила злочин, її установка віддзеркалює ступінь сформованості її антисуспільних особистісних властивостей, якостей, та дає змогу визначити такі морально-психологічні, морально-етичні властивості, котрі репрезентують її суспільну небезпеку [128, с. 148-149].

К.Е. Ігошев зазначає, що завдяки ретельному аналізу спрямованості особистості, зокрема антисуспільної, можна виявляти найістотніші поєднання негативних рис та мотивів, що мають значення для кримінологічного пізнання особистості злочинця. До прикладу, антисуспільна спрямованість осіб, які вчиняють розбійні напади та насильницькі грабежі, вирізняється характерним поєднанням байдужості до долі інших осіб із жадібністю та корисливістю [128, с. 154, 164].

Б.М. Головкін обґрунтовує, що особи з корисливо-насильницькою спрямованістю зорієнтовані на отримання матеріальної вигоди засобами кримінального насильства. Їх об'єднує недорозвиненість, пригніченість просоціального компонента спрямованості та його підпорядкованість антисоціальному [80, с. 186].

Отже, у рамках цієї дисертації корисливо-насильницька антисуспільна спрямованість визначається як інтегративний показник особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, та становить ядро його структурної кримінологічної моделі.

Структурна модель особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є формальною моделлю системного аналізу, що береться за основу для побудови його кримінологічного портрета.

Важливою біосоціальною складовою кримінологічного портрета студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є його вікові характеристики. Особливістю вікової характеристики студентів ЗВО є об'єднання в одній підгрупі як неповнолітніх, так і молоді, яка досягла повноліття. У віковій психології використовується спеціальний термін «студентський вік» під яким зокрема уособлюються усі «пікові» результати попередніх процесів біологічного, психологічного та соціального розвитку. З іншого боку – в цей віковий період відбуваються подальші істотні зміни внутрішнього світу й самосвідомості, еволюціонують та перебудовуються психологічні процеси та властивості особистості [253, с. 198-199]. До вікових особливостей психіки студентської молоді, передусім тієї частини, що вчиняють корисливо-насильницькі злочини

проти власності, відносяться: схильність до ризику; бажання похизуватися перед товаришам особистою сміливістю; зневага до заборон; вживання алкоголю чи наркотиків тощо [219]. В основному, за віковою ознакою студенти ЗВО частково включені у старшу підгрупу неповнолітніх (16-17 років), а також підгрупи початкового періоду дорослості (18-24 роки). Разом з тим у своїй статистичній більшості студентство представлене особами віком 17-25 років. У цьому віці особи не завжди можуть належним чином контролювати особисту поведінку через соціальну незрілість. До того ж, молодіжний вік, як зазначається в кримінологічних дослідженнях, детермінує виникнення протиріччя між прагненнями, бажаннями та реальними можливостями їх задоволення [147, с. 35].

Неповнолітні студенти ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, як правило, першокурсники вікової підгрупи 16-17 років [80, с. 125]. До прикладу: 34 % студентів ЗВО, які вчинили грабежі та розбої – були неповнолітніми [147, с. 30]. Студент першого-другого курсу, до певної міри виступає «соціальним спадкоємцем» дефектів соціалізації попередніх періодів, передусім, у родині, в школі тощо [80, с. 125].

Більшість студентів ЗВО, які вчинили злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, виховувалися у неповних сім'ях (для порівняння: 64 % – виховувалися одним з батьків, зазвичай матір'ю; 3 % – без батьків; 33 % – в повній родині [147, с. 30]), походили з соціально невлаштованих родин, а їх вихованню у шкільному середовищі педагоги не приділяли належної уваги. Адаптація таких осіб у студентському середовищі ускладнена, що сприяє відчуженню від навчального колективу. Як наслідок, відбувається подальша деформація їх життєвих цінностей, моральних принципів, норм поведінки тощо. Отож цілком закономірно, що понад 50 % студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, були байдужі до студентського життя, відчужені від навчального колективу, ЗВО, суспільно-політичних подій у державі тощо [16, с. 111].

На загал, студенти ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, зазвичай, не перебували у шлюбі (92 % осіб) [147, с. 13], адже

для цієї категорії молоді, планування сім'ї не є пріоритетом на цьому відрізку їх соціалізації.

Кримінальна активність студентів ЗВО поступово зростає на другому, досягає свого піку на третьому курсі й до останнього року навчання знову різко знижується [199, с. 16]. За результатами проведеного соціологічного дослідження ця теза підтверджується. Зокрема 85 % поліцейських вказали на пік учинення студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів саме на 3 курсі (Дод. В). У цей період соціальна роль студента уже майже опанована й поступово розширюється коло інтересів, не пов'язаних з навчанням.

Зокрема тенденцію зниження кримінальної активності студентів на останніх роках навчання, Т.А. Нечаєва пов'язує з результативністю проведеної в ЗВО виховної роботи зі студентами, а також з усвідомленням ними негативних наслідків, пов'язаних з покаранням та відрахуванням і з ЗВО (призов на строкову військову службу, погіршення стосунків з батьками тощо) [199, с. 13]. Погоджуючись з наведеним, до усього цього варто додати й об'єктивні чинники. Адже у період завершення навчання у ЗВО відбувається переорієнтація інтересів більшості студентів у напрямку пошуку майбутнього місця праці, мобілізації інтелектуальних зусиль для можливості подальшого продовження навчання на вищому освітньо-кваліфікаційному рівні.

Контингент студентів ЗВО, які вчинили злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, в основному представлений особами чоловічої статі (94 %) [199, с. 14]. Як правило, це пояснюється відмінностями у характері проведення дозвілля студентів чоловічої та жіночої статей.

Не вбачається чіткого взаємозв'язку між кримінальною активністю студентів та профілем ЗВО. Так, зокрема, Т.А. Нечаєва акцентує увагу на підвищеній кримінальній активності студентів ЗВО технічного профілю [199, с. 11-17]. Н.І. Сподарик виявила тенденцію активізації застосування насильства студентами ЗВО медичного спрямування [249, с. 10]. І.А. Баріляк, Е.Н. Ольшевська та Д.Г. Кишеньков, вказують на підвищену кримінальну активність

студентів, які навчалися за економічними й юридичними спеціальностями [25, с. 8; 139, с. 32-34].

Попри відсутність стійкої залежності корисливо-насильницької злочинної діяльності студентів від профілю ЗВО, де вони навчаються, зокрема, студенти юридичних вишів дещо краще обізнані з «юридичними тонкощами», що сприяє ретельнішому плануванню злочинних дій і певною мірою підвищує ступінь їх суспільної небезпеки.

Так, до прикладу, в квітні 2011 р. у Черкасах бійцями спецпідрозділу «Сокіл» було затримано групу осіб, які вчинили вимагання, грабіж, розбій щодо місцевого жителя. Вночі, приїхавши до його будинку, почали бити свою жертву та погрожуючи подальшою розправою, вимагали гроші у сумі 11 тисяч 200 доларів США, а також побутову техніку. При цьому потерпілого силоміць затягнули в автомобіль «БМВ – 525» і вивезли до села Сокирне, де жорстоко побили. Після цього повернувшись до Черкас продовжили катувати жертву (зв'язували руки мотузкою, постійно били, залякували ножом, давали дружині телефонну слухавку, щоб та чула усі знущання над її чоловіком тощо). В ході досудового розслідування було з'ясовано, що затримані злочинці були добре обізнані з положеннями КК України, оскільки двоє з них – студенти третього курсу судово-прокурорського факультету одного з престижних юридичних вишів України і в майбутньому мали намір працювати за фахом [230].

Отже, на даний час існує нагальна потреба покращення організації правовиховної діяльності зі студентами усіх без винятку ЗВО, й юридичного профілювання, зокрема.

Співвідношення частки місцевих студентів до студентів-приїжджих, які вчинили злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, становить 72 % до 28 % відповідно [199, с. 13-16; 147, с.10-15]. У кримінологічній літературі така тенденція, зазвичай, пояснюється тим, що студенти, з числа приїжджих, часто мешкають у студентських гуртожитках, де існує налагоджена система контролю за їх поведінкою [199, с. 11-13]. До цього варто додати, що студенти ЗВО, які проживають у студмістечках, гуртожитках активніше

залучаються до громадської та культурно-виховної діяльності, інших заходів, що ініціюються у межах ЗВО, та пов'язані змістовним проведенням дозвілля, заохоченням до навчання тощо. Це врешті-решт позитивно впливає на правослухняну модель їх повсякденної поведінки. Разом з тим, не завжди адміністрація ЗВО спроможна забезпечити гуртожитками усіх студентів, які приїхали на навчання з інших міст і селищ.

З іншого боку, варто погодитися із соціологами Ф.Є. Шерегі, В.Г. Харчева, В.В. Серіков, які вказують на те, що загальне співвідношення місцевих жителів та приїжджих студентів, які вчинили злочини, певною мірою залежить і від географічного розташування ЗВО. Так, до прикладу, у ЗВО, які розташовані в мегаполісах, 70-80 % від загальної кількості студентів становлять іногородні, на відміну від ЗВО регіонального масштабу, де 85 % студентів – це вихідці з цього ж регіону [288, с. 39-40].

А.О. Корсантія, вивчаючи специфіку кримінологічних показників студентів ЗВО, які вчинили грабежі та розбої, зазначає, що 96 % з них мали повну середню освіту [147, с. 13]. Опосередковано це може свідчити, що сучасна загальноосвітня школа не в повній мірі виконує роль ефективного інституту соціалізації молоді.

Соціально-демографічні ознаки певною мірою конкретизуються у світоглядних позиціях, ціннісних орієнтаціях, мотивації поведінки, у тому числі злочинної корисливо-насильницького спрямування проти власності [80, с. 121]. При цьому соціально-психологічні особливості, ціннісні орієнтації студентів ЗВО багато в чому залежать від їх соціального походження [232, с. 33]. Зважаючи на тривале недофінансування освітньої галузі, комерціалізацію освітніх послуг одержання вищої освіти все більше стає прерогативою молоді, що походить з сімей інтелігенції (зокрема, так звані «сімейні династії») або ж підприємців, «заробітчани», у яких наявні відповідні матеріальні ресурси для забезпечення навчання й утримання своїх дітей (близьких родичів) в період навчання у ЗВО. Знання соціально-психологічних особливостей студентів ЗВО, залежно від їх соціального походження, має певне кримінологічне значення для диференційованого застосування заходів виховно-профілактичного характеру з

метою недопущення вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

Разом з тим, ключовим у даному аспекті є соціальне неблагополуччя родин, з яких походять студенти ЗВО, котрі вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності. Так, за підсумками соціологічного дослідження на запитання з яких сімей, зазвичай, походять студенти ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, відповіді поліцейських розподілилися таким чином: повні сім'ї – 7 %; сім'ї, де бодай один з батьків зловживає алкогольними напоями – 3 %; наркотичними засобами – 3 %; сім'ї, де бодай один з родичів раніше засуджений – 40 %; сім'ї з низьким рівнем матеріального забезпечення – 21 %; – достатньо високим рівнем матеріального забезпечення – 10 %; сім'ї «заробітчани» – 16 % (Дод. В).

Дослідження системи ціннісних орієнтацій студентів ЗВО, які вчинили злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, вказує на обмеженість їх інтересів і потреб, порівно зі студентами ЗВО з просоціальною спрямованістю. Так, зокрема, домінуючі інтереси студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, спрямовані не на здобуття знань, опанування фахом, а на пошук розваг. Їх в основному цікавило, лише споживацьке дозвілля. Зазвичай, у кримінологічній літературі вказується на обмеженість вибору й використання каналів культурного розвитку молодих людей, які вчиняють злочини. Так, наприклад, лише 15 % з числа студентів ЗВО, які вчинили злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, стверджували, що час від часу читали суспільно-політичну пресу, книги, переглядали телевізійні передачі, хоча в основному, спортивні та розважальні шоу [16; 17]. Натомість практично усі цікавилися Інтернет-рекламою товарів і послуг. Значна частина таких осіб розважалася комп'ютерними іграми, що сприяло подальшому їх відчуженню від студентського життя, втраті відчуття реальності, а часом призводило до Інтернет-залежності. Все це зрештою спонукало їх до пошуку додаткових фінансових джерел задоволення потреб, пов'язаних з дозвіллям. Відтак, цілком логічно, що свій матеріальний стан студенти ЗВО, які

вчиняли злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, оцінювали як «гірший, аніж у будь-кого з інших студентів» й при цьому не намагалися налагодити пошуки легального додаткового джерела поповнення грошових коштів [199, с. 8-16]. 84 % студентів очної форми навчання, які вчинили злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, не отримували стипендії; а 82 % заочної форми навчання – ніде не працювали й не мали законних шляхів для задоволення своїх потреб [199, с. 8-13]. До порівняння: студенти ЗВО, які злочинів не вчиняли, для задоволення особистих потреб, як правило, розглядають правомірні шляхи поповнення матеріальних ресурсів: 40 % розраховують на підтримку родини; 30 % – сподіваються на стипендію; 30 % – на додаткові заробітки (розповсюдження реклами, робота в піцерії, участь у флешмобах, що час від часу відбуваються в місті тощо – Дод. Б). За умови виникнення певних матеріальних труднощів, законслухняні студенти, зазвичай, обмежували свої витрати, пов'язані з розвагами – 67 %; харчуванням – 56 %; придбанням одягу – 20 % (Дод. Б). До того ж їх поведінка була вмотивована бажанням отримання спеціальних знань, відтак, здебільшого були схильні економити на побутових витратах, та навіть погоджувалися відмовитися від додаткових заробітків, якщо це негативно позначалося на їх успішності (45 %) (Дод. Б). Для додаткового підробітку використовувався канікулярний період.

Натомість для корисливо-насильницького злочинця джерелом матеріального забезпечення в основному були кошти, одержані в результаті вчинення злочинів, й передусім, корисливо-насильницьких проти власності (на це прямо вказали 12,7 % опитаних); випадкові заробітки, у тому числі не завжди у рамках закону (37,3 %); кошти від батьків та родичів (16,6 %); доходи від жебракування (2,2 %). Зокрема, 31,2 % студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, не виявили бажання повідомити про істинне джерело надходження своїх коштів [80, с. 126]. Останнє опосередковано також може вказувати на незаконність їх походження. Певна частина студентів ЗВО спершу позичають гроші, які завідомо не зможуть чи не планують повертати, а згодом – вдаються до вуличних пограбувань, вимагань у однолітків тощо.

Викрадені цінності, як правило, здають у ломбард, а отримані гроші використовують для підтримання розгульного способу ведення дозвілля, чи задоволення потреби у наркотиках, комп'ютерних іграх та ін.

Небажання працювати й потреба підтримувати розгульний спосіб життя є однією з домінуючих рис їх особистості. Праця не сприймається як цінність даною категорією студентів ЗВО. Однак у сучасному постіндустріальному інформаційному суспільстві спостерігається загальна тенденція переоцінки категорії «праця» й її переміщення із ціннісної у матеріально-статусну. Так, на запитання, що найбільше приваблює студента у майбутній професії, студенти ЗВО, які злочинів не вчиняли, відповіли таким чином: кар'єрний ріст – 54 %; дещо вища заробітна платня – 82 %; можливості, пов'язані з майбутньою посадою – 33 %; бажання відстоювати законні інтереси, права і свободи – 21 %; не задумувалися над цим – 3 % (Дод. Б). Отже, інтерес до спеціальності у сучасних студентів ЗВО, особливо тих, які навчаються на комерційній основі, заміщується матеріальними й кар'єрно-статусними. Базову освіту студенти розглядають як функціонально необхідну, тоді як вибір додаткової освіти набуває соціокультурної спрямованості [32, с. 68]. За результатами проведеного опитування з'ясовано, що переважна більшість студентів ЗВО, які не вчиняли корисливо-насильницькі злочини проти власності, хотіли б працювати за фахом 87 % (11 % – ще остаточно не визначились, 2 % – не виявили бажання) (Дод. Б). Натомість третина студентів ЗВО, які вчинили правопорушення й, зокрема, кримінально карані корисливо-насильницькі проти власності, не бажали працювати за спеціальністю, були переконані у «владі грошей», а свою майбутню професію оцінювали виключно з матеріальних критеріїв [26, с. 137]. Функціонально-матеріальний підхід до вибору й оцінки професії в цілому простежується щодо усіх студентів ЗВО, проте для тієї частини, що вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, ця тенденція є особливо виразною.

Небажання студента ЗВО працювати за фахом можна розглядати двояко. З одного боку, втрата інтересу до навчання може свідчити про проблеми адаптації

студента у ЗВО; а з іншого, неналежна адаптація студента може спровокувати погіршення успішності та як результат – втрату інтересу до майбутньої професії. Окрім цього, загострення протиріччя між статусними очікування студента ЗВО та об'єктивною реальністю також може певною мірою спричинити втрату інтересу до професій та розвиток нахилів до корисливо-насильницької злочинної діяльності.

Разом з тим, небажання студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, працювати за фахом, може вказувати не лише на деформацію їх ціннісних орієнтацій. Це відображення загальної тенденції у сучасному українському суспільстві. Так, за результатами соціологічного опитування, проведеного провідною аналітичною компанією «Research & Branding Group», більшість українців визначальним фактором успіху вважають саме гроші. На другому місці за важливістю – владу та доступ до неї (38 % опитаних); на третьому відповідно – соціальне становище сім'ї та друзів (32 % опитаних). Відповідаючи на запитання про роль особистих зусиль у досягненні успіху – лише 18 % відзначили важливість якісної освіти та професійного вдосконалення [56]. У масовій культурі все частіше успіх помилково ототожнюватися зі швидким збагаченням, у будь-який спосіб. Так, за результатами дослідження Д.Г. Кішенькова – 40,0 % студентів ЗВО, які вчинили злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, вважають своїм ідеалом людей, які уміють «жити й робити гроші»; 12,7 % – орієнтуються на тих, які роблять кар'єру за будь-яку ціну; 7,3 % – на тих, які «живуть заради інших» та 2,7 % — на «зłodіїв в законі» [139, с. 32-34]. Це при тому, що за результатами спеціальних психологічних досліджень молоді люди, як законослухняні, так і ті, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, найбільш особисто значущими цінностями вважають щасливе сімейне життя, здоров'я, дружбу, свободу, ділову активність та ін.) [97, с. 268-279; 285, с. 89; 214, с. 161]. Молодих осіб, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, відрізняє хіба дещо підвищений рівень прагнення до матеріального самоствердження [80, с. 154].

Соціально-психологічна складова структурної моделі особистості злочинця відображає сукупність індивідуальних якостей, що визначають типові форми реагування й адаптовані механізми поведінки особи, а також систему уявлень про себе, міжособистісні стосунки й характер соціальної взаємодії [16; 17]. При цьому, особи, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, характеризуються одним з найвищих рівнів соціально-психологічної спорідненості [16, с. 24]. До переліку найістотніших соціально-психологічних ознак, що характеризують осіб, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, у тому числі студентів ЗВО, зокрема, відносять: імпульсивність, агресивність, асоціальність, гіперчутливість у міжособистісних взаємовідносинах, відчуженість та погану соціальну пристосованість.

За різними експертними оцінками щодо окремих категорій осіб й, зокрема тих, які вчинили розбій, домінуючими соціально-психологічними якостями вважаються: корисливість; жорстокість; обережність; відсутність почуття сорому в поєднанні з емоційною вразливістю; брутальність у спілкуванні; ворожість у ставленні до інших осіб; недобррозичливість [16, с. 24]. На імпульсивність, схильність діяти під впливом емоцій, ригідність, підозрілість, злопам'ятність, підвищену чутливість до образ, а також відчуженість та схильність до дистанціювання з оточуючими, вказують у своєму дослідженні Ю.М. Антонян, В.П. Голубєв і Ю.Н. Кудряков [12, с. 43].

Корисливо-насильницьких злочинців, вирізняє: більша прагматичність (на відміну від насильницьких); вищий рівень радикалізму, прямолінійність, що визначає безпосередність поведінки, її низьку толерантність (порівняно з корисливими); не сформованість морально-етичних, нормативних регуляторів поведінки (на відміну від злочинців корисливого та насильницького типів) [80, с. 157-158; 225, с. 258].

Порівнюючи осіб, які вчинили рівні види корисливо-насильницьких злочинів проти власності, доцільно вказати на їх особливості. Так, особам, які вчинили насильницький грабїж, більшою мірою притаманні такі соціально-психологічні якості: відсутність самоконтролю, користолобство, відверте

ігнорування норм моралі та права, зневага до громадської думки та протиставлення себе студентському колективу, демонстрація кримінальних навичок, схильність до вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів тощо.

До характерних морально-психологічних якостей студентів ЗВО, які вчинили розбій, передусім, варто віднести: гіпертрофованість матеріальних потреб у поєднанні з агресивністю та озлобленістю, демонстративна зневага до соціальних норм, нездатність до самоконтролю та самодисципліни, нестриманість, хизування особистими аморальними якостями, негативна ціннісна орієнтація, систематичне вживання алкоголю, наркотиків тощо.

Попри те, що студентів, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, об'єднує спільний корисливий мотив, в основі його формування можуть перебувати різні за змістом потреби, інтереси та бажання [225, с. 47-49]. Так, зокрема, на запитання про те, що, зазвичай, спонукає студентів ЗВО вчиняти корисливо-насильницькі злочини проти власності, переважна більшість поліцейських вказали на бажання підтримувати розгульний спосіб проведення дозвілля (95 %); отримати можливість володіти престижними у молодіжному середовищі речами, щоб похизуватися перед однолітками (53 %), а отже, самоствердитися; наркотична залежність чи інша залежність, у тому числі так звана «ігроманія», коли щоразу виникає нагальна потреба у грошах (83 %); скрутна ситуація, пов'язана з погрозами насильством, щоб негайно повернути борг (45 %) (Дод. В). Зокрема, останнє може свідчити про свідоме втягнення студентів ЗВО у боргову залежність з метою подальшого їх примусу до вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Отже, їх антисуспільна корисливо-спрямованість нестійка. На готовність вчинення ними корисливо-насильницького злочину проти власності істотний вплив може спричинити зовнішня ситуація та суперечності між життєвими планами, емоційним сприянням і мотивами діяльності в конкретній ситуації.

В більшості студентів ЗВО, які вчинили правопорушення, у тому числі кримінально карані корисливо-насильницькі проти власності, спостерігалась інтелектуальна пасивність й правовий нігілізм [16]. Так, наприклад, 70 %

студентів ЗВО, які були доставлені до відділків поліції за зловживання алкогольними напоями, вперто заперечували факт перебування у стані сильного алкогольного сп'яніння, а також всіляко виправдовувалися, що не давали правоохоронцям жодного приводу для їх затримання [139, с. 32-34]. Ступінь деформації правосвідомості особистості корисливо-насильницького злочинця, вважається дещо вищим, порівно з корисливим чи насильницьким [227, с. 171].

Студенти ЗВО, які вчинили злочини, передусім, розбій, характеризуються завищеною самооцінкою (у 2 рази) [29, с. 130], а також найбільшою некерованістю й непрогнозованістю проявів антисуспільної поведінки [16, с. 23-24; 228, с. 75-76].

Важливою складовою кримінологічного портрета особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є його характеристика, як учасника злочину.

Опрацьовуючи дані офіційної статистики за останні п'ятнадцять років, з'ясовано, зокрема, такі характерні особливості щодо студентів ЗВО, які вчиняють злочини й корисливо-насильницькі проти власності:

– з 2013 року відбувається зростання частки студентів ЗВО з числа усіх осіб, які на момент вчинення злочину, у тому числі корисливо-насильницького проти власності, навчались в освітніх закладах (Дод. Табл. А.1);

– на тлі поступового зниження частки студентів ЗВО, які вчиняючи корисливо-насильницькі злочини проти власності, застосували насильство, прогресує частка осіб, які практикували застосування насильства небезпечного для життя чи здоров'я особи (Дод. Табл. А.2, А.4);

– структура студентів ЗВО за видами корисливо-насильницьких злочинів проти власності в основному представлена особами, які вчинили грабіж – 72,7 % (Дод. Рис. А.3).

Студенти ЗВО свою корисливо-насильницьку злочинну діяльність, зазвичай, розпочинають поступово. Спершу, як правило, порушують правила поведінки в ЗВО (безпідставно пропускають заняття, не відпрацьовують незадовільних оцінок, порушують дисципліну тощо) (28 %); вчиняють

адміністративні правопорушення (19 %); вчиняють дисциплінарні та адміністративні правопорушення (24 %) [147, с. 9-11]. З-поміж студентів, які були притягнуті до адміністративної відповідальності, переважна більшість (85 %) мали дисциплінарні стягнення за порушення норм поведінки у ЗВО [267]. Це свідчить про формальний підхід до накладення стягнень як засобу реалізації методу примусу щодо студентів у ЗВО.

С.О. Солодовніков уточнює, що корисливо-насильницькі злочини проти власності, що вчиняються молоддю, у тому числі студентами ЗВО, у більшості випадків – імпульсивні [244, с. 11; 245, с. 313].

Характерною особливістю злочинної поведінки студента ЗВО є її груповий характер. Так, за даними соціологічних досліджень, 43 % грабежів та 60 % розбоїв студенти ЗВО вчиняють у складі групи осіб. У більшості випадків до складу злочинних груп входять не лише студенти (48 % грабежів та 43 % розбоїв). Зокрема, частка злочинних груп, що склалися виключно зі студентів ЗВО, відносно незначна й становить відповідно: щодо вчинення грабежів – 11 %; розбоїв – 8 %. Ознаки організованості були притаманні 3 % злочинних груп за участю студентів, які вчинили розбої та відповідно 5 % – які вчинили грабежі [147, с. 9-14].

За результатами проведеного соціологічного дослідження з'ясовано, що більшість студентів ЗВО, вчиняють корисливо-насильницькі злочини у складі групи (54 % респондентів). При чому, переважно, у складі груп «змішаного» типу, за участю студентів ЗВО та непрацюючих, у тому числі, які раніше вчиняли злочини (82 % респондентів). 11 % респондентів вказали на групи, сформовані зі студентів, які здобувають вищу освіту в різних освітніх закладах, та 7 % – на групи, сформовані виключно зі студентів, як здобували вищу освіту в одному навчальному закладі (Дод. В).

До прикладу, у грудні 2010 року у Чернівцях було затримано трьох вимагачів – місцевих мешканців 18 та 19 років. Зловмисники, познайомилися з потенційною жертвою злочину у барі, де останній їх часом пригощав. Дізнавшись, що 18-річний юнак походить із забезпеченої сім'ї приватних

підприємців, запросили його на відпочинок, запевнивши, що самі зможуть усе оплатити. Проте через деякий час повідомили по телефону про необхідність негайно повернути їм гроші з процентами, всього на суму 500 грн. На момент затримання потерпілому було «нараховано» так званого «боргу» на 40 тис. грн. При цьому вимагачі погрожували потерпілому по телефону та неодноразово вивозили за межі міста, де застосовували фізичне насильство. Впродовж трьох місяців потерпілий повернув 16 тис. гривень, після чого звернувся до правоохоронних органів.

За уточненими даними Сектора зв'язку з громадськістю МВС України в Чернівецькій області до складу злочинної групи вимагачів входили два студенти юридичного ЗВО, а третій учасник – з достатньо забезпеченої сім'ї. Учасники злочинної групи вимагачів раніше не притягувалися до кримінальної відповідальності, проте вчиняли аналогічні злочини впродовж травня-грудня 2010 року. Отримані гроші витрачали на розваги [75].

Як засвідчує судово-слідча практика, студенти ЗВО, можуть вчиняти корисливо-насильницькі злочини проти власності у складі групи за участю раніше засуджених осіб. Так, у січні 2017 р. до відділку поліції у Сумській області, з заявою про вимагання щодо її 18-річного сина звернулася матір потерпілого – студента, одного з навчальних закладів Конотопа. В ході досудового розслідування з'ясовано, що вночі до кімнати гуртожитку, де мешкає її син, зайшли його знайомі-студенти й під приводом неіснуючого боргу та під погрозою фізичного насильства вимагали 150 грн. Оскільки на той час грошей не було, під «заставу» забрали стільниковий телефон, який не повернули навіть, незважаючи на передачу відповідної суми. Як з'ясувалося, телефон вимагачі здали до ломбарду за 500 гривень, які поділили між собою. За вимагання затримано групу у складі 3 осіб віком 18 років, 2 з яких – студенти, а третій – місцевий мешканець, раніше засуджений за вчинення майнового злочину та, який на час вчинення злочину перебував на іспитовому терміні. Учасники вимагання отримані злочинним шляхом кошти використовувалися на розваги [254].

Потерпілими внаслідок вчинення студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності в більшості випадків є особи з близького їм оточення. Особливо це стосується студентів-вимагачів, які обирають жертву злочину цілеспрямовано, бодай за однією з таких ключових ознак: доступність вилучення чужого майна, права на майно чи домогтися вчинити дії майнового характеру на користь винного; особа володіє певними матеріальними ресурсами.

Так, 22 березня 2016 р. до Самбірського відділу поліції звернувся 17-річний студент другого курсу Самбірського педагогічного коледжу, який повідомив, що 18-річний студент того ж закладу та який проживаючи спільно в орендованій квартирі вимагає від нього гроші в сумі 400 гривень за надану послугу. Остання полягає в тому, що наприкінці грудня 2015 року вимагач допоміг хлопцеві «розібратись» у конфліктній ситуації, яка з ним трапилась в одному із розважальних закладів міста. Окрім цього, зловмисник забрав мобільний телефон марки «Нокія 220» та сказав потерпілому, що здасть його в ломбард, якщо той не поверне «борг». Працівники поліції затримали студента-вимагача, коли той отримував кошти в розмірі 420 гривень за викуп телефона [252].

Двоє студентів п'ятого курсу одного з медичних вишів Києва, вивчивши матеріальне становище власника стоматологічної клініки й оцінивши його платоспроможність, вимагали у нього 20 тис. доларів США. Надуманим приводом вимагання стала нібито скарга на стоматологічну клініку і, якщо дати цьому документові хід, то справою «займуться» Служба безпеки України і Генеральна прокуратура України. Для переконливості необхідності виконання вимоги власнику клініки, нібито ненароком, було продемонстровано наявність револьверів у вимагачів. Проте потерпілий звернувся до правоохоронних органів. У ході проведення спецоперації із затримання студентів ЗВО було з'ясовано, що вимагачі належать до так званої «золотої молоді», користуються авто, мають дорогі мобільні телефони, достатньо «кишенькових» грошей на повсякденні потреби, а також любляють розважитися в елітних молодіжних клубах. Після успішного затримання озброєних вимагачів-студентів медичного вишу, вони просили не повідомляти про «інцидент» батькам та в університет [255].

Цей приклад ілюструє, що студенти, порівняно з іншими категоріями осіб, дещо в більшій мірі схильні вчиняти корисливо-насильницькі злочини проти власності у складі злочинних груп, однак у більшості випадків, схильні до вчинення так званих «низькодоходних» корисливо-насильницьких злочинів проти власності (35–51 % осіб) [178, с. 76; 103, с. 19-20; 263, с. 63].

На момент вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності значна частина студентів ЗВО перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. На цю обставину звернули увагу опитані нами поліцейські (42 % респондентів відзначили стан алкогольного сп'яніння та 8 % – стан наркотичного сп'яніння студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності (Дод. В). Особливо це стосується насильницьких грабежів та розбоїв. Як уточнює А.О. Корсантія, студенти ЗВО в стані алкогольного сп'яніння вчиняють 38 % грабежів та 41 % розбоїв; а в стані наркотичного сп'яніння – 7 % та 7,5 % відповідно [147, с. 8-12]. У структурі корисливо-насильницьких злочинів проти власності, які учинені студентами ЗВО у стані сп'яніння, найменша частка відводиться вимаганням (2 % респондентів – див. Дод. В).

Таким чином, наведений вище сучасний кримінологічний портрет розвиває наукові уявлення про особливості особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, та має практичне значення для удосконалення планування спеціально-кримінологічних заходів запобігання.

2.2 Типологічна модель особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності

Пізнання сутнісного змісту особистості можливе лише завдяки виявленню й оцінці складного комплексу характерних рис, ознак, властивостей, зв'язків і відношень у взаємодії з індивідуальними особливостями та життєвими факторами, що перебувають в основі її злочинної поведінки, у тому числі корисливо-насильницької проти власності [137, с. 403; 201, с. 3; 242, с. 47; 71, с. 74-91]. В. Хеннінг, досліджуючи взаємозв'язок між соціальними й

індивідуальними детермінантами, дійшов висновку, що соціальні детермінанти сприймаються злочинцем й поєднуються з індивідуальними у прийнятті рішення вчинити злочин. «Комплексне кримінологічне дослідження особи злочинця має охоплювати не лише його структурну відносин і ціннісних орієнтацій, але й усі структури його соціальної поведінки, з фіксацією позитивних сторін, їх місця в особистісній структурі та механізмі поведінки» [278, с. 115]. Знання типового сприяє успішному удосконаленню системи соціального контролю, підвищенню ефективності запобіжної діяльності, а також покращенню якості профілактичної роботи [110, с. 11-12].

У межах типізації не акцентується увага на переліку рис особистості, у тому числі тих, що найчастіше зустрічаються. Особливістю типізації, як методу наукового пізнання, є виявлення джерел соціальної активності та розвитку особистості; їх співвідношення з суспільними тенденціями й рушійними силами [3, с. 14]. Типізація, у поєднанні з іншими методами дослідження, має на меті пояснення, виявлення природи, причин, закономірностей розвитку явища, що вивчається, з метою можливості прогнозування його подальших змін [15, с. 91; 115, с. 5]. Типізація особистості полягає в інтеграції, індивідуалізації та уніфікації її психологічного змісту. В основі типізації перебуває виокремлення систем об'єктів та їх групування за допомогою узагальненої, ідеалізованої моделі – типу.

Тип особистості – це узагальнений образ, своєрідна модель зі спільними рисами. Набір таким чином утворених типів називають типологією [115, с. 6]. Типологія фіксує не лише те, що переважно зустрічається в одиницях сукупності; а закономірне, що є логічним підсумком соціального розвитку особистості [156, с. 365, 367-368]. В основі типологічного розподілу, на відміну від класифікації, перебуває лише та ознака (сукупність ознак), що пояснює злочинну поведінку. Типовість означає схожість, що полягає в цілісній системоутворюючій характеристиці, відображаючи особливу спільну якість. Диференціація за типовою ознакою передбачає наявність однорідної сукупності, всі одиниці якої мають спільну закономірність розвитку [129, с. 55]. Типологія є глибинною характеристикою різних контингентів осіб, які вчиняють злочини, у тому числі

студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності [262, с. 15-29].

Методика типізації особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, передбачає виконання послідовних операцій [208], а саме: 1 – вибір критерію типізації; 2 – вибір моделі типізації, яка б відображала логіку узагальнення сутнісних ознак особистості злочинця у певний тип, як правило, онтологічно орієнтована модель; 3 – виокремлення типів з ретельним описом їх сутнісних характеристик, що пояснюють злочинну корисливо-насильницьку поведінку проти власності; 4 – відтворення пізнавальної логіки особистості як багатомірного і багаторівневого явища.

На наявність типових ознак, що притаманні особам, які вчиняють злочини, звертав увагу А.П. Закалюк. Учений відзначав, що такі особи вирізняються особистісною суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю. Її сформованість обумовлює криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи [112, с. 35]. На існуванні тісного зв'язку між антисуспільною спрямованістю й типовими рисами особистості, що зумовлюють стійкі поведінкові тенденції, акцентували увагу Г.Л. Смірнов, К.Є. Ігошев та низка інших провідних учених-кримінологів [241, с. 52–53; 128, с.148; 112, с. 246; 189, с.187-190]. Відтак, у кримінологічній теорії домінує твердження про доцільність вважати антисуспільну спрямованість, як підставу соціальної типізації особистості злочинця [241, с. 47; 112, с. 246; 116, с. 39; 236, с. 183]. Зокрема, студентам ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, зазвичай, притаманна нестійка й суперечлива антисуспільна спрямованість.

За характером антисуспільної спрямованості розрізняють такі три основних типи злочинців: корисливий; насильницький і корисливо-насильницький. Таким чином, у кримінологічній теорії корисливо-насильницький тип розглядається як окремий тип особистості злочинця, у тому числі студента ЗВО.

Зокрема О.Б. Сахаров, за критерієм «глибина та стійкість антисуспільної спрямованості», виокремлює такі основні типи злочинців: «випадковий»,

«ситуативний», «нестійкий» та «злісний» [236, с. 162-163]. При цьому переважна більшість учених погоджуються з тим, що особи так званого «молодіжного віку», які вчиняють злочини, й, передусім неповнолітні, найчастіше співвідносяться з двома першими з вище наведених [1, с. 473; 161, с. 256; 152, с. 237-238].

У сучасних кримінологічних розробках особистості злочинця, намітилася тенденція до використання комплексного критерію типізації, що дозволяє відобразити багатогранність зв'язків та відношень щодо об'єкта дослідження. До прикладу, А.І Долгова, пропонує типізувати так звану «особистість злочинця молодіжного віку» за критерієм, що охоплює: «характеристику мікросередовища»; «дані про дозлочинну поведінку»; «особливості зв'язку дозлочинної та злочинної поведінки»; «специфіку змістової сторони свідомості». Відповідно виділяє такі типи особистості злочинця так званого «молодіжного віку»: «послідовно-криміногенний», «ситуативно-криміногенний» і «ситуативний» типи [97, с. 118-119].

Б.С. Братусь провідним, у внутрішньогруповій диференціації правопорушника «молодіжного віку» вважає комплексний критерій, що включає: «латентний стан криміногенності соціального середовища»; «ставлення до іншої людини як цінності»; «самооцінку». Відповідно розрізняє чотири їх типологічні групи:

1 група – особи з мінімальною особистісною деформацією, котрі характеризуються загальним позитивним ставленням до інших, а також позитивною самооцінкою. Показники їх криміногенності – найнижчі, що дає підстави їх оцінити як найменш криміногенну групу;

2 група – особи з суперечливою самооцінкою та ставленням до інших. Показники їх криміногенності – незначні. Антисоціальна поведінка визначається глибоким внутрішнім особистісним конфліктом;

3 група – особи з низьким рівнем гуманного ставлення до іншої людини та середнім рівнем самооцінки. У порівнянні з вище зазначеними ця типологічна група – криміногенніша;

4 група – особи з антигуманним ставленням до іншої людини та середнім рівнем самооцінки. Їх показники криміногенності – найвищі, що свідчить про сформованість стійкої антисуспільної спрямованості, у тому числі корисливо-насильницької [53, с. 34-56; 58].

А.А. Потапов, Л.В. Мехтієва вбачають доцільність у розробці типів злочинців за такими комплексом ознак: «зовнішні чинники, що впливають на особистість»; «внутрішні особистісні чинники»; «ситуації у яких проявляються вище згадані чинники» [217, с. 93-98; 189, с. 178-190]. Відтак, виокремлюють такі типи неповнолітніх, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності:

– «ситуативний» тип – це неповнолітні, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, в результаті впливу несприятливої ситуації. Їх характерологічними ознаками є: низький інтелектуальний рівень; емоційна нестриманість; нерозвиненість вольових якостей; неналежне моральне виховання, що підвищує їх залежність від проблемної ситуації та ускладнює її вирішення в соціально-прийнятний спосіб. Антисуспільні погляди виражені не чітко;

– «нестійкий» тип – зазвичай, неповнолітні, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності вперше. До цього їх спонукає: потреба у коштах для придбання наркотиків, алкогольних напоїв; бажання завжди мати «кишенькові» гроші; солідарність з «товаришами»; потреба у самоствердженні серед оточення. Їх антисуспільна корисливо-насильницька спрямованість яскраво не виражена. Раніше вчиняли адміністративні правопорушення. Формуються у суперечливому середовищі, де поєднується позитивний і негативний вплив. Відтак у них поєднуються певні риси правослухняної особистості та риси, притаманні особам, які вчиняють злочини. Окрім цього, спостерігаються дефекти емоційно-вольової сфери; вкрай низький рівень емоційної стійкості; підвищена дратівливість;

– «стійкий» тип – це неповнолітні з чіткою та стійкою агресивною спрямованістю, що проявляється у вчиненні тяжких й особливо тяжких

корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Сформовано стереотип застосування грубої фізичної сили, у тому числі для заволодіння чужим майном. Зорієнтовані переважно на особистісні інтереси, володіють високим рівнем агресивності, ворожі до оточення, емоційно нестійкі;

– «злісний» тип – це неповнолітні, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, з використанням вогнепальної чи холодної зброї. Їх антисуспільна спрямованість стійка й чітко сформована. Зазвичай, створюють чи провокують конфліктну ситуацію, щоб не лише заволодіти чужим майном, але й задовольнити своє бажання застосувати насильство до потерпілого. Їх провідними особистісними якостями є: крайня форма виразності егоцентризму; озлобленість; цинізм; жорстокість; дратівливість; вкрай низький рівень самоконтролю; нездатність до співчуття чи жалю [189, с. 178-190].

В.В. Голіна, В.О. Маршуба до структури критерію типізації включають: «соціальні цінності»; «емоційно-вольові характеристики»; «попередній кримінальний досвід»; «особливості виникнення злочинного наміру та його реалізації»; «прогноз подальшої поведінки, що визначається змістом життєвих перспектив» [77, с. 161, 173]. За результатами відповідного типологічного розподілу одержано такі типи особистості неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця:

– «приховано-раціональний» – провідними кримінологічними характеристиками є прихованість злочинних намірів, злочинний раціоналізм, забезпечення свого алібі на випадок викриття. Злочинні дії вирізняються винятковою обережністю. Відтак, неповнолітній вчиняє корисливо-насильницький злочин одноособово, не лише, щоб не ділитися «злочинною здобиччю» зі співучасником, але й щоб у такий спосіб мінімізувати можливість викриття. Продуманість вибору жертви, з урахуванням матеріальної зацікавленості винного, а також обмеженості можливості чинити достатній фізичний опір. Може вдаватися до застосування найжорсткіших форм насильства, аж до заподіяння смерті потерпілому. Винятково цинічний. У повсякденному житті намагається не привертати особливої уваги оточення;

– «демонстративно-зухвалий» тип – у його корисливій мотивації, зазвичай, домінує бажання особистого самоствердження, набуття «авторитету» серед своїх приятелів. Як правило, корисливо-насильницький злочин проти власності вчиняє у присутності випадкових свідків, задля того, щоб продемонструвати свою уявну дорослість, силу, безстрашність, переконаність у безкарності. Представники неповнолітніх цього типу, здебільшого, походять з соціально неблагополучних сімей. Різкі, безкомпромісні, зухвалі. Отримані у злочинний спосіб гроші витрачаються на розваги, їжу, алкоголь, мобільні телефони та ін. Каталізатором агресивних насильницьких дій стає алкогольне сп'яніння. При затриманні співробітниками поліції висловлює обурення, може чинити опір, і після відбування покарання, переважно, не стає на шлях виправлення;

– «нестійкий» тип, що легко піддається навіюванню. Неповнолітні представники цього типу вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності в зв'язку з вирішальним впливом несприятливої ситуації, що виникла не з їх вини, пов'язана з порушенням моральних чи правових норм іншими особами. Ступінь їх агресивності мінімальний та, здебільшого, обумовлюється страхом, невпевненістю у власних силах, потребою самоствердитися. Після затримання, як правило, розкаюються у вчиненому та співпрацюють зі слідством. У свідомості аморальні та нігілістичні елементи виражені в незначній мірі;

– «змішаного генезису» тип – вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності є наслідком соціально-педагогічної занедбаності та згубного впливу на поведінку підлітка алкоголю чи наркотиків. Характер поведінки після відбування покарання багато в чому визначається правильністю підібраної методики корекції негативних рис та властивостей особистості такого неповнолітнього [77, с. 161-169].

У кримінологічній теорії мають місце типологічні розробки щодо корисливо-насильницького типу злочинця за видами вчинених злочинів, у тому числі проти власності [296]. Так, зокрема М.Г. Кололяжний, за глибиною стійкості установки осіб, які вчиняють вимагання, розподіляє їх на такі корисливо-насильницькі типи: «злісний», «винахідливий», «паразитичний»,

«ситуативний». При цьому уточнює, що, зокрема, особи «молодіжного віку», які вчиняють вимагання, переважно, відносяться до так званого «ситуативного» типу. В їх соціально-психологічних якостях простежуються деякі позитивні властивості, пластичність ціннісних орієнтацій, а «поштовхом» до вчинення вимагання стають зовнішні чинники й, передусім, вплив інших членів групи, більш рішучих і наполегливих [147, с. 123].

В.С. Батиргарєєва, розробила типологію осіб, які вчиняють розбої. В основі її типологічної розробки перебуває комплексний критерій, що охоплює: «систему ціннісних орієнтацій»; «поведінку особи в минулому, що пов'язана з учиненням злочину»; «особливості умов формування й умов проживання до моменту вчинення злочину»; «особливості вчинення злочину та його маскування»; «зв'язок між винним й потерпілим». Відповідно виокремлює такі типи осіб, які вчиняють розбої: «деградовані» (маргіналізовані особистості); особи, які виявляють «внутрішню готовність» вчинити розбій; «заповз'яті»; «приховані»; «напружені»; «обачливі»; «ідейні» [27, с. 116-129].

Зважаючи на складне поєднання мотивів в межах корисливо-насильницької мотивації, у кримінологічній теорії виокремлюють типологію за критерієм, що охоплює «провідні мотиви корисливо-насильницької злочинної поведінки» та «морально-психологічні особливості». Відповідно розрізняють на такі типи осіб, які вчиняють розбої:

– «користолюбивий» – це особи, які вчиняють розбійні напади в основному заради грошей чи інших матеріальних благ. Змістом їх корисливого мотиву є нестримне бажання заволодіти майном жертви. Насильницьким діям відведена роль засобу забезпечення корисливої цілі;

– «самостверджуючий» – це особи, для яких провідним мотивом злочинної поведінки є фізичне та психічне пригнічення, приниження жертви шляхом вилучення у неї матеріальних цінностей. У такий спосіб злочинець на психологічному рівні знижує свій рівень тривожності, позбавляється почуття психологічної залежності та немов захищає свій соціальний і біологічний статус, набуває почуття безпеки, впевненості;

– «соціально-психологічний» – на відміну від так званого «самостверджуючого», мотивація самоствердження у представників даного типу спрямована на утвердження, визнання на рівні еталонної групи. Вчинення розбійного нападу розглядається як спосіб «включення» особи в групу;

– «імпульсивний» – характеризується тим, що мотиви, які є основою його злочинної поведінки, тісно пов'язані з ситуацією. Насильницькі дії відбуваються імпульсивно, а їх динамічному розвитку сприяють мотиви-стимули. Розбій, як правило, вчиняють у стані сп'яніння [70];

– «мстивий» – характеризується прагненням усунути психотравмуючу залежність. При цьому характер взаємин злочинця з жертвою відповідає типу «обтяжливо-надокучливе відсторонення»;

– «алкогольний» тип – це особи, які вчиняють розбої в цілях придбання засобів для вживання алкогольних напоїв. Цьому типу властиві такі риси, як імпульсивність, відчуженість, емоційна нестійкість. Спостерігається стан алкогольної депресії та постійного психічного й фізичного дискомфорту;

– «ігровий» – для цього типу особистості злочинця важливішим є не результат корисливо-насильницьких дій, а бажання відчувати ризик, проявити себе в екстремальній ситуації, у тому числі, щоб вразити оточення, викликати їх своєрідне захоплення, здивування тощо [296].

Ця типологія, як і переважна більшість аналогічних, має неоціненне значення для пізнання особливості корисливо-насильницького типу злочинця. Адаптуючи її до реалій сьогодення, зокрема у межах так званого «алкогольного типу», доцільно було б також згадати і про хворих на наркоманію, токсикоманію, «ігроманію», які вчиняють розбійні напади задля задоволення своїх хворобливих потреб. При цьому відповідним чином уточнити назву цього типу (наприклад, «хворобливо-залежні») й акцентувати увагу на хворобливих станах таких осіб, набутих у зв'язку асоціальним способом життя, що багато в чому пояснює корисливо-насильницьку злочинну поведінку таких осіб.

Ю.М. Антонян, В.М. Кудрявцев і В.Є. Емінов, реконструюючи типологічні особливості соціальних груп, до складу яких найчастіше входять особи

«молодіжного віку», виокремили такі типи особистості вимагача: «вимагач-школяр», «вимагач-студент», «побутовий вимагач», «вимагач-рекетир». Зокрема, «вимагач-студент» – меншою мірою ніж «вимагач-школяр» схильний до вчинення корисливо-насильницького злочину у складі групи. Психологічно сформований, тому не потребує додаткової психологічної підтримки однолітків чи їх схвалення. Мотив самоствердження набуває другорядного значення, поступаючись місцем корисливості, жадібності, споживацьким інтересам. Вчинення вимагання, зазвичай, виправдовується реальними чи надуманими борговими зобов'язаннями жертви. У «вимагачів-студентів» можуть спостерігатися як короткотривалі, так і довготривалі зв'язки з асоціальним середовищем. Попри це студенти, представники цього типу, рідко асоціюються зі «злісним» типом злочинця. Натомість, «вимагач-студент», як і «вимагач-школяр», переважно відносяться до «ситуативного» типу злочинця [14, с. 188-205].

Не вдаючись до подальшого наукового огляду різнопланових типологій особистості корисливо-насильницького злочинця, варто відзначити, що в цілому вони у різний спосіб ілюструють характер суспільної небезпеки осіб, які вчиняють різні види злочинів проти власності. Разом з тим, у межах типологічного підходу до кримінологічного вивчення особистості злочинця, вид учиненого злочину немає вирішального значення, хоча певною мірою й відображає особистісні якості злочинця. До прикладу, вчинення студентом ЗВО одного й того ж виду корисливо-насильницького злочину проти власності може детермінуватися різними психологічними особливостями та їх проявами у конкретних життєвих ситуаціях. Відповідно критерієм визначення типового в особистості корисливо-насильницького злочинця має стати не вид учиненого ним корисливо-насильницького злочину проти власності, а ступінь і міра особистісної десоціалізації. Це ознаки, що відображають зміст, характер, інтенсивність розвитку антисуспільної корисливо-насильницької спрямованості студента ЗВО.

У переліку найбільш плідних вітчизняних наукових розробок останніх років варто згадати Б.С Головкина, який ретельно дослідив специфіку корисливо-насильницької антисуспільної спрямованості крізь призму діалектичної єдності

свідомості та діяльності. Автор дійшов висновку, що під корисливо-наси́льницькою антисуспільною спрямованістю слід розуміти «... домінантну морально-психологічну властивість, яка визначає наси́льницьку зорієнтованість особистості на досягнення корисливих цілей» [80, с. 186]. Її специфічним змістом є суспільно небезпечне ставлення до власності та недоторканності психофізичного статусу суб'єкта власності [80, с. 186].

У контексті кримінологічної розробки типологічної моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-наси́льницький злочин проти власності, особливого значення набуває спосіб вирішення протиріччя, тобто застосування насильства з метою заволодіти чужим майном, набути право на чуже майно чи добитися вчинення дій майнового характеру, на які винний не має ні дійсного, ні уявного права. Вид, характер, інтенсивність насильства, ступінь готовності винного його застосувати багато в чому відображають внутрішній стан особистості студента ЗВО, його морально-психологічні якості, міру особистої десоціалізації. Як уточнюється в юридичній психології, міра десоціалізованості визначається сукупністю таких ознак: тяжкість і характер злочинних наслідків; вчинення злочину «вперше», «випадково», «повторно», «систематично», «неодноразово засудженим»; мотив; ціль; злочинні ситуація та привід; поведінка після вчинення злочину. Зокрема, спосіб учинення злочину вказує на показник інтенсивності антисоціальної спрямованості злочинця [106]. Таким чином, наси́льницький спосіб не лише формально, але й якісно вирізняє даний тип особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливий злочин проти власності.

Зважаючи на вище викладене, певний науково-практичний інтерес становить типологія особистості так званого «злочинця молодіжного віку» за критерієм «найістотніші риси, що пояснюють суб'єктивні чинники застосування насильства». Це такі типи: «збудливий», який прагне до лідерства; «некерований», що вирізняється безмежною імпульсивністю; «заповзятий», який вирізняється хворобливим честолюбством у поєднанні з емоційною вразливістю й злопам'ятством; «активний» – з помітно заниженим почуттям відповідальності й завищеною самооцінкою, якого приваблює ризик, бажання розваг і «гострих»

відчуттів; «демонстративний», для якого найбільше занепокоєння викликає залишитися непоміченим чи недооціненим оточенням, що спонукає до застосування насильства задля задоволення миттєвих потреб й бажань; «демонстративно-абсцесивний», який за своїми особистісними якостями посідає місце лідера молодіжних асоціальних груп; «безвладний (аморфний)», який легко піддається зовнішньому негативному впливу середовища та бере участь у групових злочинах зі страху бути покараними за так звану «неслухняність» [91, с. 111].

Підсумовуючи вище викладене, варто погодитися з тим, що типологічну характеристику злочинця доцільно здійснювати крізь призму чинників, що детермінують формування й подальший розвиток його особистості [3, с. 17]. Відтак, вбачається доцільність запропонувати типізацію особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, за комплексним критерієм, що включає: «співвідношення корислива ціль – актуальна потреба»; «рівень агресії»; «вид життєвої ситуації, що має кримінологічне значення» (Дод. Табл. Г.1).

Зокрема, життєва ситуація може бути різною за змістом і компонентним складом [188, с. 112-118]. У контексті типологічної розробки особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, акцентується увага на ситуації вчинення злочину, що має об'єктивний зміст. При цьому розрізняються такі її види: «криміногенна», що створюється суб'єктом злочину для полегшення реалізації злочинного наміру або така, що свідчить про наявність об'єктивних чинників, які сприяють чи полегшують реалізацію корисливо-насильницького злочинного наміру; «провокуюча», пов'язана з віктимною поведінкою потенційного потерпілого від корисливо-насильницького злочину; «кризова-інверсійна», коли суб'єкт злочину, внаслідок своєї безвідповідальної поведінки, необачливості та ін. стає жертвою втягнення у злочинну корисливо-насильницьку діяльність іншими особами; «нейтральна» – об'єктивний зміст якої жодним чином не впливає на виникнення чи полегшення реалізації корисливо-насильницького злочинного наміру.

Окрім цього, доцільно уточнити окремі кримінологічні положення щодо особливостей співвідношення корисливої цілі та актуальної потреби, як одного з критеріїв типологічної розробки:

– корислива ціль щодо злочинів проти власності, зазвичай, полягає у заволодінні чужим майном, правом на таке майно чи примушуванні вчинити дії майнового характеру, на які винний не має ні дійсного, ні уявного права (наприклад, забезпечувати проїзд у таксі до ЗВО, оплачувати проживання в студентському гуртожитку чи оренду квартири тощо);

– зважаючи на вікові особливості молодшої людини (характер проведення дозвілля, коло інтересів, зміст уподобань, бажань тощо), досягнення корисливої цілі не завжди свідчить про задоволення актуальної матеріальної потреби [122, с. 123]. Так, наприклад, насильницьке заволодіння студентом ЗВО престижними чужими речами чи значною сумою грошей може для нього означати як задоволення потреби у самоствердженні, підвищенні авторитету чи свого соціального статусу в референтній групі, здобуття прихильності подруги чи задоволення хворобливого інтересу до азартних ігор тощо;

– користь має агресивний характер, що – з одного боку може вказувати на крайню актуальність потреби, задоволення якої відбувається шляхом насильства; а з іншого – свідчити про значну десоціалізацію такої особистості, порівняно з тією, яка вчиняє ненасильницький корисливий злочин проти власності.

Отже, пропонується розрізняти такі типи особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності:

– «зухвалий» агресивно-корисливий тип: високий рівень агресії, що проявляється у повсякденному спілкуванні з однолітками у формі використання чи погрози використання грубої фізичної сили. Агресія може проявлятися безпосередньо на території ЗВО, передусім, у відносинах з одногрупниками. Демонстративні прояви агресії можуть супроводжуватися пошкодженням майна безпосередньо в навчальній аудиторії ЗВО. Намагаються агресивною поведінкою привернути до себе увагу інших студентів ЗВО й отримують моральне задоволення від того, що більшість одногрупників побоюються особистого

спілкування з ним. Переконані у тому, що саме груба фізична сила є засобом забезпечення й підтримки особистого авторитету, досягнення корисливої цілі. Упевненість у безкарності підсилюється неналежним контролем з боку адміністрації ЗВО за дисципліною студентів, у тому числі на території навчального закладу.

Досягнення корисливої цілі пов'язане з задоволенням актуальних потреб у самоствердженні, бажанням володіти «брендовими» речами, підтримувати розгульний спосіб життя, аморальне дозвілля поза навчальним процесом (вживання алкогольних напоїв, наркотиків, відвідування розважальних закладів тощо). Представники цього типу, зазвичай, не виявляють інтересу до опанування фахом, навчаються на контрактній основі; заняття відвідують в основному в період сесії чи підсумкової атестації. На території ЗВО можуть перебувати у стані сп'яніння. Попри намагання привернути до себе увагу інших студентів ЗВО, їх коло спілкування – це в основному особи старші за віком, котрі ведуть аморальний спосіб життя та/чи вчиняли злочини. Такі студенти ЗВО, як правило, є вихідцями з неблагополучних сімей, у тому числі тих, де родичі раніше притягувалися до кримінальної відповідальності. Дотримуються зразків кримінальної субкультури та пропагують її поширення в середовищі студентів ЗВО.

Їх особистість значною мірою деградована. Домінуючими рисами характеру є: зухвалість, емоційна нестійкість, нестриманість у спілкуванні, правовий нігілізм, не виключаються прояви психопатії в межах осудності, брутальність та ін. Корисливо-насильницький злочин проти власності, вчиняє як в умовах нейтральної ситуації, так і сам її моделюючи. Злочин, зазвичай, вчиняє у групі осіб до складу якої входять особи, які раніше вчиняли злочини. Бере активну участь у плануванні й реалізації корисливо-насильницького злочину проти власності;

– «ситуативний» агресивно-корисливий тип: агресія в характері особистості виражена на середньому рівні. Цей тип менш агресивний і менш зухвалий, ніж

попередній. На прийняття рішення вчинити злочин істотно впливає ситуація та, зокрема, провокуюча, пов'язана з віктимною поведінкою потерпілого.

У частині корисливих цілей та актуальних потреб типологічні характеристики збігаються з попереднім типом, за винятком вчинення корисливо-насильницького злочину задля «самоствердження», що в більшій мірі характерно для так званого «зухвалою» агресивно-корисливого типу;

– «нестійкий» агресивно-корисливий тип: агресія виражена мінімально. Вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності внаслідок потрапляння у проблемну життєву ситуацію, що оцінюється ним як кризова, а вчинення злочину – єдино можливий швидкий спосіб виходу з неї. Рішення вчинити корисливо-насильницький злочин проти власності приймається спонтанно, через упередженість й необ'єктивність особистої оцінки як ситуації, так і власної поведінки, а також через незнання правомірних шляхів її вирішення. Зважаючи на особистісні морально-психологічні характеристики, вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності представником цього типу певною мірою суперечить його загальній, в більшій мірі позитивній соціальній зорієнтованості. У корисливо-насильницькій поведінці цього типу вирішальна роль відводиться ситуації, що сприймається, як кризова й критична. На відміну від попереднього типу, де, зокрема, мала місце віктимна ситуація, що створювалася поведінкою потерпілого, у даному випадку має місце конфліктна ситуація, спровокована необачливою поведінкою суб'єкта злочину (відсутність самокритичності, низький рівень самодисципліни, безвідповідальність, морально-психологічна нестійкість характеру, легковажність, соціальна невідповідність до самостійного життя та ін.). В окремих випадках така поведінка студента ЗВО може розглядатися, як недолік виховання, пов'язаний з гіперопікою батьків. Дуже часто таких студентів ЗВО втягують у корисливо-насильницьку злочинну діяльність такими засобами: а) шантаж, що проявляється у погрозі розголосити відомості, які студент не бажає нікому повідомляти, й зокрема батькам; б) потрапляння у боргову залежність, що виникає у зв'язку з відвідування

розважальних закладів, придбанням вартісних речей чи прийняттям подарунків від сторонніх осіб.

Представники цього типу вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності лише за умови, що така ситуація набуває пікового розвитку, й інші засоби, на його особисте переконання – не дієві.

Зазвичай – це студенти ЗВО, які приїхали на навчання у мегаполіс з невеликих містечок і сіл та прагнуть «кращого життя», ніж те, яке їх оточувало у звичному середовищі. Через нестійкість характеру, брак соціального досвіду, втрату психоемоційних зв'язків з близькими та рідними такі студенти легко піддаються негативному впливу несприятливого оточення. Відтак, поступово відбувається переоцінка життєвих цінностей, й, зокрема ті зразки поведінки, які нещодавно засуджувалися як аморальні, починають сприйматись за норму поведінки, а часом схвалюватися й запозичуватися. Студенти ЗВО, що відносяться до даного типу, зазвичай, походять з соціально благополучних родин, з середнім рівнем достатку. Однак після вступу до вишу та зміни звичного місця проживання, їх емоційні зв'язки з рідними послабшали й останні не мають істотного впливу на їх поведінку. Для цього типу корислива ціль відповідає актуальній потребі у матеріальних ресурсах для розваг;

– «занедбаний» агресивно-корисливий тип – позбавлений мінімально необхідних психоемоційних зв'язків і, передусім, з близькими родичами. Такі студенти ЗВО, зазвичай, походять з родин заробітчан, систематично отримують кошти від батьків (одного з них), які їм надсилаються для забезпечення витрат, пов'язаних навчанням, організацією побуту й змістовного дозвілля. Зазвичай, проживають поза межами студентських містечок, винаймаючи житло чи мають власне, придбане на кошти батьків. Однак в більшості випадків відповідні грошові кошти не витрачаються з користю для їх фізичного, морального, психологічного та професійного становлення. Будучи дезорієнтованими у соціальних перспективах, все більше втрачають інтерес до знань. На відміну від попереднього типу, які прагнули відсторонитися від своїх близьких, бути незалежними від їх впливу, а часом й відсторонитися від того звичного стилю

життя родини; представники цього типу прагнуть до емоційної близькості зі своїми рідними та близькими. Однак, не одержуючи її впродовж тривалого часу, шукають інші способи емоційно-психологічної розрядки й, зокрема, відвідуючи розважальні заклади, вживаючи алкоголь, а часом і наркотики. Наявність матеріальних коштів за умови відсутності турботи й любові ближнього спонукає їх до марного витрачання на сумнівні розваги. Врешті-решт тих коштів стає недостатньо для задоволення прогресуючих десоціалізуючих потреб, й такі особи стають на злочинний шлях, приєднуються до злочинних груп корисливо-насильницької спрямованості [41, с. 31-32].

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що на відміну від інших типологій, що розроблені у кримінології до цього часу, в основі запропонованої перебуває комплексний критерій, що інтегрує суб'єктивні та об'єктивні чинники, пов'язані з особливостями вчиненням студентом ЗВО корисливо-насильницького злочину проти власності. Розроблена типологічна модель особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, може бути використання для удосконалення планування заходів індивідуально-профілактичної діяльності.

2.3 Кримінологічна модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності

У кримінології особистість злочинця – це, передусім, динамічний стан особи, що визначається сукупністю численних негативних факторів зовнішніх і внутрішніх, біологічних, психологічних і соціальних, які відображають можливість використання кримінальних засобів задля досягнення цілей і задоволення особистісних нагальних потреб [142, с. 114]. Невід'ємним етапом кримінологічного пізнання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є дослідження процесу формування його криміногенних якостей, властивостей, ціннісних орієнтацій, проявів поведінки. Згідно з детерміністичним підходом, особистість злочинця, у тому числі студента

ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, має досліджуватися як продукт суспільства, специфічне уособлення конкретних соціально-історичних умов і соціальних практик, а також, як носій причин вчинення злочинів [229, с. 37; 38, с. 102-105]. Людина є соціальним суб'єктом, а особистість – її соціогенною складовою [282, с. 74]. Отже, особистість студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, як модель кримінологічного аналізу, акумулює певні негативні соціальні впливи, яких зазнає молода людина в процесі соціалізації.

Детермінанти особистості – системної будови: зовнішні та внутрішні чинники, загальні і спеціальні передумови, опосередковуючі ланки тощо. Елементи біологічної підструктури особистості виступають умовами соціальної детермінації. Основою внутрішніх детермінант є індивідуальні властивості, питома вага яких змінюється залежно від адекватності зовнішніх впливів, ступеня соціалізованості, індивідуалізованості особистості. Натомість зовнішні детермінанти – це соціальна інформація у вигляді системи цінностей, що транслюються інститутами соціалізації [201, с. 9].

Переважна більшість науковців схиляються до того, що саме діяльність, є тією динамічною системою взаємодії суб'єкта з об'єктивною дійсністю, що визначає формування особистості [299]. Л.А. Нікіфорова, сучасна дослідниця феномену особистості, вбачає сутність людини у її смислоутворюючій діяльності [201, с. 9].

Отже, теоретичне підґрунтя кримінологічного вивчення формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, становлять сучасні філософські концепції й, передусім, щодо взаємодії особистості й суспільства та його інституцій. Найбільш продуктивним, для вирішення завдань у рамках цього підрозділу дисертації видається підхід, який сконцентровано навколо діяльнісного модусу особистості як суб'єкта, що розвивається [201, с. 9,10]. Кримінологічний аналіз формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, буде спиратися, зокрема, на такі концептуальні філософські положення: 1) людина є біосоціальною істотою,

де біологічне і соціальне взаємно детерміновані при домінуючій ролі останнього; 2) особистість є системним утворенням, зі своєю внутрішньою структурою (С. Рубінштейн, Г. Олпорт, Б. Ананьєв, А. Леонтьєв, В. Сержантов, Г. Гребеньков та ін.); 3) розвиток особистості – це процес закономірних змін її внутрішніх станів; 4) розвиток особистості проявляється шляхом якісних змін у її внутрішній структурі, а також через закономірності її розвитку та закони переходу від одного стану до іншого; 5) особистість, що розвивається, взаємодіє з ієрархічним зовнішнім соціальним середовищем; 6) характер зв'язку особистої й середовища – різноплановий.

Завдяки генетично детермінованій здатності до універсалізму, засвоєнню соціальної програми, особистість постає як відкрита соціальна система [99, с. 179-180], що інформативно взаємодіє з іншою системою – системою «зовнішнього соціального середовища». Формування особистості відбувається завдяки комунікації людини (особи) з іншими особами, спільнотами, соціальними інститутами, соціальними групами тощо.

За ступенем організованості, рівнем та інтенсивністю комунікації соціальні групи поділяються на такі види:

– великі соціальні групи, як кількісно необмежена й якісно неоднорідна спільнота людей, у рамках якої формуються загальні культурні цінності, ідеологія, традиції. Соціальний зв'язок забезпечується засобами масової інформації;

– середні соціальні групи, які на відміну від великих відрізняються територіальною локалізацією та можливістю безпосереднього спілкування;

– малі соціальні групи – це групи безпосередньої комунікації індивідів, об'єднаних спільними інтересами, цілями, нормами групової поведінки. Такі групи зазвичай мають визначений кількісний склад, структурну організацію, соціально-психологічний механізм життєдіяльності, групову динаміку [105].

В.Е. Емінов, Ю.М. Антонян розглядають формування особистості злочинця як процес засвоєння та закріплення особою антисупільних поглядів, уявлень, відношень до оточення та до себе особисто [294, с. 110]. У процесі формування

особистості відбувається становлення ціннісних орієнтацій, нахилів, домінуючих мотивів поведінки, особливості сприйняття соціальних норм, ролей тощо.

У словнику кримінологічних термінів механізм формування особистості злочинця визначається як спосіб взаємодії властивостей особистості та елементів зовнішнього середовища, в результаті чого виникають негативні зміни особистості, що мають кримінально-правове значення [95, с. 26].

Діяльність людини є необхідною умовою виникнення та розвитку соціального середовища особистості [13, с. 13]. Змістове наповнення процесу формування особистості визначається навколишньою дійсністю, соціальним середовищем [19, с. 33]. Соціальне середовище є тим об'єктивним фактором, що визначає життєві настанови, зміст потреб та інтересів, ціннісних орієнтацій, особистісну спрямованість, мотивацію, а також характер поведінки, у тому числі корисливо-насильницької проти власності, яку допускають студенти ЗВО. До прикладу, В.В. Ягупов визначає соціальне середовище, як сукупність суспільних, матеріальних та духовних умов, факторів, відносин тощо, в яких перебуває та розвивається особистість. Це у різний спосіб впливає на її свідомість, поведінку та діяльність [299].

У рамках цього підрозділу поняттям «соціальне середовище» охоплюється увесь комплекс економічних, політичних, соціальних, духовних та інших чинників, відносин, а також соціальних об'єднань, які стихійно чи цілеспрямовано, прямо чи опосередковано впливають на особистість студента ЗВО, що надалі визначає ймовірність вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності. Соціальне середовище характеризується низкою особливостей, які визначаються: а) рівнем і характером можливостей самоактуалізації та самореалізації, а також прояву індивідуальних здібностей і творчого потенціалу особистості; б) забезпеченням єдності й цілісності складових елементів (соціальних відносин, соціальних сфер); в) співмірністю розвитку різних елементів і сфер соціального середовища [299]. Таким чином, виникнення ускладнень, перешкод на шляху до реалізації можливостей, й, передусім, щодо самореалізації студента ЗВО, а також наявність дисбалансу розвитку соціальних

сфер, які мають належним чином забезпечувати становлення студентської молоді в сучасних умовах, дисгармонія, посилення негативних явищ у найближчому соціальному оточенні студентів (пияцтво, агресія, витіснення духовних потреб матеріальними тощо) – це ті явища та процеси соціального середовища, що на різних рівнях дезорганізують формування особистості студента ЗВО, і врешті-решт актуалізують імовірність вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності.

Отже, соціальне середовище – це зовнішня система, яка невід’ємно пов’язана з особистістю студента ЗВО та визначає можливість вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності. Соціальне середовище структуроване за рівнями, а його компонентний склад залежить від інтенсивності взаємодії особи з тими чи іншими об’єктами соціальної дійсності.

Адже, як справедливо відзначив польський соціолог Ян Щепальський, «... поняттю соціального середовища завжди притаманна відносність. Система предметів стає середовищем лише по відношенню до певної особи чи групи... Ідентичні оточуючі системи можуть бути різними середовищами для двох різних організмів» [293, с. 121]. Окрім цього, соціальне середовище особистості злочинця залежить, зокрема, і від його соціальної ролі та соціальної позиції [293, с. 11].

Так, зокрема, А.В. Мудрик, досліджуючи фактори впливу на формування особистості, виокремлює такі рівні соціального середовища: макрорівень (космос, планета, етнос, суспільство, держава); мезорівень (місто, село, місцевість, регіон, засоби масової інформації, належність до певної субкультури); мікрорівень (сім’я, друзі, ЗВО, студенти-одногрупники, ровесники, приватні державні організації тощо) [248, с. 41].

С.Ф. Денисов зовнішні чинники, що впливають на формування особистості злочинця молодіжного віку, розподіляє таким чином:

- макросередовище, що визначається політичною, соціально-економічною та культурологічною сферами суспільного буття;
- мезосередовище (сфера освіти, сім’ї, організації праці та дозвілля молоді);

– мікросередовище (сім'я, неформальні групи антисуспільного спрямування тощо) [91, с. 103-159].

Загальноприйнято розглядати процес формування особистості, як соціалізацію [13, с. 23], тобто «... входження особи в соціальне середовище, пристосування до неї, засвоєння певних соціальних ролей та функцій» [210, с. 123-124]. Однак, як слушно зауважує Н.В. Андрєєнкова, процес формування особистості є ширшим, ніж процес її соціалізації, адже останній не включає психологічних аспектів [13, с. 23].

Б.С. Волков у формуванні особистості злочинця надає перевагу складній взаємодії його фізичних та духовних властивостей, з одного боку, й виховання – з іншого [67, с. 85-86].

Б.М. Головкін, структуруючи чинники зовнішнього середовища, що визначають формування особистості корисливо-насильницького злочинця, наголошує на тому, що криміногенні елементи суспільної свідомості та психології певної частини молоді, орієнтованої на збагачення насильницьким шляхом, формуються під впливом недоліків і суперечностей у суспільно-політичній, соціально-економічній, соціокультурній, морально-психологічній, організаційно-управлінській, побутово-дозвільній та спортивно-оздоровчій сферах суспільного буття. Натомість комплекс мікросередовищних чинників сприяє мотиваційному розгортанню корисливої спрямованості особистості та готовності до втілення насильницьких форм поведінки [80, с. 382-383].

В контексті кримінологічної моделі формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, пропонується «зовнішнє середовище» диференціювати за такими рівнями:

– макросередовище – це зовнішнє середовище опосередкованої дії (соціум), а його компонентний склад представлено соціальними інституціями, що є важливими для самоорганізації особистості студента ЗВО (передусім, політична, економічна, освітньо-педагогічна, культурницька, родинна сфери життєдіяльності);

– мікросередовище – це зовнішнє середовище прямої дії, безпосереднє соціальне середовище особи, що формується з найближчого соціально-побутового оточення та, зокрема студента ЗВО (родина, навчальний колектив, неформальна група за місцем проживання, характером проведення дозвілля тощо).

Отже, вплив зовнішнього соціального середовища на формування особистості, й зокрема студента ЗВО, не є однобічним, оскільки відбувається крізь призму мікросередовища. Безпосереднє соціальне середовище (мікросередовище) – це сполучна ланка між особистістю та суспільством. Мікросередовище особи злочинця можуть складати окремі особи, численні сфери буття, різні соціальні групи тощо. З-поміж численних компонентів мікросередовища кримінологічне значення мають лише ті, які впливають на формування антисуспільної спрямованості студента ЗВО та визначають його готовність вчинити корисливо-насильницький злочин проти власності.

Безпосередній десоціалізуючий вплив на формування особистості може проявлятися у відвертій демонстрації соціальною групою зразків злочинної поведінки, антисуспільної ціннісної орієнтації, й зокрема корисливо-насильницької, упевненості в дієвості антисуспільних норм, цінностей, групових приписів, зовнішніх поведінкових регуляторів тощо. Опосередкована десоціалізація, зазвичай, проявляється у відчуженні особи від інститутів соціалізації, найнеобхідніших на даному етапі розвитку особистості, а також у несприйнятті базових норм і цінностей референтної групи, до якої особа відноситься (до прикладу, «студентство»). При цьому система зовнішнього регулювання такою особою як слід не засвоюється, а також не стає особистим внутрішнім переконанням [31, с. 62].

За результатами дослідження А.І. Році доведено, що формування особистості молодого злочинця, криється у недоліках родинного спілкування, організації освітнього процесу, неналежній організації дозвілля, знеціненні ставлення до чесної праці як соціальної цінності тощо. При цьому хаотичність, несформованість власної системи поглядів на життєві цінності; підвищена емоційна залежність від схвалення з боку друзів, одногрупників; критичність

суджень і нездатність аналітично підходити до оцінки власних вчинків і вчинків інших настає не автоматично, а при виникненні соціальних конфліктів, що розвиваються у сім'ї, навчальному колективі, ЗВО, серед друзів, в інших ситуаціях, що є кризові для молодого людини, у тому числі студента ЗВО [233, с. 26-30; 75].

Отже, соціальне середовище студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, є структурованим. Його невід'ємною складовою є конкретне освітньо-виховне середовище студента ЗВО. Його безпосередній вплив на студента проявляється в площині організації навчально-виховного процесу в ЗВО. При цьому, варто розрізняти два види чинників, які впливають на формування в особистості студента ЗВО корисливо-насильницької мотивації вчинення злочинів проти власності, а саме: 1 – суспільні (академічна група студентів, освітній процес, соціальне середовище певного регіону, де розміщений ЗВО тощо); 2 – матеріально-фізичні та психологічні (матеріально-побутові умови життєдіяльності студентів у ЗВО, морально-психологічний клімат у студентському колективі тощо).

Соціальне середовище є невід'ємною частиною складного процесу формування особистості студента ЗВО з агресивно-корисливою кримінальною мотивацією. Це зовнішня по відношенню до особистості студента ЗВО система, що має структурований характер, розподіляється на макро- та мікрорівні, визначається зв'язками та відносинами між елементами.

Запропонована модель зовнішнього середовища так званої «прямої» та «опосередкованої» дії на формування особистості студента ЗВО має важливе практичне значення. Отримані теоретичні уявлення, сприятимуть розробці комплексних підходів щодо нейтралізації десоціалізуючих впливів на особу на рівні мікросередовища (аморальна сім'я, асоціально орієнтована група і т.д.). Заходи усунення криміногенних впливів на рівні мікросередовища, що негативно впливають на формування особистості, у тому числі студента ЗВО, значною мірою будуть підсилені, за умови формування належного освітньо-виховного середовища. Останнє має сприйматися студентом ЗВО, як бажаний осередок

спілкування, що в повній мірі буде відповідати соціальному призначенню ЗВО як провідного інституту соціалізації студентської молоді.

Кримінологічна модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності – це складне системне утворення динамічного характеру. Її центральною ланкою є кримінологічна модель студента ЗВО, що розвивається у десоціалізуючому напрямку. У цій кримінологічній моделі акцентується увага не на її елементно-структурному складі, а на здатності до перетворення та змін, у зв'язку з набуттям особистістю студента ЗВО агресивно-корисливої кримінальної мотивації. Отже, модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, – це динамічна модель системного аналізу особистості злочинця, що ілюструє шляхи небезпечних змін в особистості студента ЗВО у зв'язку з набуттям особистістю нової якості – так званої «особистості зі сформованою агресивно-корисливою мотивацією» (Дод. Схема Г.2). Отже – це динамічна модель взаємодії студента ЗВО з середовищем безпосередньої дії (навчальний колектив, неформальні молодіжні групи, родина тощо) в результаті чого виникають негативні зміни в початковому стані його особистості, що визначають специфіку мотивації вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності.

У кримінологічному дослідженні студент ЗВО, як динамічна цілісність, наділена усіма ознаками системності:

– цілісність, що передбачає домінування внутрішніх взаємозв'язків і взаємодії над зв'язками зовнішнього середовища та забезпечує можливість такій системі самостійно приймати рішення;

– особистість студента ЗВО як відкрита біосоціальна система, що забезпечує можливість її інформативного й ресурсного обміну з зовнішніми по відношенню до неї системами й, передусім з системою зовнішнього середовища;

– ієрархічність – що, в контексті запропонованої у цьому підрозділі дисертації моделі формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, означає первинність, пріоритетність,

домінування системи «особистість студента ЗВО» над іншою системою – «зовнішнім середовищем». Система «зовнішнє середовище» буде використана головним чином для повноти аналізу основної системи, як контекст розгляду проблеми формування особистості студента ЗВО з агресивно-корисливою кримінальною мотивацією;

– гетеростатичність – означає, що системна модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, може змінюватися, розвиватися, зокрема, завдяки взаємодії її складових підсистем систем. Відтак, залежно від того який вплив на свідомість особистості студента ЗВО буде переважати (соціально-позитивний чи соціально-негативний), у такому напрямку буде розвиватися ця особистість й відповідного характеру набуде її поведінка – правослухняна чи злочинна, й зокрема корисливо-насильницька проти власності.

Особистість студента ЗВО, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності – це особлива динамічна цілісність, що відкрита для взаємодії з зовнішнім середовищем і придатна до відображення й перетворення [215, с. 34].

Отже, у даному дослідженні буде застосовуватися методологія системного пізнання формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, що має на меті представити «.. взаємодію «особистість-соціальне середовище, вказавши на її спряження з відповідними матеріальними та інформаційно-ідеальними цінностями зовнішнього середовища» [282, с. 123].

У системному аналізі динамічні моделі ґрунтуються на переході системи з одного стану в інший [246, с. 88]. Отже, варто зауважити, що людина не народжується злочинцем, а вчиняє злочин в результаті несприятливого морально-психологічного формування її особистості. З іншого боку, вчинення злочину, зокрема корисливо-насильницького проти власності студентом ЗВО, зазвичай, не є випадковістю чи якимось спонтанним явищем. До певного часу особа порушує норми моралі, правила співжиття, вчиняє дрібні правопорушення та ін., що

посилює деструктивні явища в розвитку її особистості. В результаті неналежної взаємодії з соціумом деформуються ціннісні орієнтації, спостерігається негативна переоцінка ідеалів, життєвих цілей тощо. Цей деструктивний процес триває до того часу, поки набуде критичної маси, що якісно спотворить особистість й переведе її у нову якість – «особу злочинця», соціогенною складовою якою є «особистість злочинця».

У контексті кримінологічної моделі формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, ядро кримінологічної системи «особистість студента ЗВО» становить агресивно-корислива кримінальна мотивація, як процес внутрішньої суб'єктивної детермінації злочинної поведінки. У цьому випадку термін «мотивація» використовується у широкому значенні, як синонім поняття мотиваційної сфери (потреби, ціннісні орієнтації, ідеали, мотив тощо), процес безперервного взаємного впливу суб'єкта дій та зовнішнього середовища (ситуації) в результаті чого формується можливість вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності) [234, с. 122]. У цьому зв'язку також підтримується позиція В.В. Романова, який стверджує, що процес формування мотиваційної сфери тісно пов'язаний з формуванням особисті в цілому [231, с. 221].

Модель «зовнішнього середовища студента ЗВО» є невід'ємною важливою складовою кримінологічного аналізу формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. У системному аналізі модель зовнішнього середовища, у тому числі в нашому дослідженні щодо студента ЗВО, складається з двох моделей:

– модель середовища опосередкованої дії (макросередовище) – це система (зовнішнє середовище) з якою основна система безпосередньо не взаємодіє, але через існуючі зв'язки впливає на функціонування основної системи;

– модель середовища прямої дії (мікросередовище) – це система (зовнішнє середовище), з якою безпосередньо взаємодіє основна система.

У кримінологічній моделі «формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності» поняттям «зовнішнє

середовище особи» охоплюється лише та частина об'єктивної дійсності на макро- та мікрорівнях, з якою студент ЗВО найбільш тісно взаємодіє та, зокрема, їх дисоціалізуючі компоненти. При цьому вплив на особистість студента ЗВО на макрорівні відбувається опосередковано мікрорівнем. Слід погодитися з твердженням В.Є. Емінова та Ю.М. Антоняна, які відзначають, що особистість злочинця формується в таких основних сферах життєдіяльності, як сім'я, школа, навчальний і трудовий колективи, неформальні групи [294, с. 111]. Особливістю зовнішнього середовища формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є наявність конкретного освітньо-виховного середовища. До його специфічних «агентів впливу» на особистість студента ЗВО, передусім, відносяться: первинні викладацькі колективи; освітньо-педагогічний процес ЗВО; усталені традиції ЗВО; регіональне соціальне середовище, де розташований ЗВО; матеріально-побутові умови життєдіяльності студентів ЗВО; соціальне забезпечення науково-педагогічних працівників; морально-психологічний клімат в академічній групі студента ЗВО і тощо.

Для вивчення динаміки систем використовують множини вхідних та вихідних процесів [207, с. 88]. У запропонованій моделі так звані «вхідні»/«вихідні» процеси – це інформаційні потоки, що забезпечують комунікацію біосоціальної системи «особистість студента ЗВО» з зовнішньою системою по відношенню до даної, тобто системою «зовнішнє середовище студента ЗВО» та представлена на макро- та мікрорівнях. На відповідній схемі вхідні/вихідні процеси зображені стрілками.

Отже, модель формування особистості злочинця у нашій дисертації – це динамічна модель взаємодії студента ЗВО, зокрема, з середовищем безпосередньої дії (навчальний колектив, неформальні молодіжні групи, родина тощо) в результаті чого виникають негативні зміни в його особистості, що мотивують вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності. В процесі негативних зовнішніх впливів в особистості студента ЗВО, відбувається накопичення криміногенних властивостей, що в кінцевому підсумку призводить

до формування нової якості в його особистості – агресивно-корисливої кримінальної мотивації.

З метою забезпечення кращої наукової інтерпретації, поза рамками запропонованої кримінологічної моделі «формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності» виведено конструкцію «корисливо-насильницький злочин проти власності». Роль останньої – винятково ілюстративна. Доцільність такого підходу обґрунтовується лише тим, що корисливо-насильницький злочин проти власності – це наслідок реалізації криміногенних якостей і властивостей особистості студента ЗВО, що взаємодіє з зовнішніми ситуативними факторами.

Підсумовуючи викладе варто відзначити, що розроблена кримінологічна модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності (Дод. Схема Г.2), має практичне значення для розробки більш досконалих, системних заходів запобігання у даному напрямку кримінологічного протидії злочинам. Передусім – це заходи запобігання десоціалізуючим впливам мікросередовища на формування особистості студента ЗВО з метою запобігання вчиненню ним корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

За формою викладу розроблена модель має на меті продемонструвати складність механізму комунікативної взаємодії біосоціальної системи «особистість студента ЗВО» з її зовнішнім оточенням, й передусім, десоціалізуючого характеру, що призводить до розвитку агресивно-корисливої злочинної мотивації. Окрім цього, запропонована модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, надалі може бути використана для удосконалення моделювання механізму корисливо-насильницької злочинної поведінки щодо цієї категорії молоді.

Висновки до розділу 2

Антисуспільна корисливо-насильницька спрямованість – це основна системно-структурна властивість, що виконує інтегративну функцію структурної

моделі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин, визначає її цілісність, забезпечує самоорганізацію, саморегуляцію та взаємодію з зовнішнім соціальним середовищем.

Особливістю антисуспільної корисливо-насильницької спрямованості студента ЗВО, є її нестійкість та суперечливість.

Характерною соціально-психологічною рисою кримінологічного портрета студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є завищена самооцінка, що сприяє імпульсивній поведінці та не очікуваним проявам агресії, й зокрема корисливої. Низький рівень самоконтролю, самодисципліни, відверте ігнорування норм моралі та права, зневага до громадської думки та протиставлення себе студентському колективу може набувати форм хизування особистими аморальними якостями.

Матеріальні потреби перебувають у гіпертрофованому стані у поєднанні з агресивністю та озлобленістю.

За комплексним критерієм «корислива ціль – актуальна потреба; рівень агресивності; вид життєвої ситуації, що має кримінологічне значення», доцільно розрізняти такі агресивно-корисливі типи студентів ЗВО, які вчиняють злочини проти власності: «зухвалий»; «ситуативний»; «нестійкий»; «занедбаний».

Формування особистості студента, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності – це процес засвоєння та закріплення особистістю антисуспільних поглядів, уявлень, ціннісних орієнтацій щодо недоторканості чужої власності й фізичної недоторканості суб'єкта такої власності, що знаходить своє специфічне втілення в агресивно-корисливій мотивації.

Безпосереднє соціальне середовище (мікросередовище) – це сполучна ланка між особистістю та суспільством, а його десоціалізуючий вплив призводить до формування агресивно-корисливої мотивації.

Модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, може бути використана для удосконалення кримінологічного моделювання механізму корисливо-насильницького злочинного прояву.

РОЗДІЛ 3

РЕАЛІЗАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КРИМІНОЛОГІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗВО В ЦІЛЯХ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

3.1 Загальносоціальні засади реалізації кримінологічної моделі особистості студента ЗВО в системі запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності

Кримінологічне моделювання студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, значною мірою підпорядковане удосконаленню практики запобігання їх вчиненню, зокрема, цією категорією молоді. Кожна з розроблених у цій дисертації кримінологічних моделей має широку сферу практичного застосування. Так, зокрема, у моделі формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, наголошується на тому, що негативні зміни в мотиваційній сфері особистості відбуваються під впливом несприятливих чинників зовнішнього середовища на макро- та мікрорівнях. При цьому результативність їх нейтралізації багато в чому залежить від ефективності формування соціальних засад життєдіяльності суспільства в цілому.

Модернізація суспільних відносин супроводжується динамічною перебудовою соціальних зв'язків, що відповідним чином впливає на увесь складний механізм запобігання злочинам. За функціональною спрямованістю запобігання злочинам у своєрідний спосіб упорядковує поведінку особи та має на меті недопущення вчинення нею злочинів. Зокрема В.Б. Головкін, вважає надважливим на суспільному рівні: а) обмежити дію негативних явищ і процесів, що продукують криміногенні деформації суспільної свідомості щодо збагачення насильницьким шляхом і негативно впливають на молодіжне середовище; б) послабити протистояння молоді чинному правопорядку, системі суспільних

цінностей, що призведе до уповільнення темпів криміналізації в цьому середовищі; б) забезпечити захист потенційних потерпілих, які можуть стати жертвами корисливо-насильницьких злочинів проти власності [80, с. 162].

Отже, запобігання злочинам постає, як один з важливіших соціальних регуляторів суспільних відносин, а відтак, набуває важливого соціального значення.

Соціальна спрямованість діяльності щодо запобігання злочинам, у тому числі корисливо-насильницьким проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, продиктована суспільними запитами на цей вид юридичної практики. Це висуває нагальну потребу у дослідженні запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, у загальносоціальній площині.

В умовах подальшого розвитку демократії запобігання злочинам визнається не лише пріоритетним напрямом сучасної кримінальної політики, але й набуває ролі важливого соціального регулятора суспільних відносин. Зважаючи на це, зокрема О.М. Бандурка та О.М. Литвинов розкривають загальносоціальний зміст мети протидії злочинності «... як комплексне забезпечення безпеки об'єктів, що охороняються, шляхом встановлення ефективного соціального контролю над злочинністю» [24, с. 56].

Разом з тим запобігання злочинам, у тому числі корисливо-насильницьким проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, не доцільно зводити у ранг виключно соціальної проблематики. Зважаючи на спрямованість запобіжної діяльності, що передбачає недопущення порушень не лише правил поведінки, умов співжиття, моральних приписів т. ін., але й правових, в тому числі кримінально-правових норм, її соціальний аспект доцільно розглядати в дещо іншій площині. Як справедливо стверджує Г.А. Аванесов, запобігання злочинам – це особливий вий юридичної практики, що є ефективним лише за умови створення належного соціального підґрунтя для її реалізації [4, с. 361].

Загальносоціальне запобігання, як підсистема запобігання злочинам, охоплює масштабні, довготривалі види соціальної діяльності та заходи її

реалізації, що спрямовані на досягнення найважливіших суспільних цілей [107, с. 74]. В умовах розбудови соціальної правової держави та громадянського суспільства до цілей загальносоціального запобігання злочинам, передусім, варто віднести проведення соціальної політики в державі, що полягає у ставленні до людини, як найвищої соціальної цінності. Задля цього доцільно розвивати ринок праці, передусім, для молоді; ефективно розбудовувати систему охорони здоров'я, соціального забезпечення, сприяти підтримці малозабезпечених верств населення, знижувати рівень агресії та конфліктності у суспільстві тощо. Зважаючи на це, як справедливо зауважує О.О. Білоусова, перед державними органами у напрямку подальшої реалізації плану державотворення постає низка завдань, а саме:

- мінімізувати поляризацію суспільства й стимулювати зростання середнього прошарку населення;
- спрямовувати інтереси різних соціальних верств, що відрізняються майновим становищем, до взаємоприйняттого соціального компромісу;
- свідомо і цілеспрямовано регулювати економічні, політичні, національні, екологічні, соціальні, демографічні та інші відносини в цілях формування стабільної системи життєзабезпечення суспільства в цілому та окремого його члена;
- орієнтувати законодавство на захист інтересів, прав і свобод людини, на задоволення її життєвих потреб;
- виключити ідеологічну конфронтацію і т.д. [33, с. 103-104].

Все це сприятиме не лише досягненню загальнонародного консенсусу, мінімізує різного роду соціальні протиріччя, консолідує суспільство, але сформує надійний фундамент для того, щоб, з одного боку, знизити злочинну активність певної категорії осіб; а з іншого – забезпечити підґрунтя для ефективної реалізації спеціально-кримінологічного запобігання злочинним проявам, у тому числі проти власності із застосуванням насильства, що вчиняються студентами ЗВО.

Система запобігання злочинам проти власності, у тому числі із застосуванням насильства, спирається на загальносоціальні засади, що мають

забезпечити необхідний рівень добробуту, культури, виховання та навчання осіб. Це комплекс заходів, які, зокрема: а) діють у співвідношенні з соціальною, економічною, виховною, кримінально-правовою політикою держави, що реалізується через низку цільових програм надання матеріальної та іншої допомоги сім'ям і дітям, недопущення вчинення правопорушень; б) мають самостійну законодавчу базу – комплекс правових актів, що регулюють питання створення оптимальних умов життя, виховання, захисту прав та інтересів осіб, нейтралізації негативного впливу на них, запобігання безпритульності, аморальним виявам та ін.; в) забезпечують діяльність суб'єктів запобігання злочинам, що спирається на відповідну інформаційно-аналітичну базу, а також забезпечується бюджетним фінансуванням [223, с. 321].

Про аналогічний зміст загальносоціальних завдань запобігання злочинам йдеться й в інших кримінологічних джерелах. Зокрема, уточнюється, що за характером діяльності держави в цілому та її органів, громадських організацій і уповноважених осіб, загальносоціальне запобігання злочинам спрямоване на підвищення життєвого рівня населення, розвиток економіки держави, удосконалення соціальної сфери, поліпшення морально-психологічного клімату в суспільстві тощо [261, с. 31,32]. Це широкий спектр економічних, соціальних, політичних, виховних, культурологічних, правових та інших заходів, які в цілому покращують якість життя у суспільстві (створення нових робочих місць, належних умов для підприємницької ініціативи; забезпечення подальшого переходу від дозвільно-розпорядчих функцій органів державного управління до контрольних [280, с. 77-81]; підвищення платоспроможності населення; стабілізація економічної та податкової політики; зменшення дефіциту бюджету, підтримка стабільності рівноваги державних і приватних інтересів в економіці, підтримка у суспільстві культури, моральності та зміцнення законності тощо [24, с. 46-47]).

Як слушно узагальнює С.В. Якімова, до ознак, що вирізняють загальносоціальне запобігання з-поміж інших видів запобігання злочинам, передусім, варто віднести:

– спрямованість заходів на удосконалення суспільних відносин у цілому. Такі заходи безпосередньо не націлені на виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, однак опосередковано створюють передумови для зниження криміногенного потенціалу суспільства;

– заходи мають всеохоплюючий і різнобічний характер та реалізуються у важливіших напрямках соціального розвитку держави;

– заходи, як правило, розробляються без урахування кримінологічної інформації й, зокрема про кримінальні правопорушення осіб, які їх вчинили;

– заходи здійснюються тими суб'єктами, до переліку функціональних обов'язків яких не відноситься діяльність, спрямована на протидію злочинним проявам;

– заходи містяться у державних програмах і планах щодо соціально-економічного розвитку держави чи окремої адміністративно-територіальної одиниці. Їх реалізація пов'язана довгостроковою перспективою та стосується найбільш значущих видів життєдіяльності суспільства в конкретних умовах [107, с. 85-95 ; 301, с. 167].

Загальносоціальні заходи запобігання злочинам можуть бути різного спрямування. Так, зокрема, М.М. Бабаєв вбачає доцільність їх поділу на такі групи: заходи, які нейтралізують негативні явища об'єктивної дійсності; заходи, що їх компенсують; заходи, що запобігають виникненню небажаних суб'єктивних явищ; заходи, які ліквідують небажані суб'єктивні явища, що виникли в умовах об'єктивної дійсності [21, с. 21]. А.Е. Жалінський їх розподіляє за об'єктом запобіжного впливу, як такі, що спрямовані на: об'єктивні умови життя та виховання людини; особистість; психологію окремих соціальних груп та суспільну свідомість загалом [107, с. 78].

У сучасній вітчизняній кримінології набула поширення диференціація загальносоціальних заходів за змістом чи сферою їх реалізації. Так, зокрема В.В. Василевич вважає, що систему впливу на злочинність на загальносоціальному рівні складають: виявлення та усунення деформаційного впливу на систему ціннісних орієнтацій особи і суспільства, які призводять до порушень соціальних

норм і до розвитку антисоціальної поведінки; усунення дисфункцій соціальних інститутів, що продукують злочинність; усунення деформацій в системі соціальних норм і, передусім тих, що регулюють правоохоронну, судову діяльність, практику правозастосування; усунення суспільних деформацій, що призводять до злочинних форм поведінки [268, с. 230-232].

Комплекс загальносоціальних заходів запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності є невід'ємною складовою системи загальносоціального запобігання злочинам. На рівні підсистеми загальносоціальним заходам запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності приминанні певні особливості. Це спрямованість цього комплексу заходів на удосконалення суспільних відносин, передусім, у сфері виробництва, розподілу й покращення матеріального благополуччя населення, а також мінімізацію чи оптимізацію соціально-економічної поляризації суспільства. Комплекс загальносоціальних заходів запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності, зокрема, передбачає: своєчасну виплату заробітної плати та поступове підвищення її мінімального рівня, що випереджатиме рівень інфляції в країні; подальше вирішення проблеми соціального житла для соціально невлаштованих категорій населення; удосконалення механізму зайнятості працездатного населення, а також належного матеріального забезпечення вимушено переміщених осіб, які не змогли працевлаштуватись за новим місцем проживання; державне заохочення благодійної діяльності та благодійних організацій; забезпечення сімейної політики, подальшого розвитку соціального супроводу сім'ї й особливо дітей, які залишилися без піклування батьків тощо [290]; відновлення системи правового виховання за участю працівників правоохоронних органів, органів освіти, культури; планування на регіональному рівні спеціальних заходів, спрямованих на концентрацію ресурсів місцевих громад у напрямку запобігання бідності, бездоглядності та безпритульності, диференційованого підходу до підтримки рівня доходів родин тощо. У рамках загальносоціального механізму запобігання злочинам, у тому числі корисливо-насильницьким проти власності, доцільно розвивати тісну співпрацю

правоохоронних органів із засобами масової інформації. Останні мали б активніше розміщувати соціальну рекламу в цілях просування віктимологічної просвіти з питань особистого захисту й майна від насильницьких корисливих посягань [223, с. 321-322].

Україна, як соціальна держава, має проводити ефективну внутрішню та зовнішню політику не лише в інтересах суспільства в цілому, але й реалізовувати адресні соціальні програми щодо окремих категорій населення, особливо молоді. Отже, загальносоціальні засади запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, потребують подальшої деталізації на рівні молодіжної політики. Так, зокрема, у декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» наголошується на необхідності вирішення таких головних завдань щодо осіб у віці 14-35 років: допомога у реалізації творчих можливостей та ініціатив, а також самореалізації за сучасних умов; сприяння розвитку свідомості; активне включення в економічну розбудову держави; надання пакета соціальних послуг для забезпечення навчання, виховання, духовного і фізичного розвитку, професійної підготовки. Ефективно вирішити нагальні завдання щодо молодіжної політики в Україні можливо лише за умови належної координації зусиль усіх організацій та соціальних інститутів, що працюють з молоддю. При цьому головним гарантом здійснення державної молодіжної політики в Україні є держава [90]. З-поміж численних пріоритетів сучасної молодіжної політики в Україні визначальне значення, для ефективного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності, мають заходи, що передбачають, зокрема: забезпечення доступної освіти; заохочення до здорового способу життя; підвищення потенціалу зайнятості молоді на ринку праці; забезпечення молоді житлом; активізація їх участі у суспільно-політичному житті [251]. На рівні національного законодавства, в цілях сприяння соціальному становленню молоді в Україні функціонують численні фонди, гранти, передбачені державні премії, іменні стипендії для найталановитіших, а також надається можливість для стажування молоді у вищих органах державної влади та органах місцевого самоврядування

тощо [203].

Пріоритетними напрямками застосування заходів загальносоціального характеру в цілях запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності мають стати:

- формування сфери інформаційної, у тому числі комп'ютерної безпеки молоді;

- забезпечення належної соціалізації молоді, передусім, в середовищі сім'ї, закладах освіти, у тому числі вищої;

- комплексний підхід до формування соціальних потреб сучасної молоді людини (самоактуалізація, самоствердження, самореалізація тощо), планування матеріальних потреб, а також розвиток законних шляхів і способів їх задоволення, зокрема, щодо осіб, які здобувають вищу освіту в Україні;

- пошук новітніх підходів до активізації участі молоді у формуванні національного ринку зайнятості;

- розробка та удосконалення методик для суб'єктів, які працюють з молоддю на різних етапах її соціалізації, зокрема, в умовах функціонування ЗВО.

У напрямку формування сфери інформаційної безпеки для молоді, зокрема, комп'ютерної, доцільно вживати заходів для протидії впровадженню в молодіжну культуру злочинної ідеології та зразків злочинної поведінки. Разом з тим у ЗМІ продовжують траплятися не поодинокі випадки, коли у «кримінальних хроніках» акцентується увага не на небезпеці вчинення корисливо-насильницького злочинного посягання на власність, а на загал деталізується механізм його вчинення. Зокрема, батькам і педагогічним працівникам варто докладати якомога більше зусиль, щоб допомагати молодим людям зорієнтуватися у значному масиві комп'ютерної інформації, а також набути навичок її правильного «фільтрування» та критичного ставлення, зокрема до реклами комп'ютерних ігор тощо. Необхідно розвивати Інтернет-культуру, навички корисного використання можливостей сучасних комп'ютерних технологій, передусім, для професійного зростання. Відтак, варто погодитися з твердженням Є.З. Гиниятулліної про те, що суспільство, і, зокрема, законодавчі та правотворчі органи, мають приділяти

особливу увагу заповненню прогалин і подоланню правових колізій, що мають місце в законодавстві в сфері захисту сучасної молоді від шкідливої інформаційної продукції [75].

У контексті загальносоціальних засад запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності, важлива роль відводиться вирішенню завдання організації належної соціалізації молоді та, передусім, у колі сім'ї та в період навчання, у тому числі в ЗВО. Соціалізація молодої людини має на меті навчити її адаптуватися в суспільному потоці життєвих труднощів, криз, зокрема, опанувавши попередній досвід. Важливо розвивати адаптивність особистості молодої людини, як уміння пристосовуватися до мінливих умов життя, змінювати, удосконалювати себе як особистість, якщо в цьому є необхідність [132, с. 9].

Невід'ємною складовою успішної соціалізації молоді, зокрема студентів ЗВО, – є їх правове виховання. У сучасних умовах правове виховання має ґрунтуватися, насамперед, на духовному зростанні студентства, а не лише на засвоєнні зразків дозволеної поведінки. Правове виховання створює спеціальний інструментарій для донесення до розуму і почуттів кожної людини правових цінностей, у тому числі культурологічних. Зокрема, правова культура студентів ЗВО сприяє формуванню їх правосвідомості і є основою для особистої правомірної поведінки. Соціалізаційна функція правової культури полягає у сприянні становленню особи, як суб'єкта суспільних відносин. Засвоєння студентами ЗВО зразків правової культури сприяє розвитку їх правосвідомості, що є фундаментом особистої правомірної поведінки. Набуття навичок правомірних шляхів розв'язання кризових ситуацій та вибір законних шляхів досягнення життєвих цілей, сприяє відповідальному ставленню до особистої поведінки, нетерпимості до правопорушень, а також спонукає до правової самоосвіти.

Дієвим інструментом на шляху до ефективно соціалізації молоді, й передусім студентів ЗВО, є інституційна розбудова молодіжних організацій, а також організацій, що працюють із молоддю. Однак, як засвідчують результати

соціологічних досліджень, впродовж останнього десятиріччя частка молодих людей, які беруть активну участь у молодіжних громадських організаціях в Україні, є незначною – 2,4–8,5 % [270, с. 91]. До того ж їх громадська активність в основному зводилася до облаштування простору своїх населених пунктів та організації суспільного життя у своїй спільноті [270, с. 95]. Разом з тим, варто активніше залучати молодь до формування ефективної молодіжної політики в Україні.

У процесі розбудови освітньої сфери, як сучасного соціального інституту, що забезпечує належний рівень соціалізації молодої людини, згідно з її віковими та соціальними особливостями, має акцентуватися увага на набутті навичок самовиховання як основи перевиховання людини. У положеннях чинного законодавства наголошується лише на освітній складовій навчального процесу [220; 222]. Натомість в освітніх закладах важливо, щоб духовне і моральне виховання розглядалося як базове, що визначає формування потреб молодої людини та пошук і вибір шляхів їх задоволення. Зокрема, професійне, економічне, естетичне, правове, фізичне, патріотичне виховання – мають розглядатися як похідні від змісту духовного та морального виховання [74, с. 267].

Отже, підґрунтям для належного освітнього розвитку здобувача вищої освіти є набуття ним навичок самовиховання, самодисципліни як основи дотримання законодавства України. Відтак, освітній процес не може розглядатися відокремлено від виховного. Виникає нагальна потреба в посиленні правовиховної, складової в організації освітньої діяльності ЗВО.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за доцільне на законодавчому рівні зобов'язати педагогічних, науково-педагогічних працівників, які залучаються до освітнього процесу, здійснювати правовиховну і превентивну роботу зі студентами закладів освіти, незалежно від форм власності й освітніх рівнів. З цією метою пропонується внести відповідні законодавчі доповнення до положень Законів України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року та «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року (Дод. Д).

Таке цілком узгоджуються з сучасними принципами освітньої діяльності, які, зокрема, передбачають єдність навчання і виховання, формування усвідомленої потреби в дотриманні законів України; а також виховання поваги до прав і свобод людини, неприпустимості застосування насильства, у тому числі з метою заволодіння чужим майном [222].

Пошук новітніх підходів до активізації участі молоді у формуванні національного ринку зайнятості має відбуватися шляхом стимулювання умов задля повернення молодих осіб, які здобули вищу освіту чи пройшли стажування за кордоном; сприяння молодіжному підприємництву; активнішому залученню студентської молоді до навчальних програм, обмінів молоддю, що сприятиме їх подальшому професійному зростанню й конкурентоспроможності на вітчизняному ринку праці.

Разом з тим, необхідно створювати належне соціальне підґрунтя не лише для молоді, але й суб'єктів, які працюють з молоддю, зокрема зі студентами ЗВО. Адже, як відзначають юристи-практики, недостатня ефективність запобігання вчиненню студентами ЗВО злочинів, й зокрема корисливо-насильницьких проти власності, багато в чому визначається слабкою підготовленістю суб'єктів реалізації цього виду діяльності [167, с. 53]. Аналогічні результати були одержані у рамках нашого дослідження (Дод. В). Недостатня компетентність суб'єктів запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності, насамперед, проявляється у відсутності достатніх знань про особливості організації та проведення превентивного навчання, превентивного виховання студентів в умовах функціонування ЗВО, а також навичок організації профілактичної роботи з цією категорією молоді, механізмів співпраці з адміністрацією ЗВО, кураторами-наставниками, які, зокрема, акумулюють інформацію про студентів-прапорушників (умови проживання, найближче побутове оточення, характер проведення дозвілля, морально-психологічні якості, дефекти попередніх періодів соціалізації тощо).

Таким чином, у рамках стажування, підвищення педагогічної майстерності суб'єктів, які у межах наданих повноважень здійснюють навчально-виховну та/чи

превентивну роботу з молоддю й, зокрема студентами ЗВО, доцільно ввести обов'язковий навчальний курс «Превентивна педагогіка». У зв'язку цим пропонується доповнити додаток 2 до Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки [93] завданням п. 10 *«Набуття суб'єктами профілактики правопорушень, а також соціальної роботи з молоддю й, зокрема, студентами освітніх закладів, необхідних знань, навичок і компетенцій шляхом впровадження в освітню практику навчального курсу «Превентивна педагогіка».*

Кількісним показником виконання цього завдання можна вважати: а) розроблення сучасних методичних комплексів з навчального курсу «Превентивна педагогіка»; б) впровадження навчального курсу «Превентивна педагогіка» у систему підготовки фахівців для роботи з молоддю, у тому числі студентами ЗВО. Відповідно якісним показником виконання стане реальне зниження злочинної активності молоді, й зокрема студентів ЗВО. В кінцевому підсумку все це не лише допоможе в організації ефективної навчально-виховної роботи зі студентами в умовах функціонування ЗВО, але й сприятиме запобіганню вчинення ними злочинів, у тому числі корисливо-насильницьких проти власності.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що комплексна розробка та належна реалізація сучасної молодіжної політики в Україні створює надійний фундамент для практичного застосування кримінологічної моделі студента ЗВО в цілях запобігання вчиненню корисливо-насильницьких злочинів проти власності цією категорією осіб. При цьому загальносоціальні засади запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності необхідно одночасно розвивати у двох площинах, а саме: у площині гармонійного формування сучасних соціальних потреб молоді, розвитку законних шляхів їх задоволення; так і у площині належного економічного, соціального, методичного забезпечення діяльності суб'єктів, які на різних рівнях та в межах обсягу наданих їм повноважень здійснюють виховну та превентивну роботу зі студентською молоддю.

3.2 Спеціально-кримінологічне запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності

За даними Б.М. Головкина, за останнє десятиріччя, в Україні, середній рівень корисливо-насильницької злочинності досягнув загрозової межі – 7,7 злочинів на 10 тис. населення [82, с. 161]. При цьому їх більшість вчиняється молоддю, у тому числі студентською [91, с. 110;]. За таких умов вкрай гостро постає завдання зниження рівня корисливо-насильницької злочинності, її проявів, зокрема у середовищі молоді. Його розв'язання передбачає активізацію зусиль, передусім держави та її уповноважених органів, у напрямку спеціально-кримінологічного запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності, зокрема студентами ЗВО. Ефективне спеціально-кримінологічне запобігання корисливо-насильницьким злочинам, у тому числі проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, буде лише за умови, що воно спиратиметься на чіткі наукові засади, що визначаються кримінологічною наукою, до предмету якої належить досліджувана проблематика [113, с. 170].

У кримінології запобігання корисливо-насильницькій злочинності розглядається як діяльність щодо убезпечення людини, суспільства та держави від вчинення чи загрози вчинення цього виду злочинних проявів, превентивна діяльність щодо осіб з числа групи криміногенного ризику, а також захист потенційних потерпілих [82, с. 162]. Це винятково складна, багаторівнева та різнопрофільна суспільна діяльність, що реалізується шляхом системного застосування різного змісту та характеру заходів зі спільною спрямованістю – перешкодити дії детермінантів відповідного виду злочинності та її проявів [113, с. 170]. Система таких заходів багато в чому визначається об'єктом кримінологічного запобігання. При цьому В.В. Голіна відзначає, що об'єктом спеціально-кримінологічного запобігання слід вважати не лише причини й умови злочинності (її проявів), але й криміногенні явища і процеси, криміногенні ознаки середовища та риси особи, що тісно взаємопов'язані та здатні продукувати причини й умови злочинності та її проявів [79, с. 10]. Результати

кримінологічного моделювання студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, передусім, сприяють розвитку знань про об'єкти спеціально-кримінологічного запобігання. Таким чином, розроблені у цій дисертації змістові кримінологічні моделі студента ЗВО, можуть використовуватися, як методичне підґрунтя для розробки системних заходів спеціально-кримінологічного запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності, що вчиняються цією категорією молоді.

Реалізація спеціально-кримінологічного запобігання, забезпечується шляхом застосування заходів так званого «загального характеру», що спрямовані на виявлення та усунення причин і умов вчинення злочинів, а також завдяки корекційному впливу на осіб, які схильні до вчинення злочинів, з тим, щоб не допустити реалізації їх злочинних намірів (так звані заходи «індивідуального характеру» або індивідуальна профілактика) [238, с. 211]. У рамках цього підрозділу акцентується увага на загальних заходах спеціально-кримінологічного запобігання у напрямку виявлення, усунення детерміністичного комплексу, що на різних рівнях впливають на можливість вчинення студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

На макрорівні, у межах спеціально-кримінологічного запобігання, надважливо перервати трансформацію негативних явищ і процесів суспільного життя у дефекти правосвідомості і психології, а також зруйнувати живильне підґрунтя детермінант корисливо-насильницької злочинності, в тому числі її зв'язок з фоновими явищами [82, с. 162].

На рівні мікросередовища загальні заходи спеціально-кримінологічного запобігання передбачають: з однієї сторони – переривання зв'язку між криміногенним мікросередовищем і процесом формування в особи криміногенних нахилів; а з іншої – корегуючий вплив безпосередньо на криміногенне мікросередовище, як осередок, де культивуються дозлочинні форми поведінки, домінує спільна зорієнтованість його учасників на засвоєння антисуспільних цінностей і норм поведінки, субкультурних традицій злочинного світу (схильність до кримінальних форм насильницького збагачення, прагнення до членства у

складі злочинних угруповань тощо) [82, с. 163-164]. Зокрема щодо студентів, які навчаються у ЗВО, певного корегуючого впливу потребує й освітнє середовище, як осередок їх недостатньої соціалізації, у зв'язку з неможливістю забезпечити перешкоджання їх втягненню у корисливо-насильницьку злочинну діяльність проти власності.

Особливістю спеціально-кримінологічного запобігання злочинам є реалізація такої діяльності спеціальними суб'єктами. Відтак, у кримінологічних джерелах комплекс заходів спеціально-кримінологічного запобігання, в основному, висвітлюється крізь призму діяльності спеціальних суб'єктів й, зокрема тих, які на різних рівнях і в межах обсягу наданих повноважень втілюють виховно-профілактичні та превентивні заходи, спрямовані на виявлення та усунення криміногенних чинників, які сприяють вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності. При цьому акцентується увага на недоліках у діяльності правоохоронних органів щодо організації спеціально-кримінологічного запобігання злочинам молоді, у тому числі корисливо-насильницьким проти власності, що вчиняються студентами ЗВО. Це, зокрема: роз'єднаність діяльності галузевих служб МВС України; неузгодженість зон обслуговування співробітників МВС та ігнорування участі окремих галузевих служб у превентивній діяльності з молоддю; недоліки професійної підготовки співробітників до превентивної роботи з молоддю; неналежний рівень нормативного забезпечення спеціально-кримінологічного запобігання злочинним проявам молоді тощо.

Спеціально-кримінологічне запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності – це комплекс різного змісту заходів і, передусім:

– оперативно-розшукового характеру (цільові комплексні оперативно-розшукові заходи щодо запобігання корисливо-насильницьким посяганням на культурні цінності, грошові кошти та ін.; викриття можливих місць та каналів збуту викраденого майна; повнота обліку викрадених речей; своєчасне припинення формування молодіжних злочинних груп тощо) ;

– технічного характеру (встановлення охоронної сигналізації, переговорних пристроїв, відеокамер, поліпшення якості замків тощо);

– зниження практичних можливостей реалізації корисливо-насильницьких злочинних посягань на власність шляхом покращення благоустрою й, передусім, у частині належного освітлення вулиць, під'їздів, подвір'їв, парків, скверів, де, зазвичай, вчиняються цього виду злочини;

– удосконалення організації несення служби патрульними підрозділами Національної поліції (розробка маршрутів патрулювання за результатами ретельного вивчення й аналізу криміногенної обстановки у житлових мікрорайонах; своєчасне видалення з громадських місць осіб, які перебувають у стані сп'яніння й, зазвичай, стають жертвами злочинних посягань на їх власність тощо);

– своєчасне виявлення й вилучення зброї, що часто використовується з метою насильницького заволодіння чужим майном;

– розвиток мережі громадської ініціативи для активнішого залучення місцевих громад й, зокрема, представників комунальних служб, до запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності [157, с. 376-378; 156, с. 534-535; 180, с. 349-351; 8, с. 275-276].

О.М. Джужа виокремлює пріоритетні напрями спеціально-кримінологічного запобігання, що забезпечує істотне зниження рівня корисливо-насильницької злочинності проти власності. Це, зокрема: послідовна й наступальна протидія поширенню пияцтва та наркоманії; запобігання проявам криміногенного впливу на молодь, зокрема на студентів ЗВО, з метою недопущення їх втягнення у корисливо-насильницьку злочинну діяльність; належна організація охорони громадського порядку, передусім завдяки систематичному узагальненню й аналізу даних про кримінологічну обстановку в громадських місцях; ефективний контроль на об'єктах, що характеризуються підвищено криміногенністю; профілактика з особами, що характеризуються підвищеним ступенем віктимності; обмеження можливості поширення злочинських традицій та звичаїв у середовищі

молоді шляхом дескриптації злочинних “авторитетів” і суворе покарання «професійних» злочинців [162, с. 393-394] .

На переконання С.Ф. Денисова, сучасний комплекс заходів спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, у тому числі корисливо-насильницьким проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, має передбачати такі першочергові заходи: систематичне вивчення криміногенних процесів, що відбуваються у молодіжному середовищі у закладі освіти; зміцнення оперативних позицій на об’єктах інфраструктури закладів освіти, у тому числі вищої; систематичне заслуховування на колегіях, оперативних нарадах питань про стан профілактичної роботи в закладах освіти, у тому числі вищої, що розташовані на території обслуговування; забезпечення обміну кримінологічною інформацією з суб’єктами, що здійснюють виховну й превентивну роботу з молоддю, у тому числі зі студентами ЗВО; внесення подань до установ, організацій, відомств МОН України з приводу усунення виявлених порушень, що сприяють вчиненню злочинів студентами; послаблення впливу на молодь лідерів організованих злочинних угруповань; підвищення ролі та профілактичного значення соціального інституту «шефства» як індивідуального, так і колективного [91, с. 229-230, с. 244].

Варто погодитись з О.Г. Кальманом з приводу того, що система заходів спеціально-кримінологічного запобігання злочинній поведінці молоді може істотно відрізнятись від тієї, що застосовується до неповнолітніх. Передусім, це стосується послаблення ролі сім’ї, як інструменту виховного впливу на цю категорію молоді [88, с. 147]. Це можна пояснити тим, що студент ЗВО перебуває на дещо вищому щаблі соціалізації, ніж неповнолітній. Так, у переліку учасників освітнього процесу у ЗВО категорія осіб «батьки» заміщується на категорію «фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах» [220]. Однак, це не відкидає участі сім’ї та, зокрема батьків, у превентивному впливі на студента ЗВО. До того ж, згідно з чинним законодавством, батьки здобувачів вищої освіти зобов’язані до 23 років всебічно

сприяти забезпеченню потреб своїх дітей, у зв'язку зі здобуттям освіти (ст. 199 Сімейного кодексу України) [216].

На практиці доведено, що студентська молодь, як і неповнолітні особи, позитивно реагують на заходи виховного впливу. Відтак, спеціально-кримінологічні заходи виховного характеру мають розроблятися з урахуванням сучасних мотиваційних потреб студента ЗВО, а до їх реалізації доцільно активніше залучати учасників освітнього процесу, й, передусім, науково-педагогічних, педагогічних працівників, фахівців-практиків, а також батьків.

Ефективний механізм превентивної роботи зі студентами ЗВО має максимально використовувати можливості організації виховного процесу в умовах функціонування ЗВО.

Спеціально-кримінологічні заходи загального характеру, на відміну від аналогічних заходів індивідуального характеру, передбачають запобіжний вплив на детермінанти злочинів, у тому числі корисливо-насильницьких проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, які проявляються не уособлено та не стосуються протиправної поведінки конкретного студента ЗВО. Це такі криміногенні явища, процеси, зокрема, освітньо-виховного середовища, що зазвичай сприяють формуванню у студента ЗВО агресивно-корисливої злочинної мотивації. При цьому у наукових джерелах відзначається, що на практиці вкрай важко провести чітке розмежування між методами загальної та індивідуальної профілактики [257, с. 96]; між численними методами та формами спеціально-кримінологічного запобігання злочинам [153, с. 153]. Це зумовлює потребу в їх комплексному застосуванні.

Так, до прикладу, до основних методів, що застосуються спеціальними суб'єктами, у тому числі з метою мінімізації розвитку корисливо-насильницької злочинної поведінки студентів ЗВО, зокрема відносяться: розробка та реалізація заходів-дії, що спрямовані на усунення, локалізацію, блокування негативних чинників, що детермінують корисливо-насильницькі злочини проти власності; розробка та реалізація заходів-сигналів, що передбачають ініціювання у напрямку негайного усунення виявлених криміногенних чинників, у тому числі у

студентському середовищі, що сприяють вчиненню ними корисливо-наси́льницьких злочинів проти власності; правове виховання, правова пропаганда та агітація; вивчення, формування адекватної громадської думки про стан злочинності серед студентської молоді, доцільність застосування тих чи інших заходів протидії; консульти́вання викладачів, наставників-кураторів, а також студентів ЗВО з метою недопущення вчинення останніми корисливо-наси́льницьких злочинів проти власності; розроблення науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення спеціально-кримінологічного запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам проти власності, у тому числі, які вчиняються студентами ЗВО тощо [257, с. 97]. Зокрема, наголошується, що правове виховання, правова пропаганда й агітація, а також правова освіта – одні з важливіших методів спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню злочинів молоддю, у тому числі корисливо-наси́льницьких проти власності студентами ЗВО [257, с. 98]. Норми права застерігають молодь, зокрема студентів ЗВО, від корисливо-наси́льницьких злочинних посягань на власність, формують і розвивають їх правосвідомість, підвищують рівень правової культури, стимулюють їх до дотримання правомірних зразків повсякденної поведінки. Ці споріднені методи мають здійснювати співробітники поліції у співпраці з представниками ЗВО та реалізовувати у формі спеціально організованої правовиховної роботи. За її результатами студенти ЗВО зможуть об'єктивно сприймати процеси, що відбуваються у суспільстві, надавати їм правильну оцінку, чітко розуміти закони й уміло орієнтуватися у проблемних життєвих ситуаціях тощо [127, с. 43]. Разом з тим, за результатами проведеного анкетування з'ясовано, що зі студентами ЗВО співробітники поліції, як правило, не проводять заходів щодо правового виховання, правової пропаганди чи агітації. Лише 2 % студентів ЗВО, зазначили, що в період навчання у ЗВО з ними проводились інформативні заходи про небезпечність вчинення правопорушень, злочинів й, зокрема корисливо-наси́льницьких проти власності (Дод. Б). Окремі студенти в усній розмові відзначали, що пам'ятають, як з ними останній раз працівники поліції проводили правовиховну роботу ще в період їх навчання у

загальноосвітній школі. В умовах функціонування ЗВО певна правовиховна робота частково проводиться хіба що наставниками-кураторами академічних груп (91 % респондентів) у кращому випадку – один раз на рік (Дод. Б). В процесі особистого спілкування студенти зізнаються, що зазвичай така просвітницька робота здійснювалася формально, ситуативно. Проте практично усі респонденти підтверджують її проведення у випадках, коли в ЗВО трапляється якась надзвичайна подія, пов'язання з учинення студентом правопорушення (97 % респондентів – Дод. Б). При цьому переважна більшість опитаних студентів ЗВО і працівників поліції переконані в дієвості ефективного правового виховання, правової пропаганди та агітація в цілях недопущення вчинення студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності (відповідно 92 % та 95 % респондентів – Дод. Б, В).

В ході анкетування поліцейських було встановлено їх невинуватене самоусунення від проведення правовиховної роботи зі студентами ЗВО. Так, на запитання про те, у яких освітніх закладах поліцейські здійснюють профілактику правопорушень, майже стовідсотково респонденти вказали на заклад загальної середньої освіти й менше половини – на професійно-технічні заклади освіти. При цьому спостерігається однотайність у відповідях, що в умовах організації навчального процесу, на найвищому рівні управління, профілактика правопорушень серед молоді – це завдання МОН України, а не МВС України. На глибоке переконання поліцейських, відповідно і ініціатива, і безпосередня реалізація заходів правового виховання, правової пропаганди чи агітації зі студентами – це прерогатива адміністрації ЗВО. Однак, як доводить практика, адміністрація ЗВО більшою мірою турбується про імідж закладу, аніж про превентивну роботу зі студентами.

Узагальнення соціології з питань запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності також дало змогу виявити й певний позитив у розумінні ключових підходів до вирішення цього завдання. Так, зокрема, відповідаючи на запитання про відомчу підпорядкованість діяльності щодо недопущення вчинення злочинів студентами ЗВО, респонденти одночасно

вказували на об'єднання зусиль декількох різних відомств, хоч і з явною перевагою на користь МОН, Міністерства культури, молоді та спорту України та Міністерства соціальної політики України (Дод. В).

За результатами проведеного анкетування поліцейських встановлено, що недоліки спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО злочинів й, зокрема корисливо-насильницьких проти власності, значною мірою визначаються: відсутністю у працівників НП України достатніх знань щодо кримінологічного портрета студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності – 35 %; недостатністю навичок і знань з превентивної педагогіки – 24 %; неналежним станом профілактики рецидиву корисливо-насильницьких злочинів студентів ЗВО – 18 % та, зокрема у зв'язку з самоусуненням представників ЗВО від подальшої участі у виховно-профілактичній діяльності зі студентами ЗВО, після того як вони учинили корисливо-насильницькі злочини проти власності – 23 % (Дод. В). Окрім цього, на запитання, з якими труднощами працівники НП найчастіше стикаються в процесі реалізації запобігання вчиненню студентами корисливо-насильницьких злочинів проти власності, респонденти відповіли, що це: недостатня розробленість нормативної бази, що регламентує профілактичну роботу зі студентами ЗВО в цілях недопущення вчинення злочинів, у тому числі корисливо-насильницьких злочинів проти власності (28 %); «дефіцит» оперативної інформації про можливість учинення студентом ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності (12 %); недостатній рівень професійної підготовки для проведення індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів з цією категорією молоді – 45 %; відсутність механізмів обміну інформацією з представниками ЗВО й, зокрема наставниками-кураторами академічних груп про студентів, які перебувають у зоні ризику та можуть вдатися до вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності – 15 % (Дод. В).

Пошук шляхів усунення окреслених недоліків багато в чому буде визначати основні напрями удосконалення сучасної системи запобігання вчиненню

студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності, в тому числі з використанням можливостей кримінологічного моделювання.

У напрямку вдосконалення організаційно-правового забезпечення запобігання вчиненню кримінальних правопорушень студентами, у тому числі корисливо-насильницьких злочинів проти власності, пропонуємо внести зміни до тексту Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року, що передбачають обов'язковість проведення виховано-профілактичної роботи за місцем навчання (у закладах освіти, незалежно від їх рівня та форм власності), а також пріоритетність педагогічної складової у системі профілактики з цією категорією осіб. Окрім цього, у статті 5 закріпити обов'язок Уповноважених підрозділів органів Національної поліції здійснювати профілактику правопорушень у закладах освіти України незалежно від їх освітнього рівня та форми власності та спільно з представниками закладів освіти розробляти й реалізовувати заходи правового виховання, правової пропаганди та агітації (Дод. Д).

Спираючись на кримінологічну модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності (Дод. Схема Г.2), можна виявити доцільність усунення прямих та опосередкованих десоціалізуючих впливів. У рамках спеціально-кримінологічного запобігання така діяльність, в основному, реалізується спеціальними суб'єктами шляхом переважного застосування жорстких правообмежень. Натомість на ранніх стадіях розвитку корисливо-насильницької злочинної поведінки – це, в основному, заходи психолого-педагогічного характеру, що спрямовані на створення належного виховного середовища в умовах діяльності ЗВО. Суб'єктами реалізації цих заходів, передусім, є особи, які організують освітній процес, провадять освітню діяльність зі студентами ЗВО.

Таким чином, ефективне запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності має здійснюватися комплексно й за умови спільної участі правоохоронних органів і, зокрема, поліцейських, а також осіб, які провадять освітню діяльність у ЗВО. При цьому взаємодія має бути

багатовекторною (інформаційною, організаційною, консультативною, методичною тощо). Однак і досі на жаль існує негативна практика, коли у випадку вчинення студентом правопорушення, керівництво ЗВО намагається приховати цей факт і якомога швидше «позбутися» такого студента, ще до того часу, як про це стане відомо правоохоронним органам. Такий стан справ не лише посилює деформацію особистості студента, але й сприяє упевненості в безкарності. Разом з тим, саме учасники освітнього процесу й, передусім, викладачі, інспектори навчальних відділів (секторів), наставники-куратори академічних груп є основними агентами соціалізації студентів в умовах ЗВО та мають можливість якнайкраще діагностувати негативні зміни у поведінці студента, які потім можуть призвести до вчинення ним злочину й, зокрема корисливо-насильницького проти власності. Така кримінологічна інформація є надважливою, адже сприяє своєчасній нейтралізації та блокуванню агресивно-корисливої мотивації вчинення студентами ЗВО злочинів проти власності.

Заходи нейтралізації в умовах ЗВО спрямовані на недопущення актуалізації можливостей вчинення студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності, а також переорієнтацію формування їх негативної спрямованості бодай до соціально нейтрального рівня.

Блокування протиправної поведінки студентів ЗВО в умовах організації освітнього процесу можливо здійснювати шляхом: посилення виховної роботи у ЗВО і забезпечення належного контролю за її виконанням; усунення недоліків в організації навчання та виховання в рамках освітнього процесу в ЗВО; пропаганди здорового способу життя, здорового харчування, організації належних сучасних умов для навчання студентів ЗВО; удосконалення дисциплінарних заходів реагування на протиправну поведінку студентів ЗВО тощо.

Особливість виховного процесу в умовах ЗВО полягає в тому, що така діяльність спирається на усі види навчального процесу, а також індивідуальну роботу поза навчальним процесом.

Серйозною проблемою у реалізації виховної та профілактичної діяльності зі студентами в умовах функціонування ЗВО залишаються:

– низький рівень культури організації виховання, неналежне впровадження новітніх технологій і методик виховної роботи зі студентами, які б відповідали сучасним соціально-економічним, духовним і освітнім умовам розвитку суспільства;

– нераціональне використання позанавчального часу студентами. Для значної частини студентства цей час, зазвичай, залишається або продовженням робочого (навчального) часу або використовується в цілях забезпечення мінімальних стандартів прожиткового мінімуму, що в умовах погіршення якісних показників життя вкрай негативно позначається не лише на їх фізичному і психічному здоров'ї, але й може призводити до різкого зниження їх рівня загальної культури, сприяти активному відчуженню від позитивних соціальних цінностей.

Основні завдання профілактичної діяльності зі студентами ЗВО полягають у вихованні та моделюванні виховного простору задля забезпечення самовизначення особистості; створення умов для самореалізації і морального самовдосконалення; засвоєння широкого кола соціального досвіду; налагодження взаємодії сім'ї і колективу навчального закладу; утвердження партнерських стосунків між студентами та викладачами у питаннях управління ЗВО, розвитку студентського самоврядування та інститутів колективної студентської самоорганізації.

Досягнення цілей і завдань виховно-профілактичного впливу на студентів ЗВО передбачає формування належного рівня їх правової культури, забезпечення дотримання студентами дисципліни, розвиток сфери дозвілля, мережі служб соціально-психологічної допомоги, залучення студентів до наукової діяльності і розвиток їх творчого потенціалу, формування студентських громадських організацій правоохоронної спрямованості тощо. Метою виховально-профілактичної роботи зі студентами ЗВО є розширити їх світогляд, знання про навколишню дійсність. При організації виховально-профілактичної роботи необхідно враховувати, що причини правопорушень у студентському середовищі, зокрема криються у потребах, інтересах, цілях, мотивах, моральних цінностях і

правосвідомості студентів, що спонукає їх до вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Відтак, важливо зорієнтувати й розвинути у студентів суспільно корисні потреби, витіснивши спонукання так званого «низького рівня», й зокрема корисливі, якими найчастіше вмотивована злочинна поведінка студентів або ж ними і виправдовується.

Виховання – системна діяльність, безперервний творчий пошук, постійне вивчення й узагальнення позитивного досвіду правовиховної роботи та його поширення серед учасників освітнього процесу ЗВО. Системний підхід до організації виховного процесу в ЗВО, що забезпечує потреби запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності, зокрема передбачає: по-перше, охоплення виховним впливом усіх сфер життєдіяльності студента (навчальних занять, побуту, дозвілля та ін.); по-друге, у межах кожного виду діяльності задіюється увесь арсенал форм і методів виховної роботи; по-третє, кожен з учасників освітнього процесу в межах функціональних повноважень, має максимально впливати на студента ЗВО у напрямку формування його особистості, що виключає можливість задоволення особистих потреб у злочинний спосіб. Так, зокрема, керівництво ЗВО, використовуючи різноманітні форми і методи виховної роботи, має згуртувати навчальний колектив, сформувати такий психоемоційний мікроклімат, який перешкоджатиме вчиненню правопорушень, приділяючи при цьому особливу увагу вихованню у студентів ЗВО самодисципліни, та формуванню чітких ціннісних орієнтирів. У системі внутрішньоколективного впливу величезна роль відводиться декану, котрий опосередковано, через стиль своєї роботи, громадської участі, систему взаємовідносин з підлеглими, втілює виховні заходи та дисциплінарну практику в цілях удосконалення правовиховної роботи у ЗВО та недопущення вчинення правопорушень студентами. Специфічним завданням декана щодо керівництва колективом, виховання студентів і профілактики правопорушень є забезпечення єдності, взаємоузгодженості та наступності в роботі всіх осіб, задіяних до навчання та виховання студентів.

Важливим в блокуванні розвитку деструктивної поведінки студентів є неухильне дотримання принципу невідворотності відповідальності за вчинення проступку. Професори Н.Ф. Кузнецова, В.Н. Кудрявцев та низка інших провідних учених акцентують увагу на те, що злочинна поведінка, у тому числі корисливо-насильницька проти власності, не виникає спонтанно. Її антисуспільний характер формується поступово, починаючи з незначних відхилень від встановлених (соціально схвалюваних) норм [155, с. 118].

Адже, як було з'ясовано за результатами проведеного опитування, 79 % поліцейських, відзначили, що студент ЗВО, до того часу, як учинив корисливо-насильницький злочин проти власності, систематично порушував правила поведінки у ЗВО, норми співжиття, вчиняв адміністративні правопорушення, проте не притягувався до юридичної відповідальності (Дод. В).

Отже, при організації виховно-профілактичного процесу у ЗВО важливо усвідомлювати, що на перший погляд незначне відхилення у поведінці студента від загальнообов'язкових правил, що залишене представниками ЗВО без уваги, цілком реально, через певний час, може призвести до більш серйозних форм протиправної поведінки, у тому числі вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності.

Викладач, як один з основних суб'єктів ранньої профілактики правопорушень серед студентів ЗВО, у своїй повсякденній роботі має вміло поєднувати методи виховання і навчання. Зокрема, останні теж певною мірою наділені важливим виховним потенціалом.

У системі запобігання вчиненню студентами корисливо-насильницьких злочинів проти власності важлива роль відводиться адміністративним формам впливу на порушників правил поведінки, норм співжиття тощо. Їх застосування виконує низку функцій:

– регулятивну, що передбачає започаткування позитивних зразків поведінки студентів шляхом встановлення дозволів, системи заохочень, покладання важливих додаткових обов'язків тощо;

– охоронну, що передбачає заборону певної негативної поведінки студента ЗВО й забезпечується системою санкції, заходами примусу;

– виховну – це вплив на свідомість студента ЗВО з метою формування поваги до права, закону, а також розробку пропозицій та рекомендацій щодо подальшого удосконалення форм і методів правового виховання у ЗВО.

Важливою умовою ефективної організації виховно-профілактичної роботи зі студентами у ЗВО є:

– розвиток усвідомлення кожним конкретним суб'єктом профілактики важливості й цінності його діяльності у напрямку перешкодження розвитку неправомірної поведінки студентів ЗВО;

– забезпечення ефективного контролю за проведенням виховально-профілактичної роботи у ЗВО від загального – за результативністю усього комплексу застосованих профілактичних заходів, до індивідуального – зважаючи на позитивні зміни у поведінці конкретного студента ЗВО;

– розробка критеріїв ефективності такої діяльності.

Підґрунтям для ефективної виховально-профілактичної роботи в ЗВО є всебічна турбота про студента, що передбачає: створення оптимальних умов для їх навчання, проведення дозвілля, самореалізації; забезпечення матеріально-побутових умов життєдіяльності студентів; стимулювання й схвалення їх досягнень у науці, спорті, громадській діяльності, творчості тощо; систематичне покращення організації навчального та виховного процесу, починаючи з чітко складеного розкладу навчальних занять, що усуває можливість перевантаження студентів, яке призводить до стресів, та, як результат – покращення якості самого навчання. Адже, які відзначає А.О. Корсантія, зриви навчальних занять дезорганізують студентів, провокують їх на порушення навчальної дисципліни, що сприяє подальшому розвитку більш небезпечних проявів їх поведінки [147, с. 14, 18].

Центральним агентом соціалізації студентів ЗВО в цілях недопущення вчинення ними корисливо-насильницьких злочинів проти власності є науково-педагогічні та педагогічні працівники, на яких покладено виконання обов'язків

наставників-кураторів академічних груп. Наставник-куратор має чітко визначати цілі, завдання правовиховної роботи, вміло сформулювати дієвий актив академічної групи студентів і підготувати його до участі у реалізації правового виховання. На підставі документів й особистих спостережень наставнику-куратору важливо вивчити ділові та моральні якості студентів у підшефних академічних групах. Це дозволить розвинути у студентів позитивні риси спрямованості та сформулювати психологічні якості, властивості, навички, яких бракує для забезпечення їх правослухняної поведінки.

Для підвищення результативності такої діяльності важливо налагодити їх взаємодію з правоохоронними органами, зокрема з поліцейськими, у напрямку обміну кримінологічною інформацією щодо студентів ЗВО, а також зі студентським активом. Зокрема, останні можуть брати участь у так званому «включеному спостереженні», спільно з кураторами-наставниками виконувати певні заходи профілактики, забезпечувати збір інформації про проблеми студентів, про ефективність застосованих заходів профілактики, здійснювати збір відгуків студентів про недоліки в організації виховально-профілактичної діяльності, проводити анкетування щодо результативності виховно-профілактичної роботи зі студентами тощо.

Цей напрям роботи викладачів-кураторів академічних груп студентів є вкрай відповідальним, складним, затратним у часі та потребує додаткових фахових знань з превентивної педагогіки. На жаль у системі ЗВО цей інститут соціалізації студентів (наставництво-кураторство) функціонує на громадських засадах, що не сприяє його ефективному функціонуванню. Зокрема у викладачів-кураторів відсутні прагнення до самовдосконалення, самоосвіти, а в роботі спостерігається формалізм. У наукових джерелах, а також на практиці часто декларується можливість урахування певної кількості годин з числа навчального навантаження для викладачів-кураторів академічних груп. Разом з тим механізм такої ініціативи чітко не регламентовано. Як наслідок, у викладачів, яких залучають до проведення виховно-профілактичної роботи як наставників-кураторів академічних груп не виникає бажання до самовдосконалення, витратити

свій позанавчальний час на організаційні питання зі студентами й тим більше – взаємодіяти з правоохоронними органами. Певною мірою підвищити рейтинг наставництва-кураторства, як інституту соціалізації студентів ЗВО, має на меті пропозиція зобов'язати навчальні відділи ЗВО включити у навчальні плани спецкурс «Превентивна педагогіка» (лекції, практичні заняття, а також практика). У межах навчального курсу основний обсяг годин (не менше 70 %) передбачено саме на практичні заняття зі студентами, проводити які мають наставники-куратори, що пройшли відповідний лекційний курс й продемонстрували закріплення теоретичних знань на практичних заняттях. Окрім цього, доцільно зараховувати таку практику (не менше 70 % від загального обсягу годин, відведених на навчальний курс) у навчальне навантаження для викладачів ЗВО, на яких покладено виконання обов'язків наставників-кураторів академічних груп студентів.

Для підвищення статусу соціального інституту кураторства в ЗВО, важливо подбати й про якісний відбір викладачів для реалізації цього важливого напрямку профілактичної роботи. Відтак, наставник-куратор має володіти достатнім обсягом не лише ділових, але й моральних якостей, мати авторитет у академічній групі.

Важливим напрямом діяльності куратора-наставника академічних груп є правове виховання, правова пропаганда та агітація, як безпосередньо, так спільно з правоохоронними органами. При цьому важливо не тільки донести до відома студентів ЗВО відповідний зміст правової інформації, а й забезпечити її сприйняття, оцінити як достовірну та викликати бажання дотримуватися правих норм у повсякденній поведінці. В ході правовиховної роботи необхідно аналізувати негативні вчинки однолітків, і готувати студентів до тих труднощів, з якими вони можуть зіткнутися, наводити конкретні типові зразки поведінки, які узгоджуються з правовими нормами, що дають змогу запобігти можливості вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

Важливими умовами ефективної реалізації правого виховання зі студентами ЗВО є:

- використання інтерактивних засобів донесення інформації правового змісту до студентів, а також активних методів її подачі, коли студенти не лише слухають, а й розмірковують, намагаються самі вирішити, проаналізувати проблемну правову ситуацію, і на завершення, самостійно узагальнити висновок, що збігається з висновком суб'єкта, який проводив відповідне правове виховання;
- коректний вибір відповідного часу, оптимального обсягу аудиторії для проведення заходів;
- корегування степеня охоплення виховними заходами студентів, залежно від спеціалізації ЗВО, вікових категорій студентів, групового рівня правосвідомості тощо;
- правильна внутрішня організація правового виховання, зважаючи на оптимальність обсягу інформації для її сприйняття, співвідношення переданої та вже відомої інформації, емоційної та раціональної компоненти тощо).

Варто погодитися з В.А. Кан-Калик, який переконаний у тому, що запорукою ефективної правовиховної роботи зі студентами у ЗВО є формування специфічного механізму взаємодії з викладачем, що спирається на принцип співпраці, у тому числі в цілях недопущення вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності [136, с. 7-11].

Разом з тим блокування протиправної поведінки студентів шляхом виявлення криміногенних чинників, під впливом яких протиправна поведінка студентів ЗВО може актуалізуватися до кримінального рівня; прогнозування можливих дій, пов'язаних з актуалізацією негативних проявів у студентському середовищі; створення бар'єрів для реалізації кримінальної готовності у напрямку вчинення корисливо-насильницького посягання на чужу власність – це заходи, реалізація яких потребує домінуючої участі правоохоронних органів.

Таким чином, ефективна правовиховна діяльність в умовах ЗВО має бути комплексною та передбачати тісну співпрацю правоохоронних органів й учасників освітнього процесу в цілях недопущення реалізації задоволення корисливих потреб злочинним шляхом, у тому числі із застосуванням насильства.

Найбільш продуктивними напрямками такої співпраці можна вважати: збір та обмін кримінологічною інформацією про студентів ЗВО; спільне планування й проведення правої пропаганди, правового навчання та агітації; участь у реалізації заходів раннього запобігання можливості вчинення студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності; надання взаємної методичної допомоги в цілях ефективної профілактики зі студентами ЗВО. При цьому варто погодитися з висновком С.А. Белічевої про потребу розвивати спеціальну соціальну індустрію, включаючи розробку й видавництво науково-методичної літератури, підготовку і перепідготовку юристів й викладачів ЗВО в цілях удосконалення їх професійної майстерності у напрямку запобігання злочинам молоді [31, с. 207].

Особливістю системи спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьким злочинам проти власності є домінування виховних і навчальних засоби впливу на криміногенні чинники різного рівня [297, с. 667-674; 125, с. 10-11; 98, 32].

Отже, вагомою складовою системи спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності має стати педагогічна профілактика, що передбачає використання широкого арсеналу педагогічних засобів [167, с. 52]. Так, до основних педагогічних форм спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності відносять: правове інформування та виховання студентів ЗВО; надання взаємної методичної допомоги в організації запобігання правопорушенням студентів, у тому силі методичної; розвиток громадської активності шляхом залучення студентів та працівників ЗВО до спільного патрулювання студмістечок, закладів дозвілля, де зазвичай, проводить вільний час молодь й, можуть вчинятися правопорушення, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності; організація соціального супроводу щодо студентів ЗВО, які належать до групи криміногенного ризику; застосування заходів профілактичного контролю до студентів-порушників норм і правил поведінки; організація соціально-психологічної та консультативної

допомоги студентам ЗВО, які опинились у складних життєвих ситуаціях тощо [167, с. 67-68].

Основними педагогічними методами та прийомами спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності доцільно вважати:

– методи і прийоми навчання (розповідь, пояснення, доказ, переконання, приклад, показ, вправа та ін.);

– методи і прийоми виховання (пояснення, переконання, консультування, аналіз поведінки, рекомендація, порада, вимога, примус, включення в діяльність, зміна середовища і умов, тренування (засвоєння) зразків правомірної поведінки у кризовій типовій ситуації, підтримка, допомога, прийом «вибуху», вплив через третіх осіб (колективний вплив), суперництво, схвалення, заохочення, критика, покарання, самовпорядкування (самооцінка, самокритика, самозаборона, самооблізація, самопримушування, самонаказ, досягнення бодай дрібних, але щоденних позитивних результатів) та ін.;

– методи і прийоми розвитку («пробудження» почуття власної гідності, авансування довіри і впевненості в успіху, активізація інтересу, мислення, волі, напруження зусиль у подоланні труднощів, стримування слабкостей і стимулювання розвитку позитивних сторін особистості; використання позитивних проявів і досягнень для схвалення позитивних змін тощо). На груповому рівні така діяльність нерозривно пов'язана з виявленням причин і умов, що сприяють формуванню та розвитку злочинної поведінки студента ЗВО, й зокрема корисливо-насильницької проти власності [167, с. 58-59].

Як відзначає О.М. Ільчікова, правоохоронні органи, які ведуть роботу із запобігання злочинам серед молоді, у тому числі студентської, широко практикують використання методів виховання для формування свідомості (бесіда, дискусія, диспут тощо); набуття досвіду соціально прийнятної поведінки (вправи, привчання, доручення, вимога і т. д.); стимулюють використання законослухняних зразків поведінки (заохочення, покарання та ін.), а також

забезпечують контроль за її дотриманням (спостереження, опитування, тестування та ін.) [130, с. 8-11].

Використання педагогічних засобів у діяльності правоохоронних органів сприяє спеціально-кримінологічному запобіганню корисливо-насильницьких злочинів проти власності на ранніх стадіях розвитку відхилень у поведінці студентів ЗВО. Правоохоронні органи, працюючи у взаємодії з представниками ЗВО залучають останніх до реалізації заходів ранньої профілактики, що забезпечує більшу ймовірність досягнення профілактичного успіху [184, с. 225; 185, с.63; 167, с. 123; 275, с. 62-65].

Окремо варто відзначити ефективність проведення спеціальних освітніх цільових програм, орієнтованих на студентську аудиторію, що мають на меті заміщення агресії на коректне спілкування, а також пропаганду освітніх заходів проти наркотиків, пияцтва тощо.

Зважаючи на те, що насильницькі грабежі, вимагання, розбійні напади молодь, зазвичай вчиняє на вулицях, достатньо позитивним у цьому напрямку є закордонний досвід й, зокрема у Великій Британії. У зв'язку з цим були розроблені так звані «Ініціативи щодо вуличних злочинів» (SCI). Їх основним концептом була теза, що розбійні напади молоді не є проблемою лише поліції чи системи юстиції. Ця програма визначала, що саме менеджери та практики можуть зробити для зменшення можливостей вчинення студентами пограбувань на вулицях, у тому числі мобільних телефонів, сумочок у жінок похилого віку, пограбувань біля банкоматів, у транспорті, а також пограбувань молоддю, що перебувала під впливом наркотиків. Зокрема, в частині пограбування з боку студентів були розроблені стратегії, що передбачали партнерство місцевої поліції, університету, представників влади, студентського активу. Крім цього, було запроваджено патрулювання поліції, проводилися публічні кампанії, налагоджено краще транспортне сполучення студмістечка та міста у нічний час. Завдяки застосуванню таких заходів було досягнуто зниження кількості насильницьких пограбувань на 38 %, порівняно з попереднім роком.

За окремими напрямками також були розроблені відповідні заходи, й зокрема:

– заходи запобігання пограбуванням поблизу банкоматів передбачали покращення освітлення, встановлення дзеркал заднього бачення для безпеки користувачів, камер спостереження, індикаторів наближення будь-кого на відстань до одного метра, а також перенесення банкоматів подалі від місць, де поліція, зазвичай, фіксує нелегальний продаж наркотиків;

– заходи запобігання пограбуванню молоддю жінок похилого віку зазвичай застосовувалися локально (у районах супермаркетів, центральних ринків міста) та передбачали встановлення камер стеження, очевидність патрулювання поліції, громадську поінформованість працівників магазинів, персональні сигналізації для потенційних жертв, розробка безпечних моделей сумок, рекомендації щодо безпечного носіння наплічних сумок;

– заходи запобігання пограбуванням у магазинах розподілялись на заходи організаційного характеру, що розроблялися диференційовано щодо магазинів, поштових і банківських відділень (суворі процедури передачі готівки, інструктаж персоналу, радіозв'язок з охороною); а також ситуаційного характеру (контроль доступу, видимість інтер'єру ззовні, яскраве освітлення, камери спостереження). При цьому ефективність була досягнута, проте професійні злочинці «переорієнтовувалися» на менш технічно захищені та контрольовані об'єкти (магазини, поштові, банківські відділення);

– заходи запобігання пограбуванням мобільних телефонів в основному стосувалися розроблення порад щодо конфіденційності використання кодів, необхідності негайного повідомлення поліції та провайдерів про насильницьке заволодіння телефоном, розробки національної бази даних викрадених телефонів.

Чимало програм було присвячено запобіганню вчиненню корисливо-насильницьких злочинів проти власності, які вчинялися молоддю у стані наркотичного сп'яніння. При цьому була доведена більша ефективність програм, зорієнтованих на зміну стилю життя та усвідомлення ризику від вживання

наркотиків, ніж тих, які мали на меті навчити молодь уникати негативних наслідків участі у так званому «модному» молодому житті [257, с. 110-121].

Також практикується створення мережі студентських громадських формувань правоохоронного спрямування, де максимально використані можливості студентського активу ЗВО. Їх діяльність має на меті недопущення вчинення злочинів й, зокрема корисливо-насильницьких проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, особливо в гуртожитках, при проведенні масових заходів, а також по відношенню до студентів-іноземців [175, с. 29].

В Україні також є певні напрацювання позитивного досвіду зі запобігання вчиненню студентами ЗВО злочинів, у тому числі корисливо-насильницьких проти власності. Це, зокрема:

- запровадження для студентів першого року навчання спеціального навчально-виховного курсу «Проблеми зміцнення законності серед молоді та профілактика правопорушень», із залученням до його викладання у ЗВО досвідчених працівників поліції;

- введення у штатний розпис ЗВО окремих посад працівників, у функціональні обов'язки яких входить профілактика правопорушень зі студентами. Це, зокрема: служба комплексного консультування та підтримки студентів (практичний психолог, соціальний педагог, лікар й юрист) та штаб з профілактики правопорушень у студентських гуртожитках з метою виховально-профілактичної роботи зі студентами, які в ньому проживають;

- розробка методичних вказівок щодо своєчасного запобігання схильності до девіантної поведінки студентів ЗВО та їх використання для проведення психологічних і психокорекційних тренінгів з відповідними студентами ЗВО;

- проведення щорічної та систематичної психодіагностики студентів ЗВО з подальшим психоконсультуванням, психокорекцією виявлених психологічних особливостей, що можуть впливати на формування девіантної поведінки та готовність вчинити корисливі злочини проти власності із застосуванням насильства;

- створення оперативних студентських загонів, що забезпечують охорону правопорядку спільно з поліцейськими;
- функціонування комісій, рад з профілактики правопорушень на засіданнях яких ретельно розглядаються випадки правопорушень студентів ЗВО ;
- підготовка керівництвом ЗВО подань про заборону на продаж алкогольних напоїв у безпосередній близькості до ЗВО чи студентських гуртожитків.

Разом з тим у системі вищої освіти обмін позитивним досвідом запобігання вчиненню правопорушень студентами ЗВО й, зокрема кримінально караними проти власності із застосуванням насильства, – швидше виняток, ніж правило.

До того ж у статистичних звітах Генеральної прокуратури України й, зокрема: «Форми 1» – відсутні будь-які відомості про злочини, вчинені студентами ЗВО; «Форми 2» – містяться відомості лише про види злочинів, які вчинені студентами ЗВО. Такий стан справ не відповідає вимогам, що висуваються до інформаційно-аналітичного забезпечення, як підґрунтя ефективного кримінологічного планування заходів запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

Отже, об'єктами спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності є деструктивні явища та процеси, що сприяють розвитку їх агресивно-корисливої мотивації, а також зовнішні чинники, які сприяють її активізації й реалізації у формі корисливо-насильницького злочину проти власності.

3.3 Використання кримінологічної моделі особистості студента ЗВО у напрямку вдосконалення індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності

Кримінологічне вивчення особи злочинця з використанням методу моделювання має важливе практичне значення. Передусім це стосується можливості удосконалення індивідуально-профілактичної діяльності, та зокрема

зі студентами ЗВО з метою недопущення вчинення ними корисливо-насильницьких злочинів проти власності [294, с. 67]. Як відзначають М.В. Костицький та М.І. Настюк, ефективна індивідуальна профілактика злочинів зі студентами має враховувати їх вікові та психологічні особливості [149, с. 75], що якнайкраще систематизовані у типологічній моделі особистості студента ЗВО, зокрема, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.

Індивідуальна профілактика, як особливий вид юридичної практики, характеризується складною внутрішньою структурою, що охоплює: діяльність у напрямку корекції та виправлення поведінки студента ЗВО, який вчиняє аморальні вчинки та дрібні правопорушення; припинення конкретних правопорушень; недопущення продовження розпочатої протиправної діяльності студента ЗВО; створення умов, які виключають можливість учинення студентом ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності; недопущення рецидиву вчинення корисливо-насильницького злочину студентом, який раніше вчиняв злочини. Індивідуальна профілактика, як жодний з інших видів профілактичного впливу, має врахувати сутність й форми зовнішніх проявів психологічних особливостей особистості, а також соціально-психологічних умов її мікросередовища, що призводить до формування у студента ЗВО антисоціальних, а згодом і антисупільних поглядів, переконань, спонукань до вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності. Індивідуально-профілактична діяльність, як своєрідна галузь соціальних послуг, забезпечує законність і правопорядок своїми власними специфічними засобами [108, с. 24].

Концептуально, профілактика злочинів – це не тільки діяльність, яка спрямована на усунення чи нейтралізацію криміногенних чинників, що пов'язані з учиненням злочинів, у тому числі корисливо-насильницьких проти власності, що вчиняються студентами ЗВО. Це також діалектична єдність ідей, теоретичних положень щодо особливостей цього виду юридичної практики, специфічних механізмів впливу на злочинні прояви. Сучасна практика ставить перед теорією пізнання нагальні завдання, що потребують їх ефективного вирішення.

Індивідуальна профілактика корисливо-насильницьких злочинів проти власності – це діяльність, яка передбачає виправлення й корегуючий вплив з метою усунення несприятливої дії на особистість студента ЗВО зовнішніх чинників, а також заходи, спрямовані на зміну його асоціальної поведінки шляхом подолання чи нейтралізації негативних поглядів, звичок, нахилів [118, с. 78-80]. Отже, індивідуальна профілактика, як складова превентивного впливу – це система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних якостей й одночасне формування чи розвиток позитивних якостей, стереотипів і звичок законслухняної поведінки [9, с. 50-52].

Індивідуальна профілактика зі студентами ЗВО, у напрямку недопущення вчинення ними корисливо-насильницьких злочинів проти власності, характеризується специфікою об'єктів (студенти ЗВО, суб'єктивні та об'єктивні чинники, що викликають у них готовність до вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності) та суб'єктів профілактики, форм та методів реалізації такої діяльності. Персоналізація – це істотна характеристика, що значною мірою дозволяє відмежувати індивідуальну профілактику від суміжних видів діяльності у напрямку недопущення вчинення злочину, мінімізації настання можливих злочинних наслідків.

Індивідуально-профілактична діяльність в умовах функціонування ЗВО передбачає своєчасне й повне виявлення здобувачів вищої освіти, які порушують норми моралі, правила поведінки в ЗВО, що зрештою сприятиме вчиненню ними корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Заходи індивідуальної профілактики мають застосовуватися диференційовано, зважаючи на особливості моральних, психологічних, емоційно-вольових та інтелектуальних характеристик студента ЗВО, його поведінки, ступеня відчуженості від навчального колективу, а також на якому з етапів негативного розвитку перебуває стан його поведінки.

В рамках індивідуальної профілактики безпосередній корекції, передусім, підлягають деструктивні явища ціннісно-нормативної, емоційно-вольової сфери

особистості студента ЗВО, його мотивація корисливо-насильницької злочинної поведінки. Також потребують негайного усунення ті зовнішні обставини, які сприяли їх виникненню, а також криміногенні ситуації, що супроводжують учинення студентом ЗВО корисливо-насильницького злочину проти власності. Слід перервати зв'язок між криміногенними елементами психічного складу свідомості студента ЗВО і діяльнішим волевиявленням у формі корисливо-насильницького злочину проти власності. Варто відвернути можливість реалізації сформованого мотиву й виконання попереднього рішення, усунути сприятливі для цього зовнішні умови [82, с. 164].

У кримінологічній теорії виокремлюють три рівні індивідуальної профілактики зі студентською молоддю:

1 – профілактичний вплив усієї системи навчання й виховання в усій багатоманітності педагогічних форм з метою усунення обставин негативного впливу на умови життя й виховання студентів, що формує готовність вчинити злочин, у тому числі корисливо-насильницький проти власності;

2 – цілеспрямована діяльність у напрямку перевиховання студента, що здійснюється у ЗВО шляхом призначення шефів, наставників та ін. з метою недопущення вчинення злочинів, у тому числі корисливо-насильницьких проти власності;

3 – виховально-профілактична діяльність, що реалізується в процесі щоденного навчання зі студентами в міжособистісних й міжгрупових контактах у навчальному колективі та поза його межами (побут, дозвілля, практика тощо) [149, с. 75-76 ; 194, с. 33].

Індивідуальна профілактика злочинів – це своєрідна форма розв'язання протиріч між особою та суспільством на різних стадіях їх розвитку, починаючи з особистісного конфлікту й аж до конфлікту з законом. Зазвичай, вчиненню студентом ЗВО корисливо-насильницького злочину проти власності передують наявність внутрішньоособистісного конфлікту, що може виникати на різних рівнях його комунікації в соціумі. Відтак, індивідуальна профілактика зі студентом ЗВО у напрямку недопущення

вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності має здійснюватися поетапно, а саме:

1 – діагностування наявності у студента ЗВО внутрішньоособистісного конфлікту, що може спровокувати вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності;

2 – коректне визначення сфери виникнення міжособистісного конфлікту студента ЗВО, а також того, де саме існує суперечка між особистісним, груповим чи суспільним інтересом;

3 – пошук найдоцільніших засобів впливу на емоційно-вольову сферу студента ЗВО з метою його «виходу» з кризової ситуації правомірним шляхом;

4 – планомірне застосування заходів індивідуального виховально-профілактичного впливу щодо студента ЗВО, який перебуває в стані внутрішньоособистісного конфлікту у зв'язку з виникненням кризової ситуації;

5 – супровід студента ЗВО, який перебував у стані внутрішньоособистісного конфлікту, у зв'язку з виникненням кризової ситуації, з метою запобігання рецидиву, що може спровокувати вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності.

Розглядаючи шляхи реалізації індивідуальної профілактики зі студентом ЗВО з метою недопущення вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності, варто відзначити, що, зокрема діагностування та коректне визначення сфери виникнення міжособистісного конфлікту, передусім, має здійснюватися, кураторами-наставниками академічних груп студентів ЗВО, а також методистами, що найчастіше комунікують зі студентами та їх батьками. Окрім цього, важлива роль у цьому напрямку відводиться науково-педагогічним і педагогічним працівникам, одногрупникам, друзям з найближчого навчального чи побутового оточення, а також студентському активу. Як засвідчують результати сучасних психологічних досліджень, індикаторами наявності у студента ЗВО внутрішньоособистісного конфлікту можуть бути наявність негативних емоційних станів (агресивність, фрустрація, тривожність, зниження самооцінки, невпевненість у собі тощо). У зв'язку з цим студент ЗВО, зазвичай, переживає

невдоволення своїм становищем у навчальному колективі, відчуває особистісний психологічний дискомфорт [100, с. 7]. Такий стан, як правило, позначається на втраті інтересу до навчання, послабленні емоційного контакту на рівні навчальної групи, а також у безпідставних пропусках занять, незначних локальних побутових конфліктах тощо.

На етапах застосування засобів впливу на емоційно-вольову сферу студента ЗВО та його супроводу з метою «виходу» з кризової ситуації правомірним шляхом та недопущення вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності ключова роль має відводитися відповідним фахівцям – кризовим психологам із додатковим залученням, за потреби, вузькопрофільних спеціалістів у кожній конкретній ситуації індивідуально.

Відповідна діяльність характерна для раннього етапу індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються студентами ЗВО. За визначенням А.Й. Міллера рання індивідуальна профілактика – це спеціальна діяльність, спрямована на виправлення і перевиховання особи, поведінка якої відхиляється від моральних або навіть правових норм, але ще не набула злочинного характеру. Відповідні заходи передбачають корекцію слабких деформацій у структурі особи, а також усунення чи нейтралізацію впливу на особу криміногенних факторів мікросередовища з метою усунення можливості вчинення злочину даною особою [190, с. 126].

Якщо студент вчиняє дисциплінарні проступки у ЗВО, не дотримується правил співжиття у студентському гуртожитку, вчиняє дрібні адміністративні правопорушення тощо, тоді, з метою недопущення подальшого розвитку його асоціальної поведінки, доцільно практикувати застосування низки стягнень за їх вчинення.

У випадку, якщо така діяльність виявилась недостатньо ефективною та у студента ЗВО все ж таки сформувався намір вчинити корисливо-насильницький злочин проти власності, або ж його вчинення вже розпочато на стадіях готування чи замаху, тоді застосуються заходи-перешкоджання, припинення розпочатої злочинної корисливо-насильницької діяльності проти власності з метою

недопущення її завершення, а також заходи, спрямовані на відвернення, мінімізацію матеріальної та фізичної шкоди, яка була заподіяна у випадку насильницького заволодіння чужим майном, правом на майно чи примушування до дій майнового характеру. На цьому етапі профілактики для отримання відповідної інформації застосовуються оперативні дані, а реалізація відповідних заходів в основному покладається на підрозділи Національної поліції України. На цьому етапі підрозділам Національної поліції України доцільно зміцнювати оперативні позиції у ЗВО, щоб мати можливість своєчасно виявляти й припиняти злочинну діяльність студентів корисливо-насильницького спрямування проти власності.

З учиненням студентом ЗВО корисливо-насильницького злочину проти власності профілактична робота не припиняється. З цього часу розпочинається профілактика рецидиву, де акцентується увага на вирішенні взаємопов'язаних проблем організації виховання, побуту, дозвілля, контролю за поведінкою. Адже, як відзначає С.О. Солодовніков 58 % молодих осіб, засуджених до позбавлення волі за грабежі, розбої і вимагання, не знають, що вони будуть робити після звільнення від покарання. При цьому у багатьох з них вже немає домівки [244, с. 123].

Зазначимо, що найбільш значимою у цьому сенсі є рання індивідуальна профілактика, яка реалізується до того часу, як в особи виникло бажання, сформувалася мотивація вчинити злочин. Запорукою успішної індивідуальної профілактики на різних етапах розвитку корисливо-насильницької злочинної поведінки проти власності є чітке та правильне розуміння об'єкта впливу та отримання належних знань про нього [272; 76, с. 11].

Об'єктом індивідуальної профілактики, передусім, є особа, яка може вчинити чи вчинила злочин, у комплексі її кримінологічних параметрів, а також конкретні життєві ситуації, що супроводжують вчинення злочину в кожному окремому випадку.

Несприятливе формування особистості, невід'ємно пов'язане з виникненням антисуспільних поглядів, навиків, звичок, тобто антисуспільної

установки та, зокрема корисливо-насильницького спрямування у студента ЗВО. Антисуспільна установка — це цілеспрямованість свідомості людини, її ставлення до суспільства, чинних у ньому законів і моралі. Антисуспільна установка часом ототожнюється з системою ціннісних орієнтацій особистості, що відображають відношення особистості до цілей її життєдіяльності, засобів досягнення цих цілей, що визначаються загальними соціальними, економічними, політичними і ідеологічними умовами існування суспільства [31, с. 37]. Таким чином, планування індивідуально-профілактичної діяльності має здійснюватися з урахуванням особливостей виду антисуспільної установки [119, с. 12], а виховально-профілактична робота – передбачати перебудову, корекцію ціннісних орієнтацій особистості у напрямку недопущення вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

Індивідуальна профілактика корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, передбачає їх виправлення та корегуючий вплив на різних етапах розвитку їх негативної поведінки шляхом усунення несприятливого зовнішнього впливу, зміни соціальної спрямованості, яка сформувалась під впливом помилкових уявлень, поглядів, переконань, шкідливих звичок, нахилів, інтересів й устремлінь.

Корегуючий вплив на особистість має передбачати формування у студента ЗВО таких емоційно-вольових, інтелектуальних, соціально-психологічних якостей і властивостей, як самоконтроль, самоусвідомлення, самооцінка, аналіз проблеми і прийняття відповідальних рішень, критичне і творче мислення, усвідомлення життєвих цінностей, впевнена та гідна поведінка, ефективне спілкування, протистояння негативному впливу оточення, конструктивне розв'язання конфліктів.

Реалізація заходів індивідуальної профілактичної роботи передбачає два підходи: 1 – інформаційний, що включає проведення просвітницької роботи з питань поваги до права власності й неприпустимості застосовувати насильство для задоволення особистих матеріальних чи пов'язаних з ними соціальних потреб; 2 – поведінковий, що має на меті розвиток соціальної та особистісної

компетентності молодшої людини, що сприятиме належному засвоєнню студентом ЗВО норм адаптативної та позитивної поведінки. Це дозволить дотримуватись норм і правил, прийнятих у суспільстві, навчальному колективі, ефективно вирішувати проблемні ситуації у повсякденні. Окрім цього, важливо навчати незлочинних способів виходу з проблемної життєвої ситуації [250, с. 65- 68; 212, с. 202-203].

Особам, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності, у тому числі студентам ЗВО, у найбільшій мірі притаманні типові особливості (на це вказали 45 % опитаних нами респондентів-працівників поліції – див. Дод. В). На відміну від інших осіб, які вчиняють злочини, їх вирізняє найвищий рівень імпульсивності, у поєднанні зі зневагою до правових приписів [16; 17].

У студентів ЗВО, які вчиняють злочини й, зокрема корисливо-насильницькі проти власності, спостерігається хаотичність, несформованість власної системи поглядів на ті чи інші життєві позиції і цінності; підвищена емоційна залежність від схвалення з боку друзів, однолітків, одногрупників; критичність суджень і нездатність аналітично підходити до оцінки власних вчинків і вчинків інших осіб [233, с. 27; 75].

Індивідуальна профілактика передбачає урахування сутності та форм зовнішнього прояву тих психологічних особливостей і соціально-психологічних умов середовища, які призводять до формування у свідомості правопорушника асоціальних, а згодом – антисоціальних поглядів, переконань і звичок [149, с. 75].

Успіх індивідуальної профілактики багато в чому залежить від інформації й, зокрема про особу з якою проводиться відповідна виховна робота. Відтак, у кримінологічних джерелах наголошується на важливості впровадження у практику «банку інформації», «експрес-інформації», «досьє злочинця» тощо, які мають поповнювати арсенал оперативно-розшукової інформації, що орієнтована на захисні заходи і на мінімізацію злочинних загроз від учинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності з боку конкретних осіб з криміногенними нахилами [244, с. 10-13] .

Однак з-поміж арсеналу інформації, яку доцільно використати в цілях удосконалення індивідуальної профілактики варто виокремити кримінологічну інформацію, систематизовану у вигляді типологічної моделі особи злочинця, зокрема студента ЗВО, що вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Її особливістю є те, що ця типологічна модель репрезентує істотні особистісні характеристики, визначає чинники, що вирішальним чином впливають на особливості її корисливо-насильницької злочинної поведінки проти власності, визначає її типові зразки. Такі кримінологічні відомості мають ключове значення для планування заходів, вибір найдоцільніших методів індивідуально-профілактичного впливу щодо конкретної особи. Використання типологічної моделі дозволяє з'ясувати, пояснити, чому студент ЗВО обрав саме насильницький спосіб задоволення своїх корисливих цілей, індивідуальних потреб, а також саме злочинний спосіб вирішення суперечності, «виходу» з міжособистісного конфлікту, що саме спонукало його до цього? У такий спосіб типологічна модель особистості злочинця сприяє уточненню індивідуально-профілактичної роботи та розробці комплексних заходів профілактики злочинів [110, с. 11-12]. Окрім цього, її використання спонукає до прогнозування розвитку поведінки індивіда згідно з типовим, в умовах реальної дійсності.

У кримінологічній теорії відзначається, що побудова прогностичної моделі індивідуальної злочинної поведінки, у тому числі студента ЗВО у зв'язку з учиненням корисливо-насильницького злочину проти власності, спирається на два підходи: 1 – прогнозування на основі узагальнення біографії індивіда; 2 – прогнозування на основі аналізу внутрішнього духовного життя індивіда, його установок і мотивів [8, с. 124]. При цьому, у першому випадку пропонується використовувати особисті документи, зокрема автобіографію. Однак, в автобіографії зазвичай лише констатуються важливі події у житті особи. Відтак, наведені два підходи доцільно використовувати комплексно. Подальшому розвитку можливості індивідуального прогнозування у рамках наведених двох підходів сприятиме застосування розробленої у рамках цієї дисертації кримінологічної моделі формування особистості й, зокрема студента ЗВО, який

вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Так, цей вид кримінологічної моделі сприяє розвитку творчого підходу до визначення й подальшого уточнення джерел формування криміногенних якостей, які реалізувалися у формі вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності, а також пошуку «резервів» антикриміногенного впливу, з залученням яких студент ЗВО зможе стати на шлях виправлення.

Попри важливість прогнозування індивідуальної злочинної поведінки в цілях запобігання вчиненню злочину, у тому числі корисливо-насильницького проти власності студентом ЗВО, заслуговує на увагу думка окремих вчених-кримінологів, які посилаючись на людську унікальність, неповторність, часом імпульсивність чи спонтанний характер вчинків, заперечують доцільність прогнозування індивідуальної злочинної поведінки [8, с. 123]. З цим твердженням можна погодитися лише частково, адже, як зазначав провідний вітчизняний учений А.Ф. Зелінський, який представляв психологічний напрям у вітчизняній кримінології, характеристика особи в кінцевому підсумку полягає у судженні про імовірну поведінку особи за певних умов. Отже, можна стверджувати про стандартизацію людської поведінки, оскільки типовим є те, що найчастіше повторюється. В однорідних групах прогноз індивідуальної злочинної поведінки достовірніший. Менша надійність прогнозування індивідуальної злочинної поведінки не перекреслює його пізнавального та практичного значення [8, с. 123].

У межах цієї роботи ми пропонуємо використання типологічної моделі студента ЗВО, яка дає змогу відтворити механізм взаємодії найістотніших суб'єктивних і об'єктивних чинників, пов'язаних з особливостями вчинення студентом ЗВО корисливо-насильницького злочину проти власності [41, с. 31-32].

Тип особистості, у тому числі студента ЗВО, що вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності – це своєрідна модель, відповідним чином систематизована кримінологічна інформація, яка дозволяє встановити відповідність особистості конкретного індивіда саме цій моделі. У контексті індивідуальної профілактики цей вид/прийом інтелектуальної діяльності можна означити як «розпізнавання образів», що має важливе практичне значення для

визначення найдієвішого механізму індивідуально-профілактичного впливу, планування комплексу заходів та методів впливу на особистість.

Так зване «розпізнавання образів», що здійснюється на підставі типологічної моделі й, зокрема студента ЗВО, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності, передбачає застосування низки процедур і, зокрема:

– послідовне проведення кримінологічної типологізації особистості, шляхом діагностування й узагальнення системи характеристик (співвідношення корисливої цілі та актуальної потреби студента закладу вищої освіти; встановлення рівня агресивності на тлі інших морально-психологічних якостей і властивостей; визначення змісту проблемної життєвої ситуації тощо) в цілях їх порівняння із задалегідь заданою кримінологічною моделлю у рамках окремих типів (до прикладу, «зухвалий», «ситуативний», «нестійкий», «занедбаний»);

– ідентифікація, що передбачає визначати до якого з типів особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, цей індивід, в комплексі його кримінологічних характеристик, в найбільшій мірі відноситься;

– систематизація типових ознак індивіда (у межах визначеного типу). а також додаткових ознак, які в межах конкретного типу доповнюють кримінологічні знання про особливості студента ЗВО, як об'єкта індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності;

– вибір форм, заходів та методів, застосування яких зазвичай практикується у рамках відповідної кримінологічної моделі студента корисливо-насильницького типу, що вчиняє злочини проти власності;

– внесення коректив, зважаючи на додаткові кримінологічні характеристики, що притаманні конкретному студенту ЗВО, який вчинив корисливо-насильницький злочин проти власності, шляхом уточнення типової схеми індивідуальної профілактики у рамках конкретного корисливо-насильницького типу, що вчиняє злочини проти власності.

Отже, організація індивідуально-профілактичної роботи має здійснюватися з урахуванням типовості форм поведінки студента ЗВО, що вчиняє корисливо-

насильницький злочини проти власності, а так само й обставин, які цьому сприяють та, зокрема, пов'язані з порушенням дисципліни у ЗВО, громадського порядку, вандалізмом щодо чужого майна, проявами жорстокості, агресії, ворожості, поширення в середовищі студентів наркотичних та сильнодіючих лікарських засобів, зразків кримінальної субкультури, випадків втягнень в азартні ігри, боргову залежність тощо.

Індивідуальна профілактика зі студентом ЗВО, що належить до «зухвалою» агресивно-корисливого типу, передусім, передбачає психокорекцію його особистості у напрямку зниження рівня агресивності характеру, набуття навичок толерантного спілкування з однолітками без застосування фізичної сили. Важливо акцентувати увагу на правовому вихованні. Засвоєння норм права має відбуватися не лише на інтелектуальному, а й емоційному рівні. Це забезпечить можливість дотримання правових приписів у повсякденній поведінці. У межах індивідуальної профілактики вкрай необхідно забезпечити дієвий контроль за поведінкою таких осіб. Реалізація потреби у самоствердженні має забезпечуватися шляхом розвитку інтересу до опанування професії, підвищення культурного рівня, а також шляхом сприяння в організації змістовного дозвілля. Важливо для таких осіб сформувати соціально позитивне коло спілкування, зокрема із залученням можливостей індивідуального та колективного шефства. Вживати заходів щодо припинення спілкування студента ЗВО з особами, які дотримуються зразків кримінальної субкультури та сприяють її поширенню в середовищі студентів ЗВО. Перебудова морально-психологічної сфери, зокрема, передбачає розвиток таких рис, як емоційна стійкість, врівноваженість, толерантність у спілкуванні, повага до норм права, моралі, поведінки у ЗВО, побуті тощо.

В індивідуальній профілактиці з представниками «ситуативного» агресивно-корисливого типу акцент має ставитися на підвищенні їх стресостійкості з тим, щоб набути навичок уникати провокуючих ситуацій, які можуть сприяти вчиненню корисливо-насильницьких злочинів проти власності. При цьому паралельно має проводитися виховна робота з метою подальшого зниження рівня агресивності, розвиток моральних якостей і властивостей,

підвищення загального культурного рівня. Обов'язковою складовою індивідуально-профілактичної роботи є тренінги з розвитку навичок правомірних шляхів розв'язання особистих фінансових труднощів.

Індивідуальна профілактика зі студентами ЗВО, що відносяться до так званого «нестійкого» агресивно-корисливого типу має передбачати розвиток соціального досвіду й, зокрема, що виник у зв'язку з гіперопікою батьків на більш ранніх стадіях їх соціалізації в сім'ї. У зв'язку з цим доцільно знизити ступінь надмірної довірливості, легковажності та безвідповідальності. Важливо розвивати у таких осіб ініціативність, упевненість у собі, відповідальність, зокрема, залучаючи до громадської роботи тощо. Розвиток вольових якостей зможе запобігти їх втягненню у вчинення корисливо-насильницьких злочинів засобами сили, шантажу тощо.

Особливість профілактичної роботи з так званим «занедбаним» агресивно-корисливим типом особистості студента ЗВО полягає, насамперед, у налагодженні емоційно-психологічного зв'язку з одногрупниками, залученні до громадської діяльності студентів, що певною мірою може знизити емоційний ефект психотравми внаслідок послаблення соціальних зв'язків з рідними. Важливо відновити інтерес до навчання, набуття спеціальних знань, що в майбутньому сприятимуть самореалізації такої особистості. Важливо переорієнтувати сферу дозвілля з суто розважальної на змістовно-розвиваючу.

В цілому, так званий метод «розпізнання образів» ґрунтується на визначенні й вивченні особистісних якостей та діяльнісних проявів, що типово приманні особі та, зокрема, студенту ЗВО, який вчинив корисливо-насильницькі злочини проти власності. У кримінологічному значенні застосування цього методу, передусім, сприяє уточненню індивідуально-профілактичної роботи, що істотно покращує її ефективність в цілях недопущення вчинення злочинів і, зокрема корисливо-насильницьких проти власності студентами ЗВО.

Разом з тим, для ефективної організації індивідуально-профілактичної роботи, крім специфічних ознак, що відрізняють один тип студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, від іншого типу,

важливо враховувати ознаки, що їх об'єднують на рівні корисливо-наси́льницького типу злочинця молодіжного віку. Так, зокрема, усім без винятку студентам ЗВО, які вчиняють корисливо-наси́льницькі злочини проти власності, необхідно інтенсивно прививати навички до праці, яка має розглядатися ними, як спосіб особистого життєвого самовизначення. При цьому важливо підвищити рейтинг сприйняття студентом ЗВО освіти як цінної орієнтації для молодої людини. Реалізація цього виховно-профілактичного завдання має втілюватися у тісній співпраці правоохоронних органів та представників ЗВО (викладачів, наставників-кураторів, студентського активу тощо).

Психоемоційна сфера студентів ЗВО, які схильні до вчинення корисливо-наси́льницьких злочинів проти власності, суттєво деформована, порівняно зі студентами ЗВО, що дотримуються норм моралі, правил поведінки. Як відзначає О.М. Ільчікова – це істотно ускладнює індивідуально-профілактичну роботу з такою категорією осіб. Виникає потреба у зниженні рівня їх гіперактивності, емоційної збудливості, позбавленні численних фобій. Варто подолати їх відчуженість від колективу (замкнутість), надмірну імпульсивність, підвищену навіюваність, негативізм, невиправдану брехливість, невмотивовану злодійкуватість, лінь (душевну пасивність і млявість) [130, с. 10-18]. Все це підтверджує доцільність створення у системі ЗВО Служби соціально-психологічної та правової допомоги студентам [147, с. 21].

Формування, виховання та перевиховання особистості має поєднувати два рівноважливі напрямки профілактичного впливу: 1) свідомий педагогічний вплив безпосередньо на мотивацію студента вчинити корисливо-наси́льницький злочин проти власності такими засобами, як переконання, роз'яснення, заохочення до розвитку самосвідомості, переосмислення своєї поведінки й навколишньої дійсності; 2) вплив на особистість шляхом перебудови навколишнього мікросередовища, сфери та умов життєдіяльності, що супроводжується перебудовою мотиваційної сфери особистості [19, с. 140-147].

У механізмі індивідуально-профілактичної роботи зі студентом ЗВО з метою недопущення вчинення ним корисливо-наси́льницького злочину проти

власності, важлива роль відводить методам, що мають свої особливості по відношенню до цієї категорії осіб. Передусім це стосується більшої питомої ваги використання педагогічних прийомів впливу, зокрема: роз'яснення; розвінчання помилкових поглядів і авторитетів; створення зразка для наслідування; показ можливих негативних наслідків корисливо-насильницької злочинної поведінки проти власності, її психологічної недоцільності. Окрім цього, практикуються методи, спрямовані на формування навичок правових знань, соціальних поглядів, оцінок, позитивної спрямованості поведінки; а також методи формування свідомості (бесіда, дискусія, диспут тощо). Не менш важливим є формувати досвід поведінки (вправи, привчання, доручення тощо); стимулювати соціально позитивні зразки поведінки шляхом збалансованого й обґрунтованого поєднання заохочень і стягнень. Контроль за поведінкою забезпечується шляхом спостереження, опитування, тестування тощо [130, с. 13-16].

З-поміж численних методів індивідуальної профілактики з цією категорією студентів ЗВО, найбільш прийнятним є метод переконання та формування соціально-корисної поведінки.

Так, зокрема, метод переконання полягає у впливі на моральну й правову свідомість студента ЗВО з метою переосмислення та зміни свого ставлення до вчиненого правопорушення, а також зупинення небажаної, аморальної поведінки. Проте у випадках стійкої особистої позиції студента ЗВО, що полягає у виправдовуванні своєї аморальної та протиправної поведінки, варто використовувати метод «переконання-дискусію», в ході якої відбувається взаємний обмін аргументами, доводами та спростуваннями. Методика застосування цього методу передбачає попереднє ретельне вивчення особистості студента ЗВО, а також достатню професійну підготовку суб'єкта індивідуальної профілактики корисливо-насильницького злочину проти власності.

У випадку, коли до індивідуальної профілактики залучається навчальний колектив студентів, доцільно застосовувати так зване «переконання-агітацію» [149, с. 81]. Особливість цього методу полягає в тому, що шляхом залучення аудиторії, яка критично ставиться до поведінки профілактованого, можна досягти

підсиленого ефекту особистого осуду студентом ЗВО своєї протиправної поведінки. Разом з тим такий метод є дієвим лише за умови так званої «включеності» студента ЗВО у такий колектив.

На практиці, крім методу переконання та його різновидів, методу передачі інформації в індивідуально-профілактичній діяльності зі студентом ЗВО використовують метод так званої «постановки мисленнєвих задач» [149, с. 82]. Методика використання цього методу передбачає урахування рівня інтелектуального розвитку студента ЗВО. Основним прийомом реалізації цього методу є постановка запитань від змісту й емоціонального забарвлення яких залежить особиста оцінка студентом поставленого запитання та вирішення завдання.

Сутнісний зміст так званого методу «вибуху», в контексті індивідуальної профілактики зі студентом ЗВО передбачає моделювання такої ситуації, в якій відбувається швидка й кардинальна перебудова кримінологічних характеристик його особистості. Цей метод використовується за умови попереднього ретельного вивчення особистості студента ЗВО й урахування його позитивних морально-психологічних якостей, властивостей, ціннісних орієнтацій [149, с. 82].

Основними організаційно-тактичними формами застосування методів і прийомів впливу на студентів ЗВО є: профілактичні бесіди, осуд поведінки у навчальному колективі, тренінги, диспути, залучення до соціально корисної громадської діяльності студентів тощо.

Таким чином, застосування типологічної моделі й, зокрема студента ЗВО, має важливе пізнавальне та практичне значення для удосконалення механізму індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняються цією категорією осіб.

Висновки до розділу 3

У системі загальносоціального запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності, що вчиняються студентами ЗВО, провідна роль має відводитися заходам, спрямованим на подальшу модернізацію молодіжної

політики в Україні, мінімізацію соціальної поляризації суспільства, сприянню трудовій зайнятості молоді, їх правовому вихованню, зокрема у ЗВО тощо.

Спеціально-кримінологічні заходи виховного характеру мають розроблятися на професійному рівні, з урахуванням сучасних мотиваційних потреб студента ЗВО. Їх ефективна реалізація передбачає активніше залучення учасників освітнього процесу, передусім, науково-педагогічних, педагогічних працівників.

Досягнення цілей і завдань виховально-профілактичної впливу на студентів ЗВО передбачає формування їх правової культури, дотримання студентами дисципліни, розвиток мережі служб соціально-психологічної допомоги, формування студентських громадських організацій правоохоронної спрямованості тощо.

Типологічна модель особистості студента ЗВО береться за основу для розроблення тактичної схеми індивідуальної профілактики вчинення корисливо-насильницьких злочинів цією категорією осіб.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у розробці кримінологічної моделі особистості студента ЗВО в цілях удосконалення сучасної практики запобігання вчиненню цієї категорією молоді корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Виконане дослідження забезпечило розробку таких положень:

1. Аналіз стану дослідження наукових джерел підтвердив доцільність міждисциплінарного підходу, а також перспективність застосування моделювання в цілях розвитку кримінологічних знань про феномен особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.

З'ясовано, що у кримінологічній теорії особистість студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, висвітлено фрагментарно та переважно: 1 – в контексті кримінологічного аналізу особи злочинця молодіжного віку, у тому числі неповнолітнього, який вчиняє злочин; 2 – у площині кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють окремі види корисливо-насильницьких злочинів проти власності; 3 – у зв'язку з розробленням окремих типів корисливо-насильницького злочинця.

Виявлено недостатню теоретичну розробленість окремих аспектів, пов'язаних з науковим пошуком комплексної кримінологічної інформації, систематизованої й оформленої у якості кримінологічної моделі студента ЗВО, а також її використання в цілях удосконалення сучасної практики запобігання вчиненню корисливо-насильницьких злочинів проти власності цієї категорією молоді.

Встановлено, що, зокрема в сучасній Україні, монографічне вивчення особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, передусім, на рівні кримінологічного моделювання, до цього часу не здійснювалося.

2. Доведено, що агресивно-корислива мотивація злочинної поведінки – відображає сутнісний кримінологічний зміст феномену корисливо-насильницьких злочинів проти власності, у тому числі, які вчиняють студенти ЗВО.

До ознак, що визначають видову специфічність корисливо-насильницьких злочинів проти власності, у тому числі студентів ЗВО, доцільно відносити, зокрема: корисливість, як прагнення набуття неправомірної вигоди шляхом заволодіння чужою власністю чи вимагання вчинення дій майнового характеру; зовнішній інструментальний характер агресії у формі фізичного чи психічного насильства; цинізм, що проявляється у використанні агресором іншої людини, як засобу чи джерела одержання неправомірної вигоди; бажання задовольнити матеріальні та/чи пов'язані з ними соціальні потреби.

3. Пропонується визначення кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, як інтелектуальної діяльності щодо відповідної кримінологічної інформації (пошук, узагальнення, систематизація та ін.), її оформлення як моделі системного аналізу, а також розробку методики наукової інтерпретації в цілях ефективного вирішення завдань запобігання злочинам. До відповідної кримінологічної інформації відносяться статистичні відомості, результати анкетування, теоретичні положення вчення про особу злочинця та ін., що комплексно характеризують особистість студента ЗВО, процес формування її криміногенних якостей і властивостей та особливості їх проявів у процесі вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності.

Виведено критерії галузевих особливостей кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності та, зокрема: об'єкт (особистість як цілісна біосоціальна система); предмет (комплекс параметрів, ознак, властивостей, зв'язків, що характеризують студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності); джерела (кримінологічна інформація щодо особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності); цільове призначення (комплексне удосконалення системи запобігання злочинам).

Доведено, що залежно від функціонального призначення та особливостей використаних наукових прийомів та способів, кримінологічне моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, поділяється на такі види: структурування; портретування; типологізація; моделювання генезису особистості.

4. Корисливо-насильницька антисуспільна спрямованість – це інтегративний показник особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності та становить ядро його структурної кримінологічної моделі.

Узагальнено кримінологічний портрет особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Зазвичай – це молода особа 19-21 років, чоловічої статі, що навчається на третьому курсі у ЗВО (85 %), на комерційній основі й при цьому належним чином не опанувала свою соціальну роль студента ЗВО. Останнє, зокрема, проявляється у втраті інтересу до знань, безпідставних пропусках занять, відчуженості від студентського колективу, байдужості до культурно-виховних заходів, що проводяться зі студентами у ЗВО тощо. Ставлення до майбутнього фаху – упереджене та споживацьке. Система ціннісних орієнтацій зорієнтована на швидке збагачення в будь-який спосіб, у тому числі насильницький.

Гіпертрофовані матеріальні потреби, небажання заробляти на життя чесною працею, у поєднанні з агресивністю та деформованою правосвідомістю, посилюють прагнення до матеріального самоствердження в насильницький спосіб.

Корисливо-насильницький злочин проти власності, здебільшого, вчиняє задля отримання коштів, щоб підтримувати розгульний спосіб проведення дозвілля (95 %); задоволення хворобливої потреби у немедичному вживанні наркотиків, систематичній грі в азартні комп'ютерні ігри тощо (83 %), а часом – похизуватися перед однолітками престижними у молодіжному середовищі речами (53 %).

Студент ЗВО, здебільшого, вчиняє так звані «маловартісні» корисливі злочини проти власності, застосовуючи насильство, що не є небезпечним для життя чи здоров'я особи (понад 70 %). В більшій мірі, ніж інші повнолітні особи, виявляє схильність до вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності, перебуваючи у стані сп'яніння (майже 50 %), а також у складі групи (майже 1/2). Переважно це злочинні групи змішаного типу (82 %) до складу яких, крім студентів, входять непрацюючі особи, у тому числі, які раніше вчиняли злочини. В останньому випадку злочинні дії студента ЗВО стають більш зухвалі, сплановані, а для вилучення чужого майна частіше практикується застосування насильства, що є небезпечним для життя чи здоров'я особи.

Неадекватність сприйняття реальної дійсності та необ'єктивність оцінок конкретних життєвих ситуацій сприяє тому, що соціальні норми, у тому числі правові, не стають належним регулятором особистої поведінки студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Його антисуспільна корисливо-насильницька спрямованість, як правило, нестійка та суперечлива (83 %).

5. Обґрунтовано доцільність типологічного розроблення особистості студента ЗВО, за комплексним критерієм («корислива ціль – актуальна потреба»; «рівень агресії»; «вид життєвої ситуації, що має кримінологічне значення»), що пояснює особливості формування та реалізації його агресивно-корисливої мотивації вчинення злочину проти власності. Запропоновано типологічну модель, що охоплює такі типи особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності:

– «зухвалий» агресивно-корисливий тип з високим рівнем агресії. На рівні повсякденного спілкування з однолітками це проявляється у формі погрози чи використання грубої фізичної сили. Упевненість у безкарності дещо підсилюється, зважаючи на послаблення контролю з боку керівництва ЗВО за дисципліною студентів, у тому числі на території ЗВО.

Досягнення корисливої цілі невід'ємно пов'язане з задоволенням актуальних потреб у самоствердженні, бажанням володіти «брендовими» речами,

підтримувати ведення розгульного способу життя, аморального дозвілля поза навчальним процесом. Представники цього типу, зазвичай не виявляють інтересу до опанування фахом, навчаються на контрактній основі, заняття відвідують, в основному, в період сесії чи підсумкової атестації. На території ЗВО можуть перебувати у стані сп'яніння. Попри намагання привернути до себе увагу інших студентів ЗВО, їх основне коло спілкування – особи старші за віком, котрі ведуть аморальний спосіб життя та/чи вчиняли злочини. Такі студенти ЗВО дотримуються зразків кримінальної субкультури та намагаються її поширювати у середовищі студентів ЗВО. Як правило, походять з неблагополучних сімей, у тому числі, де родичі раніше притягувалися до кримінальної відповідальності.

Домінуючими рисами характеру є: зухвалість, емоційна нестійкість, брутальність у спілкуванні, правовий нігілізм, не виключаються прояви психопатії в межах осудності та ін. Корисливо-насильницький злочин проти власності, зазвичай, вчиняє в умовах нейтральної чи криміногенної ситуації, у співучасті з особами, які раніше вчиняли злочини;

– «ситуативний» агресивно-корисливий тип характеризується середнім рівнем агресії. На прийняття рішення вчинити корисливо-насильницький злочин проти власності істотний вплив спричиняє ситуація, пов'язана з віктимною поведінкою потерпілого.

У частині корисливих цілей та актуальних потреб типологічні характеристики збігаються з попереднім типом, за винятком вчинення корисливо-насильницького злочину задля «самоствердження»;

– «нестійкий» агресивно-корисливий тип: агресія виражена мінімально. Вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, переважно, у зв'язку з потраплянням у проблемну життєву ситуацію, що оцінюється ним особисто, як кризова та критична. При цьому вчинення злочину розглядається, як єдиний можливий і швидкий спосіб виходу з неї. Рішення вчинити корисливо-насильницький злочин проти власності приймається спонтанно, через упередженість і необ'єктивність особистих оцінок щодо власної поведінки, ситуації та шляхів її правомірного вирішення. Вчинення корисливо-

насильницького злочину проти власності певною мірою суперечить в більшості позитивній загальній соціальній спрямованості особистості такого студента ЗВО. Таких студентів ЗВО досить часто інші особи схиляють до вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності та, зокрема, засобами шантажу, обману, втягування у боргову залежність тощо.

Зазвичай – це студенти ЗВО, які приїхали на навчання у мегаполіс з невеликих містечок і сіл, втратили психоемоційний зв'язок з родиною та легко піддаються негативному впливу несприятливого оточення. Окремі зразки поведінки, які нещодавно засуджувалися, сприймаються за норму, а згодом – запозичуються. До їх особистісних рис, що мають кримінологічне значення, відносяться: ослаблення вольових якостей; відсутність самокритичності; низький рівень самодисциплінованості; безвідповідальність; психоемоційна та моральна нестійкість характеру; легковажність; соціальна невідповідність до самостійного життя; надмірна довірливість тощо. Їх корислива ціль підпорядкована прагненням розваг;

– «занедбаний» агресивно-корисливий тип – позбавлений мінімально необхідних психоемоційних зв'язків і, передусім, з близькими родичами. Зазвичай, це студенти ЗВО, які походять з родин заробітчан, систематично отримують кошти від батьків (одного з них), які їм надсилаються для забезпечення витрат, пов'язаних з навчанням, організацією побуту й змістовного дозвілля. Разом з тим, будучи дезорієнтованими у соціальних перспективах, такі студенти ЗВО все більше втрачають інтерес до знань, а відповідні кошти витрачаються не за призначенням. На відміну від попереднього типу, представники якого прагнули відмежуватися від своїх близьких і звичного для них стилю життя; студенти ЗВО у рамках цього типу прагнуть емоційної близькості, зокрема з рідними та близькими. Однак, не одержуючи цього, шукають інші «зони» психоемоційного комфорту, зокрема, відвідуючи розважальні заклади, вживаючи алкоголь, наркотики, занурюючись у так званий «світ віртуальних розваг» тощо. Вирізняється прогресуючим рівнем агресії.

Для даного типу корислива ціль відповідає актуальній потребі у психоемоційній «розрядці» шляхом вибору сумнівного виду розваг, що з часом поглиблює кризу їх психоемоційного стану, викликає залежність від наркотиків, азартних ігор тощо.

6. Кримінологічна модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності – це модель генезису, динамічна модель системного аналізу, що охоплює :

1 – біосоціальну модель «особистість злочинця», як центральну ланку системного аналізу, що відображає стан набуття студентом ЗВО агресивно-корисливої кримінальної мотивації;

2 – модель «зовнішнього середовища», що включає частину об'єктивної дійсності на макро- та мікрорівнях, з якою студент ЗВО найбільш тісно взаємодіє та, зокрема, їх дисоціалізуючі компоненти. Його важливою складовою є освітньо-виховне середовище (первинні викладацькі колективи; освітньо-педагогічний та навчальний процес у ЗВО; матеріально-побутові умови життєдіяльності студентів ЗВО; морально-психологічний клімат в академічній групі студента ЗВО тощо);

3 – процес взаємодії, тобто інформаційний обмін системи «особистість студента ЗВО» з відповідними матеріальними та інтелектуальними цінностями зовнішнього середовища на макро- та мікрорівнях.

7. За результатами кримінологічного моделювання виявлено доцільність удосконалення загальносоціальних засад запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності у таких напрямках: формування сфери інформаційної й, зокрема комп'ютерної, безпеки студентської молоді; пошук новітніх підходів до активізації участі молоді у формуванні національного ринку зайнятості; покращення якості організації правової культури та правого виховання студентів ЗВО; інституційна розбудова молодіжних організацій, а також організацій, що працюють із молоддю; створення належного організаційно-правового підґрунтя, основ соціального забезпечення для діяльності суб'єктів, які в межах наданих повноважень працюють з молоддю, зокрема студентами ЗВО; організація виховного процесу в умовах функціонування ЗВО,

що забезпечує належний рівень соціалізації молодшої людини, згідно з віковими та соціальними особливостями, та сприяє гармонійному розвитку потреб, зорієнтованості на пошук законних засобів їх задоволення.

8. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності спрямовані на усунення, локалізацію криміногенних явищ і процесів, зокрема освітньо-виховного середовища, що, зазвичай, сприяють формуванню у студента ЗВО агресивно-корисливої злочинної мотивації. Особливістю системи спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності є домінування форм, методів і заходів виховного й навчального характеру, що, зокрема, доцільно застосовувати в умовах функціонування ЗВО.

Сучасний механізм спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності потребує удосконалення у напрямках:

- посилення ролі та значення правовиховної складової в організації освітнього процесу в ЗВО шляхом інституційної розбудови суб'єктів профілактики правопорушень (наставники-куратори, шефи-наставники, комісії, ради з профілактики правопорушень студентів, штаб з профілактики правопорушень у студентських гуртожитках, студентські громадські формування правоохоронного спрямування тощо), а також покращення якості формування у студента правової культури, як особистісної цінності, що спонукає до неухильного дотримання правих норм;

- налагодження взаємодії правоохоронних органів з представниками ЗВО шляхом обміну кримінологічною інформацією про асоціальну, протиправну поведінку студентів; спільного планування та реалізації заходів превентивної роботи в осередку студентів ЗВО; взаємного консультування та надання методичної допомоги з питань запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності на різних стадіях розвитку їх протиправної поведінки;

– набуття поліцейськими додаткових теоретичних знань і практичних навичок щодо особливостей реалізації запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності зі студентською молоддю та планування таких заходів в умовах функціонування ЗВО;

– розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення шляхом узагальнення та поширення кращих зразків вітчизняного та закордонного досвіду запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності (експрес-аналізи, огляди, постійно діючі семінари, наради, «круглі столи» тощо);

– модернізація статистичної звітності Генеральної прокуратури України, що забезпечить інформаційне підґрунтя кримінологічного планування заходів із запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

9. Індивідуальна профілактика в умовах функціонування ЗВО, передусім, передбачає своєчасне та повне виявлення кола здобувачів вищої освіти, які потребують застосування корегуючих заходів виховально-профілактичного впливу. Заходи індивідуальної профілактики мають розроблятися диференційовано, зважаючи на етапи розвитку негативної поведінки студента ЗВО; зміст його моральних, психологічних, емоційно-вольових та інтелектуальних характеристик; ступінь відчуженості від навчального колективу тощо.

За результатами модельної інтерпретації особистості студента ЗВО, який вчиняє злочин проти власності, розроблено тактичну схему індивідуальної профілактики, що передбачає застосування до особи комплексу засобів, в залежності від її типологічної ідентифікації:

– «зухвалий» агресивно-корисливий тип: психокорекція особистості у напрямку зниження рівня агресивності характеру та розвитку емоційної стійкості, урівноваженості, виховання поваги до чужої власності й фізичної недоторканості особи; суворий й систематичний контроль за поведінкою; набуття навичок толерантного спілкування з однолітками, без використання фізичної сили; правове виховання, що передбачає не лише засвоєння норм права, але й їх

сприйняття на емоційному рівні та має на меті забезпечити можливість дотримання правових приписів у повсякденній поведінці. Реалізація потреби у самоствердженні має забезпечуватися шляхом розвитку інтересу до опанування професією, підвищення загальнокультурного рівня, а також шляхом сприяння в організації змістовного дозвілля. Для осіб цього кримінологічного типу важливо припинити можливість спілкування з особами, які дотримуються зразків кримінальної субкультури та сформувати позитивне коло спілкування, зокрема із залученням шефів-наставників. У системі заходів переважають наглядово-контрольні, правові, виховні, педагогічні заходи, значна частина яких реалізується за участю працівників поліції;

– «ситуативний» агресивно-корисливий тип: психокорекція особистості, передусім, полягає у підвищенні рівня стресостійкості та набуття навичок уникати провокуючих ситуацій, що можуть визначати готовність вчинити корисливо-насильницький злочин проти власності. Паралельно має проводитися виховна робота з метою подальшого зниження рівня агресивності та розвитку моральних якостей і властивостей, підвищення загальнокультурного рівня. Обов'язковою складовою індивідуально-профілактичної роботи є тренінги з розвитку навичок правомірних шляхів розв'язання особистих фінансових труднощів;

– «нестійкий» агресивно-корисливий тип: зниження ступеня надмірної довірливості, легковажності, безвідповідальності має супроводжуватися розвитком ініціативності, упевненості у собі, відповідальності, зокрема, шляхом залучення до виконання громадських доручень. У ході виховних бесід відновити мотивацію до навчання та формувати досвід соціально корисної поведінки. Зважаючи на достатній інтелектуальний і моральний рівень розвитку особистості, допускається можливість використання суб'єктом профілактики методу «переконання-дискусії» шляхом обміну думками, доводами. Рекомендується застосовувати «спростування», що має на меті спонукати студента ЗВО до відмови від помилкових суджень, які можуть викликати готовність вчинити корисливо-насильницький злочин проти власності. Цілеспрямований розвиток

вольових якостей має на меті запобігання втягненню такої особи у вчинення корисливо-насильницьких злочинів;

– «занедбаний» агресивно-корисливий тип: налагодження емоційно-психологічного зв'язку з одногрупниками, залучення до громадської діяльності студентів. Це підвищує результативність застосування методу «переконання-агітації». В ході профілактичних бесід з представником цього типу рекомендовано акцентувати увагу на небезпечності наслідків ведення нездорового способу життя (немедичне вживання наркотиків, беззмістовне дозвілля, узалежнення від азартних ігор тощо). Педагогічні засоби полягають у залученні такої особи до здорового способу життя, поверненні інтересу до майбутнього фаху. Важливо переорієнтувати сферу дозвілля з суто розважальної на змістовно-розвиваючу.

Наведені засоби індивідуально-профілактичного впливу в межах наведених кримінологічних типів особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, не є вичерпними. Разом з тим, їх використання є доцільним при плануванні індивідуально-профілактичної діяльності щодо перешкоджання формуванню агресивно-корисливої злочинної мотивації студента ЗВО в цілях не допущення вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності.

Запропоновано системні зміни та доповнення до чинного законодавства України щодо посилення право-виховної діяльності у ЗВО, пріоритетності застосування педагогічних засобів, форм і методів запобігання корисливо-насильницькій злочинній поведінці цієї категорії молоді (Закони України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про освіту», «Про вищу освіту»), а також підвищення компетентності суб'єктів, які у межах наданих повноважень здійснюють навчально-виховну та/чи превентивну роботу зі студентами (Додаток 2 Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова Ю. В., Денисов С. Ф., Денисова Т. А., Кулик С. Г., Рябчинська О. П. Кримінологія. Особлива частина : навч. посіб. Запоріжжя : КПУ, 2012. 688 с.
2. Абельцев С. Н. Личность преступника и проблемы криминального насилия. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. 207 с.
3. Абульханова-Славская К. А. О путях построения типологии личности. *Психологический журнал*. 1983. Т. 4. № 1 . С. 14-24.
4. Аванесов Г. А. Кримінологія : учебник. 5-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ –ДАНА, 2012. 575 с.
5. Албул С. В. Насильство при вчиненні злочинів проти власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 32. С. 138-141.
6. Албул С. В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти розуміння корисливого мотиву вчинення злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2008. №1. С. 23–25
7. Албул С. В. Кримінологічна характеристика корисливо-насильницьких злочинів відносно іноземних громадян : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2005. 19 с.
8. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія : курс лекцій . Київ : МАУП, 2002. 289 с.
9. Алексеев А. И., Сахаров А. Б. Причины преступлений и устранение их органами внутренних дел. М., 1985. 52 с.
10. Александров Ю. В. Злочини проти життя та здоров'я особи. Кримінальне право України. Особлива частина [підручник] / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ: Юридична наука, 2004. С. 37-76.
11. Антонов Г. В. Педагогічні засади запобігання і розв'язання конфліктів у навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2006. 22 с.

12. Антонян Ю. М., Эминов В. Е. Личность преступника. М. : Норма, 2010. 366 с.
13. Антонян Ю. М. Социальная среда и формирование личности преступника, неблагоприятное влияние на личность в микросреде. М.: Академия МВД СССР, 1975. 158 с.
14. Антонян Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Личность преступника. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. 368 с.
15. Антонян Ю. М. Криминология. Избранные лекции. М. : Логос, 2004. 447 с.
16. Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника и расследования преступлений : монография. М. 1996. URL: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5392269788>
17. Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступления и наказания. М.: Пенатес-Пенаты, 2000. 451 с. URL : <http://www.znaniium.com/>
18. Антонян Ю. М., Голубев В. П., Кудряков Ю. Н. Личность корыстного преступника. Томск : Изд-во Том. ун-та, 1989. 160 с.
19. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирования личности. М.: Мысль, 1976. 158 с.
20. Атанов Г. А. Деятельностный подход в обучении. Донецк : ЕАИ-Пресс, 2001. 160 с.
21. Бабаев М. М. Значение профилактики в борьбе с преступностью. *Советская юстиция*. 1973. № 19. С. 24
22. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия: Изучение влияния воспитания и семейных отношений. М., 1999. 312 с.
23. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Юридическая психология : учебник. Харьков: НУВД, 2001. 640 с.
24. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків: ХНУВС, 2011. 322 с.
25. Бариляк И. А. Мотивация учебной деятельности курсантов и студентов. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2007. №3. С. 28.

26. Барсукова Т. И. Девиации в студенческой среде вузовских второкурсников и пути их преодоления. *Вестник Северо-Кавказского федерального университета*. 2012. № 4. С. 137.

27. Батиргареева В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : монографія. Х. : Одіссей, 2003. 255 с.

28. Батиргареева В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : автореф. дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.08. Харків, 2002, 20 с.

29. Батов. В. И., Константинова Н. Я. К вопросу изучения самооценки преступников. *Психологическое изучение личности преступника (Методы исследования)* : сб. науч. тр. / отв. ред. А. Р. Ратинов. М. : ВИПП, 1976. С. 115–143.

30. Бафия Ежи Проблемы криминологии. Диалектика криминогенной ситуации. М. : Юрид. лит., 1983. – 149 с.

31. Беличева С. А. Основы превентивной психологии. М. : Редакционно-издательский центр Консорциума «Социальное здоровье России», 1994. 221 с.

32. Белоусов К. Ю. Социальный контроль девиантности в среде студенческой молодежи. *Вестник Орловского государственного университета. Серия: Новые гуманитарные исследования*. 2012. № 5 (25). С. 68.

33. Білоусова О. О. Соціальний феномен протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 3. С. 100-106.

34. Білоусова О. О. Кримінологічна модель протидії злочинності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 20 с.

35. Білоусова О. О. Проблеми моделювання системи протидії злочинності. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 272-277.

36. Біржакова Є. О. Властивість, ознаки та якість права: співвідношення понять. *Проблеми теорії та історії держави і права* : зб. статей / за ред. Ю.С. Шемшученка, О.К. Маріна, І.С. Гриценка ; упор. О.В. Кресін, І.М. Ситар. К.; Львів: ЛьвДУВС, 2011. С. 30-34.

37. Божович Л. И. Социальная ситуация и движущие силы развития ребенка. Психология личности в трудах отечественных психологов. СПб., 2000. 713 с.

38. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні: в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) : монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 380 с.

39. Бойченко Е. Б. Методологічні засади здійснення діагностики регіонального соціуму. *Економіка та держава*. 2014. № 6. С. 55-59.

40. Болібрux Н. Б. Особливості кримінологічного моделювання, як методу дослідження особистості студентів ВНЗ, у зв'язку з учиненням корисливо-наси́льницьких злочинів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка. Юридичні науки*. 2017. Вип. 861. С. 417-421.

41. Болібрux Н. Б. Типологическая модель личности студента ВУЗА с антиобщественной корыстно-наси́льственной направленностью. *Leges si Viata*. 2017. № 11/2 (311). С. 28-32.

42. Болібрux Н. Б. Поняття та види кримінологічного моделювання студента ВНЗ як суб'єкта корисливо-наси́льницького злочину проти власності: методологічний аспект дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. Київ. 2018. № 9. С. 239-242.

43. Болібрux Н. Б. Загальносоціальні засади реалізації кримінологічної моделі студента закладу вищої освіти у напрямі запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам проти власності. *Підприємництво, господарство і право*. Київ. 2019. № 2. С. 222-225.

44. Болібрux Н. Б. Використання кримінологічної моделі студента закладу вищої освіти з метою індивідуальної профілактики корисливо-наси́льницьких злочинів проти власності. *Право і суспільство*. Київ. 2019. № 1, Ч.2. С. 127-131.

45. Болібрux Н. Б. Кримінологічні ознаки корисливого наси́льства, у зв'язку з вчиненням злочинів студентами ВНЗ. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2017 р. Запоріжжя, 2017. С. 91-93.

46. Болібрux Н. Б. Про сутнісний зміст поняття корисливо-насильницьких злочинів, вчинених студентами ВНЗ. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства* : зб. матеріалів конференції, м. Львів, 28 жовтня 2016 р. Львів, 2016. С. 27-31.

47. Болібрux Н. Б. Корисливе чи економічне насильство студентів ВНЗ, які вчиняють злочини: кримінологічний аспект. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства* : зб. матеріалів міжнародної конференції, м. Львів, 28 лютого 2017 р. Львів, 2017. С. 67-69.

48. Болібрux Н. Б., Якімова С. В. Кримінологічний зміст окремих соціально-демографічних ознак структурної моделі студента ЗВО, у зв'язку з учиненням корисливо-насильницьких злочинів. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції* : зб. матеріалів Всеукраїнської конференції, м. Львів, 27 березня 2018 р. Львів, 2017. С. 87-91.

49. Болібрux Н. Б. Про шляхи використання кримінологічної моделі студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір* : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 25 жовтня 2018 р. Львів, 2018. С. 92-95.

50. Болібрux Н. Б. Галузеві ознаки кримінологічної моделі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції* : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 29 березня 2019 р. Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 41-42.

51. Борисов В. И., Куц В. Н. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации. Харьков : НПКФ «Консум», 1995. 104 с.

52. Бородин С. В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы. М. : Наука, 1990. 272 с.

53. Братусь Б. С. Аномалии личности. М. : Мысль, 1988. 308 с.
54. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О. В. Кримінологія : навч. посібн. К. : Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
55. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия. СПб. : Питер, 2001. 336 с.
56. Васюнець Н. Талант, знання – не вірю! *Експрес*. № 65 (9435) 7.09 – 14.09.2017 р .
57. Валитова Л. Р. Модель социализации личности студента в образовательном пространстве иноязычной культуры. *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии* : сб. ст. по матер. XXXIII междунар. науч.-практ. конф. № 10(34). Новосибирск : СибАК, 2013. <https://sibac.info/conf/pedagog/xxxiii/34357>
58. Вікова та педагогічна психологія. К. : Просвіта, 2001. 416 с.
59. Варчук Т. В. Виктимологическое моделирование в криминологии и практике предупреждения преступности : монография. М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. 239 с.
60. Варчук Т. В. Теория виктимологического моделирования и ее развитие в криминологической науке и практике предупреждения преступности : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2013. 48 с.
61. Василевич В. В. Боротьба з озброєними формами організованої злочинності корисливо-насильницького спрямування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1998. 18 с.
62. Васин Ю. Г. Борьба с организованной преступностью: опыт теоретического моделирования : монография. М. : Институт государства и права РАН, 2015. 291 с.
63. Вебер М. Избранные произведения. М. : Прогресс, 1990. 808 с.
64. Векленко В. В., Буркина О. А. Угроза неопределенного характера при завладении имуществом. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. Омск, 2006. №2(26). С. 16-17.
65. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. 1440 с.

66. Вицин С. Е. Моделирование в криминологии : учебн. пособ. М. : Высшая школа МВД СССР, 1973. 112 с. URL : <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichne-modelyuvannya/>

67. Волков Б. С. Детерминистическа природа преступного поведения. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1979. 150 с.

68. Волков Б. С. Мотивы преступлений (Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование). Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1982. 152 с.

69. Ворожбит С. А. Почуття довіри як чинник соціально-психологічної адаптації студентів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2011. 24 с.

70. В Черновцах задержали студентов-юристов : URL: <http://podrobnosti.ua/741870-za-vymogatelstvo>

71. Гаврилец Ю. Н. О количественном исследовании структуры сложных социальных систем. *Моделирование социальных процессов*. М. : Наука, 1970. 120 с.

72. Гумін О. М. Кримінально-насильницька поведінка проти особи : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 360 с.

73. Гетьман Г. М. Моделювання особи невідомого злочинця: (криміналістичні засоби, методи та технології) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 18 с.

74. Гишинский Я. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». СПб. : «Юридический центр Пресс», 2004. 520 с.

75. Гиниятуллина Е. З. О мотивах совершения преступлений лицами, получающими общее или среднее профессиональное образование. *Международный информационно-аналитический журнал «Crede Experto: транспорт, общество, образование, язык»*. 2015. № 2 (05). URL: <http://>

76. Голик С. И., Михайлов Б. П. Организационно-тактические проблемы профилактики правонарушений. М. : ВНИИ МВД СССР, 1982. 80 с.

77. Голина В. В., Маршуба М. О. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего корыстно-насильственного преступника в Украине : монографія. Харьков : Право, 2014. 280 с.

78. Голина В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / за заг. ред. В. В. Голини. Х. : Право, 2012. 304 с.

79. Голина В. В. Попередження злочинності : консп. лекцій. Х. : Укр. юрид. акад., 1994. 40 с.

80. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 440 с.

81. Головкін Б. М. Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 35 с.

82. Головкін Б. М. Зasadничі положення запобігання корисливій насильницькій злочинності. Проблеми законності. Харків, 2012. № 118. С. 161-165.

83. Грищук В. К. Кримінальне право України: загальна частина : навч. посіб. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2006. 568 с.

84. Гуров А. И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. М.: Юрид. лит., 1990. 303 с.

85. Гусева Т. С. Социальный портрет студенческой молодежи. Актуальные вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история : материалы XXVI международной заочной научно-практической конференции 15 июля 2013 г. URL: <http://sibac.info/2009-07-01-10-21-16/8496-2013-07-25-08-02-51>.

86. Гущина Т. Ю. Внутрішньоособистісний конфлікт як фактор соціалізації студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2008. 24 с.

87. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 2 : И-О. – М. : Рус. яз., 1981. 779 с.

88. Даньшин І. М., Голіна В. В., Кальман О. Г. Кримінологія. Особлива частина : навч. посіб. Харків : Право, 1999. 232 с.
89. Девятова А. О. Личность преступника: понятие и криминологическая характеристика. Отечественная юриспруденция. 2018. № 7(32) С. 75-78.
90. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 року № 2859-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 16. Ст. 166.
91. Денисов С. Ф. Детермінанти злочинності і моделі криминологічної превенції злочинів молоді : монографія. Запоріжжя. : КПУ, 2010. 396 с.
92. Денисов С. Ф. Злочинність кримінально активної частини молоді та її запобігання в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2011. 36 с.
93. Державна цільова програма “Молодь України” на 2016-2020 роки : Постанова КМ від 18 лютого 2016 р. № 148. Офіційний вісник України. 2016. № 21. Ст. 828.
94. Джужа О., Кирилюк А. Сучасний погляд на розвиток криминології. *Право України*. 2003. № 2. С. 97-101.
95. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Третьякова Т. А. Стислий словник криминологічних термінів : навч. посіб.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2000. 47 с.
96. Диалектический и исторический материализм / под ред. А. Г. Мысливченко, А. П. Шептулина. М. : Политиздат, 1988. 446 с.
97. Дронова О. С. Агресія у структурі девіантної поведінки неповнолітніх. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2008. Том. ІХ. Ч. 2. С. 268-279.
98. Дорошков В. В., Патов Д. А. Профилактика подростковой преступности как составная часть уголовной политики на современном этапе. *Российская юстиция*. М. : Юрист 2014. № 6. С. 31-34.

99. Дубинин Н. П., Карпец И. И., Кудрявцев В. Н. Генетика, поведение, ответственность (о природе антиобщественных поступков и путях их преодоления). М.: Политиздат, 1982. 304 с.

100. Дубчак Г. М. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів у період навчання у вузі : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2000. 17 с.

101. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2004–2018 рр. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

102. Елисеев С. А. Вопросы теории и практики предупреждения корыстных преступлений. Томск : Изд. Томского ун-та, 1989. 110 с.

103. Елисеев С. А. Общеуголовные корыстные преступления: криминологическая характеристика : учебн. пособ. ; под. ред. В. Д. Филимонова. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1991. 121 с.

104. Елисеев С. А. Понятие корыстного мотива преступления. *Правовые вопросы борьбы с преступностью на современном этапе*. Томск : Изд. Томск. ун-та, 1989. С. 55-67.

105. Еникеев М. И. Общая и социальная психология. М. : НОРМА-ИНФРА, 1999. – 624 с. URL: <https://studfiles.net/preview/5998106/>

106. Еникеев М. И. Юридическая психология с основами общей и социальной психологии : учебник для вузов. 2-е изд., перераб. М. : Юр. Норма : ИНФРА-М, 2017. 640 с. URL : <http://znanium.com/catalog/product/754422>

107. Жалинский А. Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР (Вопросы теории). Львов : Вища школа, 1976. 212 с.

108. Жалинский А. Э., Костицкий М. В. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация. Львов: Изд-во «Вища школа», 1980. 212 с.

109. Жукова Т. С. Соціальні засади запобігання злочинності молоді в Україні та Італії (порівняльне дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2011. 20 с.

110. Заболотный И. Ф. Причины современной преступности несовершеннолетних и ее предупреждение. М. : Юридлит, 2004. 296 с.
111. Загородников Н. И. О квалификации преступлений против жизни. *Советское государство и право*. 1976. № 2. С. 132-141.
112. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
113. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
114. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2008. Кн. 3 : Практична кримінологія. 320 с.
115. Закалюк А. П., Коротенко А. И., Москалюк Л. Н. Проблемы социальной типологии личности правонарушителя и преступника. *Проблемы изучения личности правонарушителя* : сб. науч. трудов. М. : ВНИИ МВД СССР, 1984. С. 143-156.
116. Закалюк А. П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения. М. : Юрид. лит., 1986. 192 с.
117. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. К. : Либідь, 2002. 304 с.
118. Заросинський Ю., Рощина І. Запобігання злочинам: деякі питання теорії і практики. *Право України*. 2003. № 10. С. 78-81.
119. Зеленецкий В. С. Предупреждение преступлений следователем. Харьков : Вища школа, 1975. 204 с.
120. Зелинский А. Ф. Криминология : курс лекций. Харьков : Прапор, 1996. 260 с.
121. Зелінський А. Ф. Корисливість як мета злочину. *Радянське право*. 1988. № 2. С. 48-51.

122. Зелінський А. Ф., Коржанський М. Й. Корислива злочинна діяльність. К. : Генеза, 1998. 144 с.
123. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения) : учеб. пособ. М. : «Академия», 2003. 288 с.
124. Золотова О. І. Корисливий мотив як кваліфікуюча ознака умисного вбивства. *Держава и право*. 2009. Вип. 46. С. 513-518.
125. Иванова А. А. Педагогическая профилактика в системе предупреждения преступлений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.08. Н. Новгород, 2006. 34 с.
126. Иванова В. В. Преступное насилие : учеб. пособ. М. : ЮИ МВД РФ, Книжный мир, 2002. 83 с.
127. Игошев К. Е. Правовые проблемы профилактики правонарушений. М. : Юрид. лит, 1985. 142 с.
128. Игошев К. Е. Психология преступных проявлений среди молодежи. М. : Высшая школа МВД СССР, 1971. 172 с.
129. Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения: учеб. пособ. Горький : Горьк. высш. шк. МВД СССР, 1974. 168 с.
130. Ильчикова Е. М. Противоправное поведение лиц молодежного возраста и проблемы его предупреждения : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2004. 24 с.
131. Иншаков С. М. Криминология. М. : Юриспруденция, 2000. 432 с.
132. Исправительная (пенитенциарная) педагогика : учебник / под ред. А. И. Зубкова и М. П. Стуровой, Рязань : РВШ МВД РФ. 1993. 398 с.
133. Иванцева Н. І. Динаміка ціннісних орієнтацій студентської молоді протягом професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ. 2001. 16 с.
134. Ілляшова К. В. Етимологія поняття «корисливий мотив»: окремі питання. *Право* : зб. наук. праць Харківського НПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2012. Вип. 19. С. 202-208.

135. Казміренко В. О. Насильство як спосіб вчинення корисливо-насильницьких злочинів *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №1. С. 250-253.
136. Кан-Калик В. А. Восхождение к студенту. *Вестник высшей школы*. 1983. № 3. С.7-11.
137. Ким Е. В., Ри П. Г. Личность преступника: криминологический анализ. *Ученые записки ТОГУ*. 2013. Том. 4. № 4. С. 402-407.
138. Кириллов В. И., Старченко А. *Логика : учебник / под ред. В. И. Кириллова ; изд. 6-е, перераб. и доп. М. : ТК Велби; Изд-во Проспект, 2008. 240 с.*
139. Кишеньков Д. Г. Криминологические особенности студентов, совершающих преступления. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2014. № 3 (58) С. 32-34.
140. Кишеньков Д. Г. Причины и условия студенческой преступности. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурологи и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов, 2014. № 7 (45). Ч. II. С. 108-111.
141. Козлов В. А., Суслов Ю. А. Конкретно-социологические исследования в области права : учебн. пособие. Л. : Изд-во Ленинградского ун-та им. А. А. Жданова, 1981. 111 с.
142. Кургузкина Е. Б. Учение о личности преступника : монография. М., 2002. 212 с.
143. Колодяжний М. Г. Насильницькі вимагання майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : монографія. Х. : Кроссруд, 2010. 287 с.
144. Концепція розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття. *Інформаційний бюлетень Координаційного бюро з проблем кримінології Академії правових наук України*. 2007. № 9. С. 4-33.
145. Концепція Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2016-2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 1018-р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 80. Ст. 2683.

146. Корецький С. М. Моделювання процесу формування злочинної поведінки особи. *Юридична психологія*. Київ, 2016. № 1 (18). С. 163-177.
147. Корсантия А. А. Предупреждение краж, грабежей и разбоев, совершаемых студентами Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2004. 24 с.
148. Косарев В. Н. К вопросу о детерминационно-регуляционной модели преступного поведения несовершеннолетних. *Вопросы ювенальной юстиции*. 2008. № 4 (18). URL : <http://juvenjust.org/txt/index.php/t950.html>.
149. Костицкий М. В., Настюк М. И. Особенности профилактики правонарушений учащейся молодежи. Львов : ЛГУ, 1983. 86 с.
150. Кочисов В. К., Ломов Б. Ф. Системность в психологии. Воронеж : НПО МОДЭК, 2003. 424 с.
151. Кочисов В. К. Формирование мотивации обучения студентов в вузе. *Психология человека в современном мире*. Том 1. *Комплексный и системный подходы в исследованиях психологии человека. Личность как субъект жизненного пути* : материалы Всеросс. юбилейной научн. конф., посвященной 120-летию со дня рождения С. Л. Рубинштейна, Москва, 15-16 октября 2009 г. Москва, 2009. С. 191-193.
152. Криминология : учебник / под ред. Б. В. Коробейникова, Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. М. : Юрид. лит., 1988. 384 с.
153. Криминология : учебник для вузов / А. Ф. Агапов, и др.; под ред. В.Д. Малкова. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юстицинформ, 2006. 528 с.
154. Криминология : учебник / под ред. Г.А. Аванесова. 5-е изд., перераб. и доп. М : ЮНИТИ-ДАНА. 2012. 575 с.
155. Криминология : учебник / под ред. Н. Ф. Кузнецовой и Г. М. Миньковского. М. : БЕК, 1998. 566 с.
156. Криминология : учебник для вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. 2-е изд., перераб. и доп. М. : НОРМА-ИНФРА, 2002. 848 с.
157. Криминология : учебник / под ред.. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. М.: Юрист, 1995. 512 с.

158. Кримінальне право України: загальна частина : підручник / за заг. ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид. переробл. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
159. Кримінологія і профілактика злочинів : курс лекцій : у 2-х кн. / Загальна частина / Александров Ю. В., Гаврилишин А. П., Лихолоб В. Г. та ін. Київ : Українська академія внутрішніх справ, 1996. 171 с.
160. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами. (Загальна та особлива частини) : навч. посіб. / О. М. Джужа та ін ; ред. О. М. Джужа. К. : Атіка, 2001. 366 с.
161. Кримінологія: Загальна та особлива частини : підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х. : Право, 2009. 288 с.
162. Кримінологія : підручник для студентів ВНЗ / О. М. Джужа, та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2002. 558 с.
163. Кримінологія : навч. посіб. / заг. ред. О. М. Джужа. Київ : Прецедент, 2004. 208 с.
164. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования. М. : Форум Инфра-М, 1988. 216 с.
165. Кудрявцев С. В. Конфликт и насильственное преступление. М. : Наука, 1991. 176 с.
166. Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Причины преступности в России: Криминологический анализ. М. : Норма, 2006. 112 с.
167. Кузнецов В. В. Превентивная педагогика: теория и практика : монографія. Москва : Эгвес, 2015. 116 с.
168. Кулик С. Г. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє злочини проти моральності. *Держава та регіони*. 2013. № 3 (41). С. 92-96.
169. Ланде Д. В., Фурашев В. М., Юдкова К. В. Основи інформаційного та соціально-правового моделювання : навч. посіб. Київ : НТУУ «КПІ», 2014. 220 с.
170. Ларченко М. О. Використання кримінологічного моделювання для виявлення тенденцій латентності. *Ученые записки Таврического национального*

университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Симферополь, 2013. № 2-1 (Ч.2). Том 26 (65) . С. 211-221.

171. Ларченко М. О. Застосування результатів кримінологічного моделювання в практиці запобігання злочинності. *Університетські наукові записки*. 2016. № 58. С. 172-181.

172. Ларченко М. О. Кримінологічна модель взаємодії макроекономічних, соціальних та демографічних показників. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4 (48). С. 367-377.

173. Ларченко М. О. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 21 с.

174. Леванский В. А. Моделирование в социально-правовых исследованиях. М. : Наука. Гл. ред. восточ. лит., 1986. 156 с.

175. Лелеков В. А., Кошелева Е. В. Предупреждение преступлений среди студентов высших учебных заведений. *Территория науки*. 2014. № 1. С. 23-32.

176. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Политиздат, 1975. 304 с.

177. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність: кримінологічно-правове дослідження. К. : Юрінком Інтер, 2000. 280 с.

178. Литвинов В. И. Корыстные посягательства на личную собственность и их предупреждение. Минск : Университетское, 1989. 419 с.

179. Лиховая С. Я., Юзікова Н. С. Моделирование программы предупреждения пресупности несовершеннолетних и противодействия ей. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2015. № 2. Т.9. С. 370-377.

180. Лихолоб В. Г., Филонов В. П., Коваленко О. И., Михайлов А. Е. Криминология : учебник. К.: Киев-Донецк, 1997. 398 с.

181. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии : учебник : в. 2 т. Т. 1. Общая часть. М. : Юрайт, 2011. 1003 с.

182. Лунеев В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. М. : Волтерс Клувер, 2005. 912 с.
183. Майоров А. В. Виктимологическая модель противодействия преступности : монография. М. : Юрлитинформ, 2014. 224 с.
184. Макеева А. Г. Педагогическая профилактика и социальный контроль наркотизма. *Народное образование*. 2010. №8. С.225.
185. Максимова Н. Ю. Психологическая профилактика алкоголизма и наркомании. Ростов – н/Д. : Феникс, 2000. 384 с.
186. Малков В. Д., Курганов С. И. Криминология : учебник. М. : Юстицинформ, 2011. 544 с.
187. Маслоу А. Мотивация и личность : пер. с англ. А. М. Татлыбаевой. СПб. : Евразия, 1999. 478 с. URL: <http://orel.rsl.ru/nettext/foreign/masloy/maslow.shtml.htm>.
188. Механизм преступного поведения. Юридическая психология: криминальная психология. Судебно-психологическая экспертиза. Исправительно-трудовая психология. Судебная психология / сост. Т. Н. Курбатова. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 112-118 с.
189. Мехтиева Л. В. Типология несовершеннолетних преступников. *Юридические науки и образование*. 2012. № 34. С. 178-190.
190. Миллер А. И. Противоправное поведение несовершеннолетних: генезис и ранняя профилактика. Киев : Наук. думка, 1985. 150 с.
191. Миненко П. В. Методологические основы криминологическо-психологического изучения личности осужденного за преступления против общественной безопасности. *Общество и право*. 2009 №4 (26). С. 188-192.
192. Миненок М. Г., Миненок Д. М. Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. 361с.
193. Минин А. Я. Информатизация криминологических исследований: (теория и методология) : монография. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1992. 136 с.

194. Миньковский Г. М. Профилактика правонарушений среди молодежи. Киев : Вища школа, 1984. 54 с.
195. Михайлов О. Є., Горбань А. В., Міщук В. В. Кримінологія : навч. посіб. К. : Знання, 2012. 565 с.
196. Напиральська О. І. Вплив засобів масової комунікації на формування злочинної поведінки молоді : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2010. 20 с.
197. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. М. І. Хавронюк. К. : Ваіте, 2018. 472 с.
198. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К. : Каннон, А.С.К., 2001. 1104 с.
199. Нечаева Т. А. Профилактика преступлений в студенческой среде высших учебных заведений : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ставрополь, 2002. 22 с.
200. Никифорова Е. Ю. Предупреждение преступности учащихся профессионально-технических училищ : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Свердловск, 1991. 19 с.
201. Никифорова Л. І. Особистість і форми її самореалізації : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Донецьк, 2007. 22 с.
202. Нікітенко С. В. Профілактика корисливих та корисливо-насильницьких злочинів, скоєних жінками на тлі наркоманії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004, 20 с.
203. Нормативна база сфери молодіжної політики. Підтримка талановитої молоді. *Офіційний сайт Міністерства культури, молоді та спорту України.* URL : <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/1>.
204. Ньюттен Ж. Мотивация. *Експериментальна я психология.* М. : Прогресс, 1975. Вып. 5. С. 15-110.
205. Овчинский С. С. Преступное насилие. Преступность в городах. М. : Инфра, 2007. 407 с.

206. Олійник П. В. Щодо поняття предмета злочинів проти власності. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 128. С. 29-38.
207. Основи теорії систем і системного аналізу : навч. посіб. / укл. К.О. Сорока. Х. : ХНАМГ, 2004. 291 с.
208. Палій А. А. Диференціальна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2010. 432 с.
209. Панайот Гиндев Философия и социальное познание. М. : Прогресс, 1977. 367 с.
210. Парыгин Б. Д. Социальная психология как наука. Л. : ЛГУ, 1965. 208 с.
211. Петров Д. В. Кримінологічна характеристика та запобігання грабеджам і розбоям, що вчиняються неповнолітніми у громадських місцях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 255 с.
212. Підлісний А. П. Методи управління конфліктними ситуаціями при взаємодії соціального працівника з девіантними підлітками. *Соціально-гуманітарні науки, економіка, право: нові виклики, практика інновацій* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф., м. Полтава, 16-17 квітня 2015 р. : у 2 т. Т. 2. К.: Університет «Україна», 2015. С. 192-206.
213. Плиев К. А. Личность преступника как предмет криминологической науки и объект социально-правового исследования. *Общество и право*. 2017. № 3 (61) С. 73-75.
214. Плотніков П. В. Основи соціалізації молоді промислового регіону (соціально-педагогічний аналіз) : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2004. 558 с.
215. Подмазін С. І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Дніпропетровськ, 2006. 44 с.
216. Постанова Верховного суду України від 29 січня 2018 року, м. Київ, справа № 622/373/16-ц, провадження № 61-1717 св 18 : *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71897455>.

217. Потапов А. А. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего преступника. М. : Траст, 2007. 268 с.
218. Право и социология. М. : Наука, 1973. 359 с.
219. Правопорушення серед студентської молоді: причини та шляхи запобігання : проект доповіді для Ради ректорів Одеського регіону на 23 грудня 2011 року URL : <http://www.rectors.odessa.ua/wp-content/uploads/.../dopovid-oduvvs.doc>
220. Про вищу освіту : Закон України від 1.07.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2716.
221. Про діяльність вищих навчальних закладів щодо профілактики асоціальної поведінки серед студентської молоді : Лист МОН України № 14/18.2-1180 від 30.07.2001 р. URL : https://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3151
222. Про освіту : Закон України від 5.09.2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
223. Профілактика злочинів : підручник / за заг. ред. О. М. Джужи. К. : Атіка, 2011. 720 с.
224. Раздевилова О. П., Саляева А. Р., Антонова М. О. Социальный портрет современного студента. *Бюллетень медицинских Интернет-конференций*. 2014. Том 4. № 5. URL : www.medconfer.com.
225. Райгородский Д. Я. Психическая психодиагностика. Методики и тесты : учебн. пособ. Самара : БАХРАМ, 2000. 672 с.
226. Растегаев А. А. Анализ общеуголовной корыстной преступности. *Методика анализа преступности*. Гл. IV. М., 1986. С. 59-79.
227. Ратинов А. Р., Ефремова Г. Х., Зудин В. В. Опыт изучения правовых установок и ориентаций преступников. *Психологическое изучение личности преступника (Методы исследования)* : сб. науч. тр. ; отв. ред. А. Р. Ратинов. М. : ВИПП, 1976. С. 153-175.
228. Ратинов А. Р., Константинова Н. Я., Собчик Е. М. Самооценка преступников. *Личность преступника как объект психологического исследования* : сб. науч. тр. / отв. ред. А. Р. Ратинов. М. : ВИПП, 1979. С. 63-78.

229. Резник Г. М. Личность преступника: правовое и криминологическое содержание. *Личность преступника и уголовна ответственность*. Межвуз. науч. сб. Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1982. С. 29-44.

230. Рекетири, серед яких двоє студентів, вимагали від черкашанина більше 11 тисяч доларів. *Черкаські новини*. 14.04.2011 р. URL : <http://procherk.info/news/7-cherkassy/2130-reketiri-sered-jakih-i-dvoe-studentiv-vimagali-vid-cherkaschanina-bilshe-11-tisjach-dolariv>.

231. Романов В. В. Юридическая психология : учебник. М. : Юристъ, 2002. 488 с.

232. Росина Н. Л. Становление студента как субъекта будущей деятельности. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2011. №4. С. 33.

233. Роща А. Н. Использование данных социальной психологии при профилактике групповых правонарушений несовершеннолетних. *Вопросы изучения и предупреждения правонарушений несовершеннолетних* : сб. трудов. М. : СПАРК, 1970. Ч. 2. С. 26-30.

234. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія. К. : Атіка, 2002. 144 с.

235. Салигин Е. Н. Моделирование в праве. *Право*. 2013. № 3. С. 12-28.

236. Сахаров А. Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. М. : Юрид. лит., 1961. 279 с.

237. Сачек А. Г. Основы криминологического моделирования (на примере обеспечения экономической безопасности в Республике Беларусь). *Вестник Московского университета МВД России*. 2015. № 3. С. 198- 99.

238. Сирлиев Б. Н., Хакимова И. М. Психология деятельности по профилактике преступлений : курс лекций. Ташкент : Академия МВД Республики Узбекистан, 2017. 395 с.

239. Сметаніна Н. В. Інформаційна модель злочинності у сучасній українській кримінології. *Asian Journal of Scientific and Educational Research*. 2018. С. 599-607. URL :

dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8875/1/Smetanina%20_599_606.pdf (дата звернення: 13.05.2019).

240. Сметаніна Н. В. Інформаційна модель злочинності в пострадянській кримінології. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3. С. 327-331.

241. Смирнов Г. А. Советский человек. Формирование социалистического типа личности. М., 1971. 376 с.

242. Смирнов П. И. Социология личности : учебн. пособ. СПб. : Социол. общ-во им. М.М. Ковалевского, 2001 380 с.

243. Советов Б. Я., Яковлев С. А. Моделирование систем : учебн. для вузов. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Высш. шк., 2001. 343 с.

244. Солодовников С. А. Криминологическое исследование насильственных преступлений против собственности граждан и проблемы их предупреждения органами внутренних дел: теория и практика : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Москва. 2003. 39 с.

245. Солодовников С. А. Криминальная экономика и насильственные преступления против собственности граждан. М. : ЮНИТИ : Закон и право, 2003. 320 с.

246. Сорока К. О. Основи теорії систем і системного аналізу : навч. посіб. Харків : ХНАМГ, 2004. 291 с.

247. Сосніна О. В., Канцір В. С. Корисливий мотив як кваліфікуюча ознака у складі злочину «Порушення недоторканності приватного життя» (ст. 182 КК України). *Наше право*. 2016. № 1. С. 87-91.

248. Социальная психология личности в вопросах и ответах / под ред. В. А. Лабунской. Москва : Гардерики, 1999. 397 с.

249. Сподарик Н. І. Криминологічне запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2018. 16 с.

250. Стороженко І. Конфлікт та шляхи його вирішення. *Психолог*. 2012. № 15-16. С. 65- 68.

251. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: Указ Президента України від 27 вересня 2013 року № 532/2013. *Офіційний вісник Президента України*. 2013. № 24. Ст. 805.

252. Студент вимагав гроші у студента. URL : <https://www.facebook.com/sambirpolice/posts>.

253. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций : монография / под. общ. ред. А. И. Астаховой. Харьков : Изд-во НУА, 2010. 408 с.

254. Студенти-вимагачі з Конотопа можуть "сісти" на сім років. URL : <https://sumy.depo.ua/ukr/sumy/studenti-vimagachi-z-konotopu-mozhut-sisti-na-sim-rokiv-19012017112500>

255. Студенти-рекетери. URL : <http://ukrtvory.pp.ua/studenty-reketyry/>

256. Сухов А. Н. Социальная психология преступности : учебн. пособ. М. : Московский психолого-социальный институт, 2007. 568 с

257. Сучасні стратегії міліції щодо профілактики злочинності неповнолітніх : навч. посіб. / Л. І. Мороз, Р. Г. Коваль, Н. М. Прокопенко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2008. 210 с.

258. Сырых В. М. Метод правовой науки (основные элементы, структура). М. : Юридическая литература, 1980, 176 с.

259. Тарелкін Ю. П., Цикін В. О. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. 196 с.

260. Тацій М. С. Кримінологічний аналіз агресивної корисливо-насильницької злочинності та запобігання їй : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 20 с.

261. Теоретические основы предупреждения преступности / отв. ред. В. К. Звирбуль, В. В. Клочков, Г. М. Миньковский. М. : Юрид. лит., 1977. 255 с.

262. Типология и классификация в социологических исследованиях : монография / под ред. В. Г. Андреевкова, Ю. В. Толстой. М. : Наука, 1982. 296 с.

263. Тищенко В В. Корыстно-насильственные преступления: криминалисти-ческий анализ : монография. Одесса : Юрид. лит., 2002. 360 с.
264. Тугаринов В. П. Избранные философские труды. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. 344 с.
265. Турянская О .Ф., Уман А. І. Модель личности школьника и способы её развития в обучении. *Отечественная и зарубежная педагогика*. 2015. №3. С.102-113.
266. Уголовный кодекс Украины: Науч.-практ. комментарий. / отв. ред. С. С. Яценко, В. И. Шакун. К.: *Правові джерела*, 1998. 848 с.
267. Узагальнений досвід правовиховної та правоосвітньої роботи Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. URL : <http://www.xktei.km.ua/files/18015.pdf>.
268. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка ; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Харків-Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад внутр. справ; Кримін. асоц. України "Золота миля", 2017. 804 с.
269. Утаров К. А. Математические методы в криминологии : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2004, 20 с.
270. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року). *Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики*; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й. та ін.]. Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с.
271. Философский словарь; под ред. И.Т. Фролова М. : Республика, 2001. 719 с.
272. Философия : Энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. М. : Гардарики, 2004. 1072 с. URL : <http://terme.ru/slovari/filosofija-enciklopedicheskii-slovar.html>.

273. Філософський енциклопедичний словник. / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
274. Фурашев В. М., Ландре Д. В. Соціальне моделювання – один з базових сучасних засобів забезпечення національної безпеки. *Інформація і право*. 2011. № 1(1) С. 69-75. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2011_1_15.
275. Фурманов И. А., Сизанов А. Н., Хриппович В. А. Профилактика нарушений поведения в учреждениях образования. Минск : РИВШ, 2010. 250 с.
276. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». К. : Атіка. 2011. 4224 с.
277. Харченко В. Б. Майно як предмет злочинів проти власності та предмет суспільних відносин права власності на речі та інші речові права. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 2 (16). С. 121-131.
278. Хеннинг В. О некоторых предпосылках подхода к изучению личности и разработки типологии молодого преступника. *Типология личности преступника и индивидуальное предупреждение преступлений* : сб. научн. трудов. М.: Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1979. С.111-116.
279. Храмцов О. М. Кримінологія вербальної агресії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 19 с.
280. Христич И. А. Правовые средства предупреждения экономической преступности. *Хозяйственно-правовые средства детенизации и декриминализации экономики* : сб. научн. трудов. Донецк : Институт экономико-правовых исследований, 1998. С. 77-81.
281. Цалиев А. М. Корыстно-насильственные преступления и их причины в республиках Северного Кавказа / отв. ред. В. В. Орехов. Ростов-н/Д : Изд-во Рост. ун-та, 1990. 140 с.
282. Циба В. Т. Теоретичні засади соціальної психології: системний підхід : монографія. К. : Університет «Україна», 2011. 359 с.
283. Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в юриспруденции : монография. М. : Норма: ИНФРА-М, 2012. 320 с.

284. Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в праве, юридической науке и практике. Екатеринбург: УИФ «Наука», 1993. 192 с.
285. Шайгородський Ю. Ціннісні трансформації в період суспільних змін. *Соц. психологія*. 2009. № 3. С. 86-94.
286. Шайкіна О. О. Виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2010. 22 с.
287. Шарапов Р. Вопросы квалификации преступных угроз. *Уголовное право*. 2006. № 1. С. 58-62.
288. Шереги Ф. Э., Харчева В. Г., Сериков В. В. Социология образования: прикладной аспект. М.: ЮристЪ, 1997. 304 с.
289. Шеремет А. Д. Теория экономического анализа : учебник. 3-е изд., доп. М. : ИНФРА-М., 2011. 352 с.
290. Шиханцов Г. Г. Криминология : учеб. пособ. Минск : Тесей, 2006. 296 с.
291. Штофф В. А. Моделирование и философия. М.–Л.: Наука, 1966. 304 с.
292. Шургина Е. С. Техника юридического письма : учеб.-практ. пособие. М. : Дело, 2000. 272 с.
293. Щепаньский Ян Элементарные понятия социологии / пер. с польского М. М. Гуренко ; под. ред А. М. Румянцева. М.: Прогресс. 1969. 300 с.
294. Эминов В. Е., Антонян Ю. М. Личность преступника и ее формирование. *Актуальные проблемы российского права*. 2015. № 1 (50). С. 107-112.
295. Юзиханова Э. Г. Криминологическое моделирование криминогенных процессов и перспективы развития российского уголовного законодательства. *Вестник Самарского государственного экономического университета* : Специальный выпуск "Актуальные проблемы поведения", 2006, № 2. URL : <https://advokatsidorov.ru/kriminologicheskoe-modelirovanie.html>.
296. Юридическая психология для следователей. М., 2007. URL : <http://xn-e1ajpfcj5e.xn--80aswg/triumf/statyi/korystno-nasilstvennyu-prestupnik/>

297. Юридическая педагогика : учебник / под ред. В. Я. Кикотя, А. М. Столяренко. М., 2004. 895 с.
298. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко та ін. К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 4. 2002. 720 с.
299. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник. К. : Либідь, 2002. 560 с.
URL : http://eduknigi.com/ped_view.php?id=60.
300. Ядровская М. В. Моделирование в педагогике. *Вестник Томского государственного университета*. 2013. № 366. С. 139-143.
301. Якимова С. В., Маковецька Н. Є., Омельчук О. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник. Хмельницький : ХУУП, 2014. 442 с.
302. Яницька Н. В. Групова корисливо-насильницька злочинність молоді та її попередження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2000, 19 с.
303. Ященко А. Кримінологічне моделювання. *Вісник кримінологічної асоціації України* 17.03.2018. URL : <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichne-modelyuvannya/>
304. Bolibrukh Nataliya Criminological model of a personality forming of a higher education student that committed a self-serving crime against property . *European Science*. 2019. № 1. P. 61-65.
305. Chornej N. B. and Chornej R. K. (2005), *Teoriia system i systemnyj analiz* [Theory of systems and system analysis], MAUP, Kyiv. Ukraine. 342 p.
306. Serhienko V. V. (2011), *Filosofs'ki problem naukovoho piznannia* [Philosophical problems of scientific knowledge], Kremenchuts'kyj natsional'nyj universytet imeni Mykhaj la Ostrohrads'koho, Kremenchuk, Ukraine
307. Sh. Wolin Violence and Western/ Politikal Traditions. In: *Violence: Causes and Solutions*. – N.Y., 1970. 123 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Окремі статистичні показники кримінологічної характеристики студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності

Роки	Усього виявлено осіб, які вчинили злочини, (абс.)	з них, які навчалися			
		у закладах освіти, (абс./п.в.,%)	з них, у ЗВО		
			(абс./п.в., %)	з них, які були	
				неповнолітніми	жіночої статі
2004	206702	10790/4,1	984/9,1	186	71
2005	237187	9567/4,0	1059/11,1	217	90
2006	214507	7233/3,4	921/12,7	191	57
2007	241093	6652/3,1	803/12,1	152	74
2008	207740	5809/2,8	653/11,2	148	50
2009	212090	5602/2,6	668/11,9	169	78
2010	226385	7780/3,4	1110/14,3	302	145
2011	225517	9496/4,2	1223/12,9	339	153
2012	194992	7918/4,1	1024/12,9	252	152
2013	149560	7468/5,0	1156/15,5	275	184
2014	124246	6193/5,0	1000/16,1	228	161
2015	115833	5992/5,2	1007/16,8	223	161
2016	99307	4569/4,6	831/18,2	244	132
2017	117947	4897/4,2	1094/22,3	315	208
2018	117071	4398/3,8	1034/23,5	276	192

Табл. А.1 Порівняльна характеристика окремих абсолютних і відносних показників щодо студентів ЗВО, які вчинили злочини у 2004-2018 рр.

Роки	Усього виявлено студентів ЗВО, які вчинили злочини проти власності, (абс.)	з них, які вчинили			
		злочини корисливо-насильницького виду, (абс./п.в.,%)	з них, які вчинили ³		
			грабіж, (абс./п.в.,%)	розбій, (абс./п.в.,%)	вимагання, (абс./п.в.,%)
2004	456	199/43,6	144/72,4	43/21,6	12/6,0
2005	492	215/43,7	171/79,5	39/18,1	5/2,3
2006	415	234/56,4	175/74,8	51/21,8	8/3,4
2007	289	141/48,8	103/73,0	33/23,4	5/3,5
2008	215	102/47,4	85/83,3	15/14,7	2/2,0
2009	267	112/41,9	89/79,5	19/17,0	4/3,6
2010	579	151/26,1	110/72,8	37/24,5	4/2,6
2011	622	158/25,4	104/65,8	40/25,3	14/8,9
2012	497	76/15,3	45/59,2	28/36,8	3/3,9
2013	513	100/19,5	72/72,0	21/21,0	7/7,0
2014	482	81/16,8	56/69,1	22/27,2	3/3,7
2015	558	90/16,1	69/76,7	21/23,3	0/0
2016	453	74/16,3	46/62,2	20/27,0	8/10,8
2017	547	87/15,9	55/63,2	26/29,9	6/6,9
2018	545	77/14,1	55/71,4	18/23,4	4/5,2
2004-2018 рр.	6930	1897/27,4	1379/72,7	433/22,8	85/4,5

Табл. А.2 Порівняльна характеристика окремих абсолютних і відносних величин щодо студентів ЗВО за видами вчинених корисливо-насильницьких злочинів проти власності у 2004-2018 рр.

³ Питома вага за видами злочинів (грабіж, розбій, вимагання) обчислена з числа усіх студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності

Рис. А.3 Структура студентів ЗВО за видами вчинених корисливо-насильницьких злочинів проти власності з 2004 по 2018 рр.

Роки	Питома вага студентів ЗВО, які вчинили розбій (%)	Показник динаміки	Питома вага студентів ЗВО, які вчинили грабiж (%)	Показник динаміки
2004	21,6		72,4	
2005	18,1	-3,5	79,5	+7,1
2006	21,8	+0,2	74,8	+2,4
2007	23,4	+1,8	73,0	+0,6
2008	14,7	-6,9	83,3	+10,6
2009	17,0	-4,6	79,5	+7,1
2010	24,5	+2,9	72,8	+ 0,4
2011	25,3	+3,7	65,8	-6,6
2012	36,8	+15,2	59,2	-13,2
2013	21,0	-0,6	72,0	-0,4
2014	27,2	+1,1	69,1	-3,3
2015	23,3	+1,7	76,7	+4,3
2016	27,0	+5,4	62,2	-10,2
2017	29,9	+8,3	63,2	-9,2
2018	23,4	+1,8	71,4	-1,0

Табл. А.4 Динаміка абсолютного приросту (зниження) питомої ваги студентів ЗВО, які вчинили розбій і насильницький грабiж, з числа усіх студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності (порівняльна характеристика)⁴.

⁴ Використано базисний метод дослідження динаміки (базисний рівень відповідає початковому рівню відповідного динамічного ряду).

**Результати анкетування студентів ЗВО
з актуальних питань удосконалення запобігання вчиненню
корисливо-насильницьких злочинів проти власності даною категорією
молоді ⁵**

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.

1. На якому курсі ви навчаєтеся у ЗВО?

- А – 1 курс – 0
- Б – 2 курс – 32,7% (158 осіб)
- В – 3 курс – 67,3 % (325 осіб)
- Г – 4 курс – 0

2. Стать:

- А – жіноча – 55 %(266 осіб)
- Б – чоловіча – 45 %(217 осіб)

3. Вкажіть основне джерело формування власного бюджету (вказати лише одну відповідь).

- А – стипендія чи інша соціальна допомога – 30% (145 осіб)
- Б – допомога батьків (гроші, продукти харчування тощо) – 40% (193 особи)
- В – додаткові заробітки – 30% (145 осіб)
- Г – інше (вказати що саме) – 0

4. Чи вистачає коштів для задоволення необхідних вам, як студенту, потреб?

- А – так – 22% (106 осіб)
- В – майже завжди – 66% (319 осіб)
- Б – рідко – 10% (48 осіб)

⁵ Окремі запитання передбачають можливість вибору декількох варіантів відповідей

Г – ніколи не вистачає 2 % (10 осіб)

5. У випадку, коли бракує коштів на чому найбільше економите?

А – продукти харчування – 56% (270 осіб)

Б – розваги – 67% (323 осіб)

В – одяг – 20 % (97 осіб)

Г – транспорт – 8 % (39 осіб)

Ґ – купівля навчальної літератури т. ін. – 5% (24 особи)

Д – інше (вказати що саме) – 0

Е – коштів на мої так звані «студентські потреби», як правило, вистачає – 3% (15 осіб)

6. Як ви ставитися до можливості особистих додаткових заробітків?

А – додаткових заробітків відмовляюсь, бо це може негативно позначитися на моїй успішності (пропуски занять, втома, що уповільнює сприйняття навчального матеріалу тощо) – 45% (217 осіб)

Б – позитивно, оскільки кошти – це основне, а їх не вистачає – 13% (63 особи)

В – не розглядалась така можливість, бо вкладаюсь у ті матеріальні ресурси, що маю (підтримка батьків, родичів, стипендія, соціальна допомога тощо) – 34% (164 особи)

Г – погоджуюсь на будь-яку роботу, бо практично нема засобів для виживання – 8 % (39 осіб)

Ґ – інше – 0

7. Чи бажаєте працювати за фахом?

А – так – 87 % (420 осіб)

Б – ні – 2 % (10 осіб)

В – вагаюсь відповісти – 11 % (53 особи)

8. Що найбільш приваблює у майбутній професії?

А – кар'єрний ріст – 54 % (261 особа)

Б – заробітна плата – 82 % (осіб)

В – можливості, пов'язані з майбутньою професією й посадою – 33 % (159 осіб)

Г – бажання відстоювати законні інтереси, права і свободи (для юридичних спеціальностей) – 21 % (101 особа)

Ґ – не задумувався (не задумувалася) над цим – 3% (14 осіб)

Д – інше – 0

9. Як, зазвичай, проводите дозвілля?

А – практично нема часу, слід готуватися до занять чи допомагати рідним – 47 % (227 осіб)

Б – у молодіжному розважальному закладі – 33 % (111 осіб)

В – люблю прогулянки містом – 7 % (34 особи)

Г – «сиджу» соцмеражах – 32 % (155 осіб)

Ґ – дуже люблю комп'ютерні ігри – 4 % (19 осіб)

Д – читаю книги – 24 % (116 осіб)

Е – займаюсь своїм захопленням (спорт, музика, художня творчість тощо) – 35% (169 осіб)

Є – у вільний час працюю – 15% (72 особи)

Ж – інше (вказати) – 0

II. СЕЦІЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.

10. За вашими оцінками, які негативні прояви спостерігаються у молодіжному середовищі студентів ЗВО?

А – вживання алкогольних напоїв – 70 % (338 осіб)

Б – вживання наркотиків – 10 % (48 осіб)

В – вимагання чужого майна, грошей – 7 % (34 особи)

Г – відкрите заволодіння силою чи з погрозами певних речей, грошей – 13 % (63 особи)

Г – інше (вказіть) – 0

11. Як би ви охарактеризували стан вживання наркотиків у студентському середовищі?

А – це виняткове явище – 10 % (48 осіб)

Б – час від часу такі випадки трапляються – 56 % (270 осіб)

В – достатньо поширене явище, але серед певної частини студентів – 34 % (164 особи)

12. У ситуації, коли б вам негайно стала потрібна значна сума коштів, якою б могла бути ваша поведінка?

А – позичив (позичила) б певну суму коштів у колег, батьків чи б звернувся за кредитною послугою в банківську /фінансову установу – 73 % (353 особи)

Б – шукав (шукала б) додатковий заробіток – 25 % (121 особа)

В – наважився (наважилася) навіть на викрадення, якщо це було б дуже потрібно – 2 % (10 осіб)

Г – Ваш варіант відповіді: 0

13. Чи погрожували вам хоч відібранням особистої власності або ж відбирали силою ваші речі, гроші тощо?

А – так – 94 % (454 особи)

Б – ні – 6 % (29 осіб)

14. Якщо таке траплялося, то де переважно це відбувалося?

А – на території школи – 26 % (126 осіб)

Б – на території ЗВО – 7 % (34 особи)

В – на території чи безпосередньо у студентському гуртожитку – 12 % (58 осіб)

Г – на вулиці – 55% % (266 осіб)

Г – інше – 0

15. На вашу думку, які потреби спонукають студента ЗВО до вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності?

А – нагальні побутові потреби (харчування, проживання тощо) – 5 % (24 особи)

Б – мати кошти на відвідування розважальних закладів – 35 % (169 осіб)

В – наркотична залежність – 4 % (19 осіб)

Г – залежність від азартних ігор – 7 % (34 особи)

Г – бажання володіти елітними речами (стільникові телефони, одяг, взуття тощо) – 23 % (111 осіб)

Д – боргова залежність – 19 % (92 особи)

Е – продемонструвати свої можливості, пов'язані з авторитетністю й цим привернути до себе увагу – 7 % (34 осіб)

Є – інше – 0

16. Якою б була ваша поведінка у випадку, коли б дізналися, що хтось з одногрупників вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності?

А – наважилася (наважився) на особисту розмову й застереження від подальшої небезпечної поведінки – 6,6% (32 особи)

Б – це особиста справа кожного – 61,5 % (297 осіб)

В – повідомила (повідомив) куратору/наставнику – 6,2 % (30 осіб)

Г – повідомила (повідомив) методисту чи викладачу – 7,2 % (35 осіб)

Г – звернулась (звернувся) у поліцію – 2,5 % (12 осіб)

Д – складно відповісти – 15,9 % (77 осіб)

17. Хто найчастіше стає жертвою корисливо-насильницьких злочинів проти власності, які вчиняють студенти ЗВО?

А – сторонні особи – 10 % (48 осіб)

Б – одногрупники – 8 % (39 осіб)

В – студенти молодших курсів ЗВО – 39 % (188 осіб)

Г – будь-хто, оскільки жертва вибирається ситуативно – 43 % (208 осіб)

Г – інше – 0

18. Що, зазвичай, є предметом корисливо-насильницького посягання студентів ЗВО?

А – гроші – 44 % (213 особи)

Б – речі – 12 % (58 осіб)

Г – мобільний телефон – 40 % (193 особи)

Г – комп'ютер, планшет т. ін. – 2 % (9 осіб)

Д – інше – 0

19. Яка форма впливу на потерпілого, зазвичай, використовується студентами ЗВО в процесі вчинення грабежу, розбою чи вимагання?

А – погроза застосування фізичної сили – 58 % (280 осіб)

Б – застосування фізичної сили – 25 % (12 осіб)

В – погроза розголосити відомості, які ганьблять честь чи гідність – 17 % (82 особи)

Г – інше – 0

20. Студенти ЗВО вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності:

А – одноосібно – 17 % (82 особи)

Б – у складі групи з іншими студентами – 23 % (111 особи)

В – у складі груп так званого «змішаного» типу – 60 % (290 осіб)

21. У випадку, якщо вчинення студентом корисливо-насильницького злочину відбувається в умовах функціонування ЗВО, тоді це найчастіше відбувається:

А – на території ЗВО – 25 % (121 особа)

Б – у гуртожитку – 29 % (140 осіб)

В – під час занять, коли студент не відвідує навчальний заклад, а перебуває поза його межами – 38 % (184 особи)

Г – переважно на перервах між парами чи одразу ж після занять – 4 % (19 осіб)

Ґ – у будь-який час, незалежно від того чи є пари – 4 % (19 осіб)

22. На яку тематику з вами проводилася виховна робота у ЗВО?

А – про шкідливість та небезпечність наслідків вживання алкоголю чи наркотиків – 69 % (332 особи)

Б – правила безпечної поведінки в канікулярний період – 14 % (68 осіб)

В – правила поведінки у ЗВО – 6 % (29 осіб)

Г – профілактика та запобігання вчиненню студентами правопорушень, злочинів й, зокрема корисливо-насильницьких проти власності – 2 % (10 осіб)

Ґ – про культуру спілкування з однолітками – 1 % (5 осіб)

Д – про правила поведінки у випадках, коли студент став жертвою чи очевидцем вчинення злочину й, зокрема корисливо-насильницького проти власності – 0

Е – інша тематика – 1% (5 осіб)

Є – виховна робота практично не здійснюється – 7 % (34 особи)

23. Чи вважаєте ви правове виховання, правову пропаганду та агітацію дієвими заходами запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності :

А – так – 92 % (444 особи)

Б – ні – 8 % (39 осіб)

24. Як часто проводиться правовиховна робота зі студентами у ЗВО, де ви навчаєтесь?

- А – зазвичай один раз на навчальний рік – 33% (159 осіб)
- Б – посеместрово (двічі на рік) – 0
- В – щомісяця – 0
- Д – вкрай рідко, практично майже ніколи – 67 % (324 осіб)
- Г – зазвичай щоразу, коли в ЗВО стається надзвичайна подія, пов'язана з учинення студентом правопорушення – 97 % (469 осіб)

25. Хто з наведеного переліку суб'єктів, зазвичай, проводить правове виховання, правову пропаганду чи агітацію зі студентами у ЗВО, де ви навчаєтеся?

- А – працівники поліції – 0
- Б – громадські організації й, зокрема молодіжні – 4 % (19 осіб)
- В – адміністрація ЗВО – 2% (10 осіб)
- Г – спеціально створені структурні підрозділи ЗВО – 0
- Г – наставники-куратори навчальних груп – 91 % (439 осіб)
- Д – викладачі – 1 % (5 осіб)
- Е – інспектори навчального відділу, які закріплені за відповідними навчальними групами – 2 % (10 осіб)
- Є – інші суб'єкти – 0

Дякую, за участь!

**Результати анкетування
працівників НП України з актуальних питань удосконалення
запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких
злочинів проти власності⁶**

1. Чи вважаєте ви актуальною проблематику вчинення студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності?

А – так – 89% (113 осіб)

Б – ні – 11% (14 осіб)

2. Студенти, якої статі найчастіше вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності ?

А – жіночої – 12 % (15 осіб)

Б – чоловічої – 88 % (112 осіб)

3. На якому курсі (році навчання у ЗВО) спостерігається пікове зростання деструктивних змін у поведінці студента ЗВО?

А – 1 курс – 9 % (11 осіб)

Б – 2 курс – 21 % (27 осіб)

В – 3 курс – 85 % (108 осіб)

Г – 4 курс – 13 % (17 осіб)

4. З яких сімей, зазвичай, походять студенти ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності ?

А – повних сімей – 7 % (9 осіб)

Б – сімей, де бодай один з батьків зловживає алкогольними напоями – 3 % (4 особи)

В – з сімей наркоманів – 3 % (4 особи)

⁶ Окремі запитання передбачають можливість вибору декількох варіантів відповідей

- Г – з сімей, де бодай один з родичів раніше засуджений – 40 % (51 особа)
- Г – з сімей з низьким рівнем матеріального забезпечення – 21 % (26 осіб)
- Д – з сімей з достатньо високим рівнем матеріального забезпечення – 10 % (13 осіб)
- Е – з сімей «заробітчани» – 16 % (20 осіб)
- Є – інше (вказати) – 0

5. Які види корисливо-насильницьких злочинів проти власності найчастіше вчиняють студенти ЗВО?

- А – грабежі – 44 % (56 осіб)
- Б – розбійні напади – 14 % (18 осіб)
- В – вимагання – 42 % (53 особи)

6. Якою, зазвичай, є роль студента ЗВО у вчиненні корисливо-насильницького злочину проти власності?

- А – вчиняє злочин одноосібно – 43 % (55 осіб)
- Б – учасник злочинної групи – 54 % (69 осіб)
- В – учасник організованої злочинної групи – 3 % (4 особи)

7. Охарактеризуйте спрямованість особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності?

А – стійка, що виражається в активній поведінці, не сприйнятті жодних соціальних приписів, прагне протиставити свою особистість суспільним інтересам – 2 % (3 особи)

Б – десоціальна, що передбачає невпинне бажання вести паразитичний спосіб життя, відрізняється апатією, веденням безмістовного способу життя – 13% (17 осіб)

В – нестійка, що відрізняється частковою криміногенною зарядженістю особистості, коли вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності в основному детермінується впливом зовнішньої криміногенної ситуації, її

емоційним сприянням, виникненням протиріч між життєвими планами – 83 % (105 осіб)

Г – ситуативна, коли на вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності вирішальний вплив має зовнішня ситуація, яка оцінюється як критична – 52 % (66 осіб).

8. Що, здебільшого, спонукає студента ЗВО до вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності?

А – бажання підтримувати розгульний спосіб проведення дозвілля – 95% (121 особа)

Б – бажання володіти престижними у молодіжному середовищі речами, щоб похизуватися перед однолітками – 53% (67 осіб)

В – наркозалежність чи будь-яка інша залежність, у тому числі від комп'ютерних азартних ігор – 83% (105 осіб)

Г – вимушені зовнішні обставини (зокрема, борги, що виникли внаслідок підвищеної довірливості та фінансової неграмотності) – 45 % (57 осіб)

Ґ – жадібність, бажання накопичення матеріальних благ – 5 % (6 осіб)

Д – потреба задовольнити елементарні потреби у їжі, одязі тощо – 2 % (3 особи)

Е – стійке небажання працювати – 15 % (19 осіб)

Є – утвердження особистого авторитет серед однолітків/референтної групи – 3 % (4 особи)

Ж – інше – 0

9. Охарактеризуйте групи, у складі яких студент ЗВО вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності :

А – групи сформовані виключно зі здобувачів вищої освіти, які навчаються в одному закладі – 7 % (9 осіб)

Б – групи «змішаного» типу, за участю студентів ЗВО та непрацюючих осіб, у тому числі, які раніше вчиняли злочини – 82 % (104 особи)

В – групи сформовані зі студентів, які здобувають вищу освіту в різних освітніх закладах – 11 % (14 осіб)

10. Охарактеризуйте стан студента ЗВО на момент вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності:

А – алкогольне сп'яніння – 42 % (53 особи)

Б – наркотичне сп'яніння – 8 % (10 осіб)

В – не перебуває у стані сп'яніння – 48 % (61 особа)

Г – раніше засуджений – 0

Ґ – притягувався до адміністративної відповідальності – 7 % (9 осіб)

Д – притягувався до дисциплінарної відповідальності – 3 % (4 особи)

Е – неодноразово порушував правила співжиття, навчальну дисципліну тощо, проте до юридичної відповідальності не притягувався – 79 % (100 осіб)

11. Які види корисливо-насильницьких злочинів проти власності, зазвичай, вчиняють студенти у стані сп'яніння?

А – насильницький грабіж – 67 % (85 осіб)

Б – розбій – 19 % (24 особи)

В – вимагання – 52% (66 осіб)

12. Що, на ваше переконання, сприяє вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності ?

А – недостатня активність представників ЗВО в організації проведення змістовного дозвілля студентської молоді – 7 % (9 осіб)

Б – проблемні стосунки з родиною – 12 % (15 осіб)

В – несприятливе оточення за місцем проживання – 17 % (22 особи)

Г – підбурювання з боку раніше засуджених – 10 % (13 осіб)

Ґ – негативний вплив ЗМІ, Інтернет-ресурсу – 7 % (9 осіб)

Д – недосконалість нормативно-правової основи, що ефективно не регламентує запобігання злочинам студентів, у тому числі корисливо-

насильницьким проти власності – 13 % (16 осіб)

Е – недосконалість контролю з боку адміністрації ЗВО за дотриманням студентами правил співжиття, норм поведінки тощо – 9 % (11 осіб)

Є – неналежний супровід студентів ЗВО, які потребують психологічної допомоги, підтримки, професійної консультації у зв'язку з перебуванням у проблемній життєвій ситуації – 21 % (27 осіб)

Ж – недоліки організації навчально-виховної роботи у ЗВО – 4 % (5 осіб)

13. Як би ви оцінили сучасний стан взаємодії підрозділів НП України та представників ЗВО у напрямку запобігання вчиненню студентами злочинів, у тому числі корисливо-насильницьких проти власності?

А – стан взаємодії достатній – 2 % (3 особи)

Б – адміністрації ЗВО, зазвичай уникають взаємодії з підрозділами НП у напрямку запобігання корисливо-насильницьким злочинам серед студентів ЗВО – 23 % (29 осіб)

В – взаємодія, як правило, відсутня – 75 % (95 осіб)

Г – така взаємодія недоцільна – 0

14. Як зазвичай реагують представники ЗВО у випадках, коли їм стає відомо про вчинення студентом злочину, у тому числі корисливо-насильницького проти власності?

А – негайно повідомляють підрозділи НП України – 0

Б – намагаються приховати відомості про те, що студент ЗВО вчинив злочин (відрахування «задніми числами», намагаються «залагодити» випадок без залучення правоохоронних органів тощо) – 71 % (90 осіб)

В – проводять виховні бесіди з цим студентом, ініціюють співпрацю з НП та в майбутньому беруть участь у профілактиці рецидиву – 3 % (4 особи)

Г – ініціюють проведення у ЗВО позапланових заходів щодо профілактики правопорушень і злочинів у студентському середовищі – 24 % (30 осіб)

Г – застосовують дисциплінарні заходи стягнення до викладачів-кураторів груп, відповідальних по інституту (факультету) за виховну роботу тощо – 2 % (3 особи)

Д – інше – 0

15. З якими труднощами працівники НП України стикаються в процесі запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності?

А – недостатньо розроблена нормативна база, що регламентує профілактику зі студентами ЗВО та можливість запобігання вчинення ними корисливо-насильницьких злочинів проти власності – 28 % (36 осіб)

Б – недостатньо оперативної інформації про можливість учинення студентом ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності – 12 % (15 осіб)

В – низький рівень професійної підготовки працівників НП України, що не сприяє результативності проведення індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів зі студентами ЗВО – 45 % (57 осіб)

Г – відсутність механізмів обміну інформацією з представниками ЗВО й, зокрема наставниками кураторами академічних груп щодо студентів, які перебувають у зоні ризику щодо можливості учинення ними корисливо-насильницьких злочинів проти власності – 15 % (19 осіб)

16. Чим, на вашу думку, визначається недостатня ефективність запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності?

А – відсутністю відомостей у працівників НП України щодо кримінологічного портрета особливості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності – 35 % (44 особи)

Б – не володіння працівниками НП України навичками й знання превентивної педагогіки – 24 % (30 осіб)

Г – неналежний стан профілактики рецидиву корисливо-насильницьких

злочинів студентів ЗВО – 18 % (23 особи)

Г – самоусунення ЗВО від участі у виховно-профілактичній діяльності зі студентом ЗВО, після того як він учинив корисливо-насильницький злочин проти власності – 23 % (29 осіб)

Д – інше – 0

17. Чи використовуєте ви загальну та/чи спеціальну літературу щодо з'ясування особистостей запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності?

А – так – 22 % (28 осіб)

Б – ні – 31 % (39 осіб)

В – вкрай рідко, адже зазвичай користуюсь досвідом чи інтуїцією – 47 % (52 особи)

18. Застосування яких методів, форм індивідуальної профілактики Ви практикуєте щодо студента ЗВО з метою недопущення вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності ?

А – бесіда – 29 % (37 осіб)

Б – спостереження – 23 % (29 осіб)

В – анкетування – 1% (1 особа)

Г – вивчення біографії – 18 % (23 осіб)

Г – вивчення документів – 28 % (36 осіб)

Д – кримінологічне моделювання – 1 % (1 особа)

Е – інше – 0

19. Ваше ставлення до можливості використання результатів методу кримінологічного моделювання в цілях запобігання вчиненню студентами корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

А – роблю спроби його застосування – 13 % (17 осіб)

Б – мені відомо, що цей метод розвиває творчий підхід до планування

індивідуальної профілактики – 26% (33 особи)

В – мало знайомий з цим методом – 19 % (24 особи)

Г – достатньо цих методів, які на практиці використовуються 7 % (9 осіб)

Г – ставлення позитивне, однак бракує досвіду й конкретних наукових розробок, які б дозволили використати цей метод на практиці – 35 % (44 особи)

20. Якого характеру знання та навички вам необхідні для успішної реалізації спеціальних заходів запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності?

А – знання про типові характеристики особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності – 31 % (39 осіб)

Б – знання з превентивної педагогіки та педагогічної профілактики – 23 % (29 осіб)

В – навичок в організації профілактичної роботи з цією категорією осіб – 21 % (27 осіб)

Г – знань і навичок про можливі механізми співпраці поліції з адміністрацією ЗВО, кураторами-наставниками, які, зокрема, володіють інформацією про студентів-порушників – 25 % (32 особи)

21. На ваше переконання правове виховання, правова пропаганда/ агітація – це дієві заходи запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності?

А – так – 95% (121 особа)

Б – ні – 1% (1 особа)

В – важко відповісти – 4 % (5 осіб)

22. У яких освітніх закладах працівники НП проводять профілактику правопорушень й, зокрема злочинного характеру проти власності ?

А – загальноосвітня школа – 86 % (109 осіб)

Б – ліцеї, ПТУ – 14 % (18 осіб)

В – ЗВО – 0

Г – інше – 0

23. Хто з суб'єктів, на вашу думку, має здійснювати правове виховання, правову пропаганду/агітацію зі студентами в умовах організації навчального процесу в ЗВО?

А – працівники НП – 2 % (3 особи)

Б – громадські організації й, передусім, молодіжні – 5 % (6 осіб)

В – адміністрація ЗВО – 11 % (14 осіб)

Г – спеціально створені структурні підрозділи у ЗВО – 45 % (57 осіб)

Г – наставники-куратори навчальних груп, викладачі, інспектори навчального відділу, які закріплені за відповідними навчальними групами, інші фізичні особи, які залучені до начально-виховного процесу й мають можливість спілкуватися зі студентами в умовах організації навчального процесу в ЗВО – 37 % (47 осіб)

Д – інше – 0

24. Проведення профілактичної роботи зі студентами щодо недопущення вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності має бути прерогативою якого з відомств?

А – МОН – 93 % (118 осіб)

Б – МВС – 7 % (9 осіб)

В – Міністерства соціальної політики України – 45% (57 осіб)

Г – Міністерства юстиції України – 33 % (42 особи)

Г – Міністерства культури, молоді та спорту України – 55 % (70 осіб)

Д – інше – 0

25. На ваше переконання, що може істотно вплинути на покращення стану запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності?

А – збалансована молодіжна політика – 22 % (28 осіб)

Б – удосконалення законодавства у напрямку комплексного регулювання організаційно-правових засад діяльності суб'єктів запобігання вчиненню злочинів молоддю – 20 % (25 осіб)

В – подальше успішне реформування освітньої галузі – 18 % (23 особи)

Г – підвищення професійної майстерності суб'єктів, які в рівній мірі та в межах наданих повноважень на різних рівнях запобігають формуванню у студентської молоді криміногенних якостей і властивостей, що призводять до вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності – 20 % (25 осіб)

Ґ – виховання культури дозвілля – 20 % (25 осіб)

Д – інше – 0

Дякую, за участь!

Окремі види кримінологічних моделей особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності

ТИП особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності	КРИТЕРІЙ типологізації:		
	«рівень агресії»	«вид життєвої ситуації, що має кримінологічне значення»	співвідношення «корислива ціль – актуальна потреба»
«зухвалий» агресивно-корисливий	високий	нейтральна чи криміногенна, що сконструйована за його участю	самоствердження
«ситуативний» агресивно-корисливий	середній	ситуація, що пов'язана з віктимною поведінкою потерпілого	будь-яка актуальна потреба, за винятком самоствердження
«нестійкий» агресивно-корисливий	низький	Віктимна ситуація, створена особистою необачливою поведінкою студента ЗВО (інверсійна)	прагнення розваг
«занедбаний» агресивно-корисливий	прогресуючий	психоемоційна (травмуюча)	пошук «зони» психоемоційного комфорту

Табл. Г.1 Типологічна модель особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.

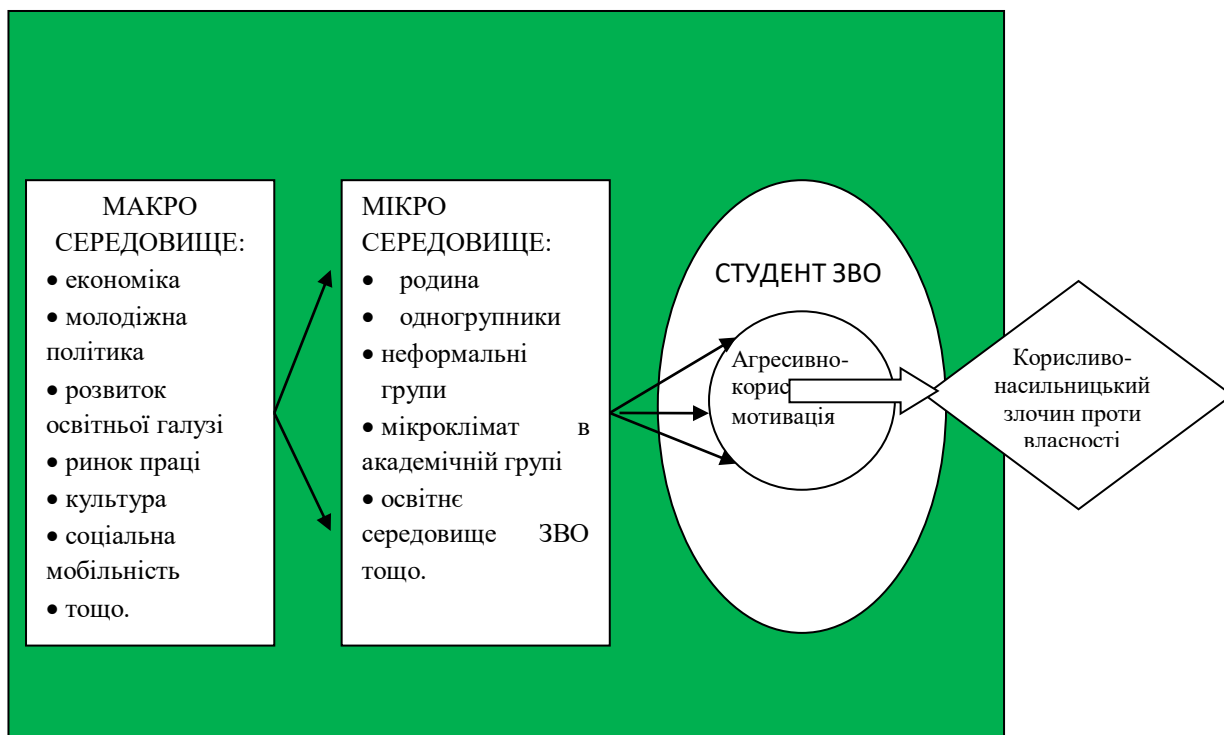

Схема Г.2 Кримінологічна модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.

ЗАКОН УКРАЇН

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо покращення стану запобігання вчиненню студентами кримінальних правопорушень

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Законі України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради України, 2019 р., № 5, ст. 33, 35; 2019 р., № 21, ст. 81; 2019 р., № 30, ст.119):

абзац восьмий частини 2 статті 54 Закону після слів «додержуватися [Конституції](#) та законів України» доповнити словами «здійснювати правовиховну та превентивну роботу» – надалі по тексту.

2. У Законі України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради України, 2014, № 37-38, ст.2004; 2015, № 6, ст.40; 2015, № 23, ст.158; 2015, № 25, ст.192; 2015, № 28, ст.244; 2015, № 28, ст.252; 2015, № 30, ст.271; 2015, № 31, ст.294; 2016, № 3, ст.25; 2016, № 5, ст.50; 2016, № 13, ст.145; 2016, № 22, ст.452; 2016, № 30, ст.543; 2016, № 48, ст.807; 2016, № 51, ст.840; 2017, № 2, ст.25; 2017, № 7-8, ст.50; 2017, № 11, ст.104; 2017, № 17, ст.206; 2017, № 24, ст.278; 2017, № 33, ст.360; 2017, № 38-39, ст.380):

частину 1 статті 58 Закону доповнити пунктом 1¹), який викласти у такій редакції: «здійснювати правовиховну та превентивну роботу зі здобувачами вищої освіти».

3. У Законі України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (Відомості Верховної Ради України, 1995 р., № 6, ст. 35; 1999 р., № 4, ст. 35, № 36, ст. 318; 2003 р., № 28, ст. 211; 2004 р., №19, ст. 251; 2005 р., № 11, ст. 198; 2006 р., № 12, ст. 104; 2007, № 15, ст.194; 2009, № 36-37, ст.511; 2011, № 4, ст.18; 2013, № 41, ст.549; 2014, № 6-7, ст.80; 2013, № 50, ст.693; 2014,

№ 12, ст.178; 2014, № 22, ст.816; 2015, № 2-3, ст.12; 2016, № 4, ст.44; 2017, № 7-8, ст. 53):

1) абзац третій статті 2 Закону викласти в такій редакції:

«пріоритетності застосування педагогічних засобів, форм і методів впливу на поведінку правопорушників, переважно виховання та переконання, що передбачають вжиття примусових заходів лише після вичерпання всіх інших»;

2) абзац перший статті 3 після слів "за місцем проживання" доповнити словами *«та навчання»;*

3) включити абзац п'ятий частини другої статті 5 та викласти у такій редакції:

«здійснювати профілактику правопорушень у закладах освіти України незалежно від їх освітнього рівня, форми власності та спільно з представниками закладів освіти розробляти та реалізовувати заходи правового виховання, правової пропаганди й агітації».

II. Прикінцеві положення.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Голова Верховної Ради

України

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
ел. пошта: coffice@lpnu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

08.08.2019 № 67-Оч-1537

на № _____

Довідка

про впровадження результатів дисертації
Болібрux Наталії Борисівни на тему:
«Кримінологічна модель особистості студента закладу вищої освіти,
який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Основні положення та результати дисертації Болібрux Наталії Борисівни на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» впроваджені у навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» та застосовуються при підготовці бакалаврських і магістерських кваліфікаційних робіт, викладанні навчальної дисципліни «Кримінологія» для студентів ОКР «Бакалавр» спеціальності 081 «Право».

Зокрема, у навчальний процес впроваджено:

модельну кримінологічну інтерпретацію поняття особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності (підрозділ 1.3 «Методологія кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності»);

кримінологічний портрет особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності (підрозділ 2.1 «Структурна модель і кримінологічний портрет особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності»);

тактичну схему індивідуальної профілактики зі студентами ЗВО у цілях недопущення вчинення ними, корисливо-насильницьких злочинів проти власності (підрозділ 3.3 «Використання кримінологічної моделі особистості студента ЗВО у напрямку удосконалення індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності»).

Проректор
з науково-педагогічної роботи

Виконавець: завідувач кафедри КНП
проф. Гумін О.М. (тел. 258-30-36)

О.Р. Давидчак

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1.1. Праці у наукових фахових виданнях:

1. Болібрух Н.Б. Поняття та види кримінологічного моделювання студента ВНЗ як суб'єкта корисливо-насильницького злочину проти власності: методологічний аспект дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 239-242.

2. Болібрух Н.Б. Особливості кримінологічного моделювання як методу дослідження особистості студентів ВНЗ, у зв'язку з учиненням корисливо-насильницьких злочинів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка. Серія Юридичні науки*. 2017. Вип. 861. С. 417-422.

3. Болібрух Н.Б. Використання кримінологічної моделі студента закладу вищої освіти з метою індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч.2. С. 127-131.

4. Volibrukh Nataliya Criminological model of a personality forming of a higher education student that committed a self-serving crime against property. *European Science*. 2019. № 1. P. 61-66.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Болібрух Н.Б. Кримінологічні ознаки корисливого насильства, у зв'язку з вчиненням злочинів студентами ВНЗ. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2017 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 91-94.

2. Болібрух Н.Б. Про сутнісний зміст поняття корисливо-насильницьких злочинів, вчинених студентами ВНЗ. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства*: зб. матеріалів конференції (м. Львів, 28 жовтня 2016 р.). Львів: ННІПІ НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 27-31.

3. Болібрух Н.Б. Корисливе чи економічне насильство студентів ВНЗ, які вчиняють злочини: кримінологічний аспект. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства*: зб. матеріалів міжнародної конференції (м. Львів, 28 лютого 2017 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 67-69.

4. Болібрух Н.Б., Якімова С.В. Про кримінологічний зміст окремих соціально-демографічних ознак структурної моделі студента ВНЗ, у зв'язку з учиненням корисливо-насильницьких злочинів. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції* : зб. матеріалів Всеукраїнської конференції (м. Львів, 27 березня 2018 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 87-91. – (Персональний внесок автора: на підставі сучасних кримінологічних концепцій з'ясовано роль та значення соціально-демографічних ознак у структурній моделі особистості студента ЗВО, як учасника корисливо-насильницьких злочинів, а також проведено їх наповнення конкретним емпіричним змістом).

5. Болібрух Н. Про шляхи використання кримінологічної моделі студента ВНЗ, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір*: міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 25 жовтня 2018 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 92-95.

6. Болібрух Н.Б. Галузеві ознаки кримінологічної моделі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції*: міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 29 березня 2019 р.); кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка». Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 41-42.